

Универзитет у Београду
Тероризам, организовани криминал и безбедност

Мастер рад
**БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ МИГРАЦИОНЕ КРИЗЕ У
СРБИЈИ**

Ментор: Професор др Драган Симеуновић

Кандидат: Филип Будановић 65/2015

Београд, април 2017.

Садржај

1. Увод.....	1
2. Безбедносни аспект миграција.....	22
2.1. Безбедносни изазови, ризици и претње.....	24
2.2. Одређење статуса избеглице у међународном праву и праву Европске уније.....	25
3. Избегличка криза и безбедносни изазови.....	29
4. Правни оквири миграционе кризе.....	36
4.1. Међународни акти који се односе на миграције.....	38
4.2. Међународни пакт о грађанским и политичким правима.....	39
5. Утицај миграција на друштвени и економски развој Републике Србије.....	41
6. Политиколошки аспект.....	47
6.1. Мигранти и избеглице.....	48
6.2. Европа и „мигрантска криза“.....	49
6.3. Улога Републике Србије.....	50
7. Медицински аспект.....	53
8. Еколошки аспект.....	57
9. Медицински аспект – искуства и организација здравственог збрињавања у условима масовних миграција.....	62
9.1. Организациони концепт етажног здравственог збрињавања у условима миграција.....	64
9.2. Здравствени ризици.....	66
9.3. Сумирање здравственог аспекта.....	69
10. Закључак.....	71
Литература.....	76

1. УВОД

Велики мигративни процеси који су затекли свет почетком 21. stoleћа не престају да побуђују пажњу јавности која не успева да добије адекватне одговоре на начине на који би ова ванредна ситуација могла бити решена. Већина аналитичара се слаже да је у питању највећа сеоба народа од Другог светског рата наовамо. Најновији талас избеглица затекао је савремену Србију у ситуацији у којој она има највећу популацију тзв. присилних миграната у Европи (избеглица и интерно расељених лица), односно у том погледу је тринаеста у свету.¹ На жалост, држава још увек није пронашла трајна и одржива решења за 300.000 лица која су напустила своје домове током деведесетих бежећи од рата, прогона по националној линији, присилних мобилизација у Хрватској и Босни и Херцеговини, а потом и НАТО бомби на Косову 1999. Поред ових присилних миграција, Србија је, заједно са остале четири балканске државе (Албанијом, Босном и Херцеговином, Црном Гором и Македонијом, оцењена као критична тачка за илегална кретања и незаконите миграције (тзв. транзитна трговина и кријумчарење људи, претежно жена и деце). Србија се суочава и са осталим типовима савремених миграција, повезаних са глобализацијом: емиграцијом младих и образованих стручњака на запад („brain drain“) али и са пријемом азиланата и других странаца. Миграциони салдо Србије је негативан већ дужи низ година, што нам говори да је савремена Србија, претежно емиграционо подручје, као што је уосталом била и већим делом своје новије историје (од почетка 20. века до данас). Све ове наведене чињенице постављају пред државу и њене кључне актере велике изазове у домену управљања савременим миграционим токовима.

Историја „дугог двадестог века“ била је бременита многобројним искушењима: два пута у првој половини XX века велике силе су учествовале у разарајућим светским ратовима који су однели приближно педесет милиона људских живота. Савременици овог века доживели су Хладни рат, чињеницу да су регионални ратови били свакодневна појава, а појавила се и претња катастрофе проузроковане нуклеарним оружјем. Стручна и научна јавност покушава да одговори како се свет нашао на самој провалији која носи карактеристике до сада невиђених размера. Да ли је узрок савремених криза растућа економска и еколошка међузависност, пораст броја транснационалних и међународних институција или је разлог томе у ширењу демократских вредности. Поставља се питање у коликој мери је информатичка револуција и глобализација утицала на савремене процесе. Нема никакве дилеме да су у питању велики и често сукобљени интереси које прати снажна пропаганда довели до многих проблема савременог света. Једна од последица нарушених међународних односа јесте конфликт и одређена конфузија која је очигледно непосредна последица јасности са којом свака од заинтересованих страна схвата властити интерес.

На земљи постоје друштвене групе са системима норми понашања које их, због разлика у начину живота и друштвених вредности које су ове групе развиле, раздвајају од осталих група у много, или највећем броју карактеристика. У савременом добу воде се многе европске дебате о мултикултурализму, а у најчешћем броју случајева оне се заправо воде око редефинисања услова интеграције имиграната.

Конфликти култура су неизбежни када норме једне културне или субкултурне области мигрирају или дођу у додир са нормама неке друге. Према једном од аутора, Торстену Селину, сукоби између норми дивергентних културних кодекса могу се јавити: 1) када се ови кодекси сукобе на граници суседних културних области; 2) када

¹Високи комесаријат за избеглице УН (УНХЦР) сместио је Србију на пето место у свету, због „протрахованог“ избегличког проблема, односно његовог дугог трајања и спорог решавања. У том смислу је и упутио апел да се у његово решавање колективно укључе земље региона уз активну помоћ међународних организација. Види: <http://unhcr.org.rs>

се, као што може бити случај са правним нормама, закон једне културне групе протегне преко граница територија друге, или 3) када се припадници једне културне групе преселе у другу.²

У исто време, један други аутор, проширује тезу о конфликтима. Томас Совел, у својој књизи *Конфликт визија* износи тезу да се „конфликт визија разликује од „судара сукобљених интереса“.³ По његовим речима када је посреди конфликт визија, „они који су најснажније под утицајем неке посебне визије, могу бити најмање свесни претпоставки које леже у основи – или најмање заинтересовани да застану како би се размотрила таква теоријска питања у ситуацији у којој постоје ургентна практична питања са којима се треба суочити, у којој треба водити крсташке ратове или бранити по сваку цену одређене вредности“.⁴ И заиста, у праву је овај аутор – велики мигративни процеси подсећају на крсташке ратове – а визије које се при томе јављају могу бити моралне, политичке, економске, религиозне или социјалне. Криза⁵ која је наступила у великој мери обухвата наведене области, питање у којој мери је савремени свет спреман да се жртвује са сопственим визијама и даље стоји отворено. У минулом периоду имали смо прилике да чујемо различите интерпретације савремене мигрантске кризе и веома често се дешава да оне немају ама баш никакву везу једна са другом. Данашња реалност је да се хиљаде људи покреће према тзв. „развијеним земљама“, а актуелна геополитичка ситуација све више подсећа на лавиринт збуњујућих сложености. Томас Сорел са правом закључује да је „визија разумевање узročности“⁶, а пошто говоримо о сложеним друштвеним процесима треба подсетити да су социјалне визије веома важне приликом разматрања ове теме. Свакако подједнаку важност морамо дати и економском развоју, јер су и економски чиниоци важни. Ништа мање важне по значају су и политике које су довеле до савремене мигрантске кризе. И оне су, без сваке сумње, засноване на одређеним визијама света и имају своје консеквенце које трају већ неколико година уназад. Такође, са правом можемо да се сложимо са тезом да дуготрајни историјски трендови имају извесну конзистентност која је израз одређених визија, а веома често специјални интереси преовладавају у мери у којој они могу мобилисати подршку јавности за визије које се могу призвати у прилог датој политици или против ње. У исто време, разматрајући ова питања и са безбедносног становишта, веома је важно да анализирамо идеје које су пред нама јер оне могу да буду „чипови“ помоћу којих специјални интереси угрожавају безбедност наше заједнице јер се Србија налази на подручју тзв. „балканске мигрантске руте“. Пре свега, важно је напоменути да је тренутни узрок мигрантске кризе сукоб на Блиском истоку који представља „можда најпознатији регионални сукоб у свету“.⁷ По мишљењу Џозефа С. Наја он се можда „најбоље уклапа у реалистичко виђење међународне политике, али, упркос томе, то је такође област у којој су међународно право и организације одиграли значајне улоге“.⁸

²Торстен Селин, *Сукоб култура и злочин*, Криминолошко наслеђе – избор текстова, стручна редакција и уводна студија, Службени гласник, Београд, 2006., страна 154.

³Томас Совел, *Конфликт визија*, Филип Вишњић, Београд, 2007. године, страна 9.

⁴Ибид. страна 9.

⁵По мишљењу једног од аутора, Арјена Боина, „кризе нису рутински догађаји, попут пожара или саобраћајних незгода. Кризе су независиви догађаји који затичу политичаре, грађане и извештаче и представљају за њих потпуно изненађење. Ови драматични догађаји представљају озбиљан изазов за носиоце јавних функција и њихове институције. Под великим временским притиском и у одсуству кључних информација о самом догађају и његовим последицама морају се донети и спровести критичне одлуке. Чак и када су услови за ефективну акцију озбиљно ограничавајући, грађани очекују да их политички лидери и јавне власти заштите од надоласеће претње“. Арјен Боин, *Кризни менаџмент: Преглед кључних концепата и главних налаза*, Зборник Ризик, моћ, заштита, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010., страна 241.

⁶Ибид. страна 13.

⁷Џозеф С. Нај, *Како разумети међународне односе*, Стубови културе, Београд, 2006. године, страна 230.

⁸Ибид. страна 230.

У великом речнику страних речи и израза⁹ наводи се да реч “миграција” (лат. *migratio*) значи пресељење, сеоба веће групе становника из једне области или земље у другу док реч „мигрант“ (лат. *migrans*) значи онај који емигрира, који се сели и представља заједнички назив за имигранте и емигранте.¹⁰ У ширем значењу миграције су кретања људи из једног места у друго, са једног континента на други, са циљем привремене или сталне промене места боравка.¹¹ Као појам миграције означавају кретање појединаца или група унутар или преко граница¹² државе. Правна терминологија познаје *имиграцију* (улазак и настањивања недржављана у земљу уселења) и *емиграцију* (одлазак или излазак из једне земље са намером настањивања у другој). Типологија миграција зависи од одабраних критеријума, оне могу бити разврстане по основу њихових трајања, добровољности, организованости, узрока и слично, а према критеријумима могуће је разликовати економске и неекономске миграције, породичне, образовне. Једна од подела може бити и према просторном плану, где опет разликујемо спољне миграције (преко државних граница), унутрашње миграције (унутар граница државе), а у терминологији спомињу се и тзв. транзитне миграције које се односе на оне мигранте који прелазе више држава до циљане дестинације. У низу подела наведимо и ону која се односи на принцип легалности. У том смислу можемо разликовати законите или легалне миграције (када особа мигрира уз потребне документе и дозволе) и нелегалне миграције које укључују недопуштени прелазак границе и боравак у другој земљи. Најчешће се врсте миграција разликују према критеријумима добровољности. Добровољне миграције подстакнуте су личним разлозима и не укључују елемент присиле, а најчешће се ради о радним миграцијама, спајању породица и слично. Присилне миграције укључују напуштање земље порекла појединачно, у страху од прогона, или масовно, због рата или оружаног сукоба или масовног кршења људских права. Економски фактори најчешће подстичу законите миграције али и нерегуларне. Уочено је, међутим, да и присилне миграције могу бити подстакнуте економским разлозима. Друштвени и природни фактори су најчешће разлог за присилне миграције, на пример ратови, прогањање одређених група људи у друштву или природне непогоде могу такође да буду подстицајне за процес миграција. Осим наведених фактора важно је напоменути да на одлуку о мигрирању утиче и постојање сродника или припадника исте друштвене групе који већ бораве у земљи одредишта, неке друге везе које постоје са земљом одредишта (на пример у случају бивших колонија) познавање језика¹³ и слично. Међутим, одлука о миграцији не зависи само о објективним разлозима (нпр. социоекономски статус), већ и личној прецепцији мигранта (о статусу, личном задовољству њиме и личним тежњама).

Глобалне промене које бележимо последњих деценија мењају из основа цивилизацијске постулате и њих није могуће увек објаснити традиционалним и друштвеним теоријама. Овде није реч само о смени друштвених формација већ је реч о

⁹Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2006., страна 763.

¹⁰Ибид. страна 763.

¹¹Проф. др Неђо Даниловић, *Принудне миграције – узроци и последице*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 45.

¹²Свако размишљање о односима између политике и мондијализације суочава нас са могућношћу игре речима која упућује на различита значења речи „граница“ тврди у свом делу „Ми, грађани Европе“ Етјен Балибар. Пре неколико година, каже он, економиста Г. Вобруба (стручњак за *Wohlstandsgefälle* или „раскорак у напредовању „ између суседних земаља, као што су Немачка и Пољска, Француска и Северна Африка), дао је једном свом чланку наслов „The limits of borders“. Идеја је била да се покаже како су државне границе достигле историјски лимит изнад којег све лошије обављају своје унутрашње и спољашње функције. Па ипак, Вобруба је одбацио хипотезу у пуком ишчезавању граница у свету чији се обриси пред нама рађају. Та перспектива, каже он, није ни вероватна ни пожељна. Види: Етјен Балибар, *Ми, грађани Европе*, Београдски круг, Београд, 2003. године, страна 202.

¹³О језику и његовој савременој употреби, односно о тумачењима, свакако се треба подсетити речи истакнутог теоретичара масовних средстава комуникација Маршала Мак Луана, који запажа у низу битних промена тако снажно обезвређивање речи да нам се чини како осећа готово физичко задовољство што може да тврди како су речи данас постале „цвеће зла“. Види: Милош Илић, *Културеме*, Вук Караџић, Београд, 1974. године, страна 169.

фундаменталном заокрету у развоју човечанства, што је посебно приметно последњих година. Потреба за новом парадигмом у друштвеној теорији у савременом свету проистиче из нове глобалне праксе, што је опет у директној вези са променама образаца живљења светске популације данас. Према једном аутору „отуда следи да стварање нове парадигме друштвених наука зависи од антиципације савремене глобалне реалности.“¹⁴ Овај процес је, према аутору Ивици Ђорђевићу, започео пре неколико деценија кроз критичку анализу друштвеног развоја, а везан је за изучавање савремене науднотехнолошке револуције и њених социјалних последица. Појава теорија постиндустријског, технотронског или информационог друштва одржава теоријско трагање за новом парадигмом.¹⁵

Процес глобализације као један од најзначајнијих феномена данас довео је до повећања мобилности особа, добара и идеја. У исто време, глобализација није само изазов постојећој демократији него и покретач демократизације изван граница западне либералне демократије. Према мишљењу Хантингтона¹⁶, после усвајања првих демократских устава крајем осамнаестог и током деветнаестог века ширење демократије одвијало се у три таласа. Први је трајао од почетка 19. века, други талас је започео непосредно после краја Другог светског рата, док је трећи у току, и одвија се у најскорије време, кроз револуционарне покрете у Северној Африци.¹⁷ Потребно је подсетити да је Хантингтон употребљавао појам „цивилизације“ и сматрао је да се сва данашња друштва могу мање–више (отприлике грубо) груписати у шест цивилизација, а то су: западна, латиноамеричка, словенско–православна, исламска, конфучијанска и афричка.¹⁸ За разумевање наше теме од значаја су дешавања у исламској цивилизацији, јер је највећи део савремених миграната из земаља Блиског истока у којем је снажно укорееена ова традиција. Бележимо и друга размишљања која нас доводе до одговора на питање које задире у суштину мигративних процеса, а тиче се модела на којем су уређени правни оквири који се тичу миграција.

Неки истраживачи данас све више говоре о крају суверенитета националне државе над њеном територијом, који је резултат слабљења политичке контроле над економском активношћу или стварања великих плурунационалних политичких целина као што је Европска унија. Други важан елемент слабљења те власти је губитак контроле над информацијом, чије је изворе тешко контролисати данас, нарочито у кризним ситуацијама.¹⁹ Једна од сталних кризних ситуација јесте и област Медитерана, јер хиљаде миграната желе морским путем да се дочепају Европе. Реалност је да је у последњем миграционом таласу око 20.000 људи погинуло на европским границама²⁰ – вероватно и знатно више, јер је статистика непотпуна.²¹

¹⁴ Ивица Ђорђевић, Безбедносна архитектура у условима глобализације, Факултет Безбедности и Службени гласник, Београд, 2007., страна 36.

¹⁵ Ибид. страна 36.

¹⁶ Хантингтон (1991) је био један од првих (квантитативних) истраживача који су се бавили утицајем развоја на демократску транзицију. Између осталог, његова истраживања су показала да је у такозваном трећем таласу, од 1976. до 1990. године, транзиција ка демократији била највероватнија у групи земаља са средњим приходима.

¹⁷ Сандра Лавенекс, *Глобализација и хоризонтално унапређење демократије*, Зборник Демократија у ери глобализације и медијатизације, Албатрос плус, Београд, 2013. године, страна 169.

¹⁸ Липсет и Лејкин, *Демократски век*, Алехандриа пресс, Београд, 2006. године, страна 188.

¹⁹ Владимир Копицл, Гојко Божовић, *Европа: сталне и несталне границе*, Завод за културу Војводине, Српски Пен центар, Нови Сад – Београд, 2014. године, страна 16.

²⁰ Питањем граница баве се, између осталог, и аутори Јоахим Бекер и Андреа Комлози у књизи „Границе у савременом свету“. Перспектива повлачења граница обухвата границе у многострукој форми: као државне границе, као границе унутар државе, као границе регионалних блокова; као економске границе између различитих регионалних економских и интеграционих простора и као регионалне разлике у развијености и најзад као границе у социокултурном, етничком или религиозном смислу. Види: Јоахим Бекер и Андреа Комлози, *Границе у савременом свету*, Филип Вишњић, Београд, 2005. године, страна 7.

²¹ Милан Илић, *Ружно лице Европе*, НИН, 14.08.2014. године, страна 28.

Услед последица глобализације и увећаног преливања безбедносних проблема из далеких географских подручја проблем миграната све више преокупира и Републику Србију која се, заједно са другим државама Западног Балкана, налази у процесу приступања ЕУ. Многобројни су разлози због чега се процес приступања одуговлачи.²² Због имица региона као извора нестабилности, као и због поука које је ЕУ извукла након проширења на Бугарску, Румунију и касније Хрватску овом проблему се приступа са посебном пажњом. Због ових околности за нашу државу важи тзв. *Нови приступ*, по којем су реформе правосуђа и унутрашњих послова некада теже од усвајања правних тековина (*acquis*) и интегрисања у економски систем ЕУ. Због тога ЕУ сматра да је условљављање боље у ранијим фазама процеса приступања. Другим речима, од нас се очекује не само да ускладимо наше законодавство са европским, него да пре приступања у ЕУ реформишемо читав систем правосуђа и унутрашњих послова и оспособимо га да ефикасно и ефективно примењује новоусвојена правила. Нови приступ зато ставља нагласак на испуњавање предуслова везаних за капацитет администрације, обуку кадрова и опремање које ће омогућити да се европски стандарди примењују у пракси раније у процесу приступања у односу на претходна проширења.²³

Ово се у потпуности уклапа у нова, савремена виђења места и улоге Балкана данас, којем је на првом месту интегрисање ове територије под оквире ЕУ. У исто време, бележимо и процену Британаца да је право време да покрену излазак из ЕУ. Последњих дана марта 2017. године, британска премијерка Тереза Меј потписала је писмо којим је обавестила Брисел да је брегзит званично почео.²⁴ Процеси који данас обележавају актуелну ситуацију у Европи, што се Републике Србије тиче, имају своју бурну предисторију.

Свакако је, на кратко, важно подсетити се догађаја који су представљали увод у актуелну ситуацију. До 1999. године међународна заједница се на територији бивше Југославије ангажовала искључиво преко Уједињених нација. Бомбардовање²⁵ СР Југославије 1999, које су у суштини спровеле САД, било је мотивисано различитим политичким интересима и моралним²⁶ разлозима, међу којима је немали значај играла и жеља да се оживи и ојача последња организација (НАТО) преко које САД задржавају водећу улогу у Европи.²⁷ По мишљењу Ноама Чомског свет се није одрекао рата. Сасвим супротно. У књизи под насловом „Неуспеле државе“ Чомски закључује: „у овом часу, највећа хегемонистичка сила себи је доделила право да почиње ратове по својој вољи, под доктрином ‘прелиминарне самоодбране’, без означених међа. Међународно право и споразуми, правила светског поретка чврсто се намећу другима уз много праведничког позирања, али се одбацују као неважећа за Сједињене Државе – дуга пракса, уздигнута до нових врхунаца...“²⁸ На Балкану, каже Роберт Купер, било то исправно или не, „Сједињене Државе вероватно имају више утицаја од Европске уније. Европска унија даје више новца, има више војника на терену (отприлике три пута више у Босни), нуди трговинске концесије и, на дуге стазе обећава чланство у ЕУ. Али све то

²² Види: Драгана Пејовић, *Динамика успоравања*, НИИ, 28.08.2014. године, страна 18.

²³ Соња Стојановић Гајић, Дражен Маравић, *Водичи кроз ЕУ политике – Слобода, безбедност, правда*, Друго издање, Европски покрет у Србији, 2015., страна 19-20.

²⁴ Ђиљана Вујић, *Улога брегзита у стварању шкотске независности*, Политика, 30.март 2017. године, страна 1.

²⁵ Како је бомбардовање цивила постао легитимни ратни метод објаснио је Ијан Бурма, професор демократије, људских права и новинарства на Бард колеџу. Види: Ијан Бурма, *Неделотворно утеривање страха*, НИИ, 21.08.2014. године, страна 54.

²⁶ Један од аутора Давид Гибс, иначе професор политичких наука и историје на Универзитету у Аризони, у својој књизи разбија владајуће америчке заблуде о моралним и хуманитарним вредностима бомбардовања Југославије. Види: David Gibbs, *First do no harm, Humanitarian intervention and the destruction of Yugoslavia (Хуманитарна интервенција и уништење Југославије)*, (USA : Vanderbilt University press, 2014).

²⁷ Марија Тодорова, *Имагинарни Балкан*, Библиотека XX век, Београд, 2006., страна 6.

²⁸ Ноам Чомски, *Неуспеле државе*, Рубикон, Нови Сад, 2010., страна 7.

бледи пред гарантовањем безбедности које се подразумева посвећеношћу САД, а којој верују најслабије и најкрхкије државе у региону. Сједињене Државе се и даље доживљавају као велика сила у традиционалном смислу. Моћ је оно што даје сигурност проблематичним земљама, а не добра воља“ – закључује Купер.²⁹

Чињеница је да је, званичним правдањем бомбардовања (заштита универзалних људских права на Косову) Балкан заправо враћен у сферу западне политике: после бомбардовања Европљани и Американци били су још дубље и рекло би се бесповратно уплетени у прилике на Балкану³⁰ иако је на формалном плану Савет безбедности Уједињених нација усвојио 10. јуна 1999. године Резолуцију 1244³¹. Тиме је покрајина Косово званично стављена под међународну контролу, а одобрено је и стварање Мисије привремене управе Уједињених нација на Косову (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – УНМИК). С тим у вези, треба подсетити да Србија већ годинама има проблем са својом границом. Професор Силвано Болчић наводи да је „Србија номинално остала у државним границама Република Србије, које нису могле нормално деловати на целој државној територији, пре свега на територији покрајине Косово и Метохија, где је већ почетком деведестих година албанско становништво престало бити *лојално држави Србији*“.³²

Према ставу 10 резолуције, УНМИК је задужен за стварање услова у „којима ће народ Косова моћи да ужива суштинску аутономију у оквиру СР Југославије и који ће обезбедити прелазну управу, при чему ће се успостављати и надгледати развој привремених демократских институција самоуправе, како би се обезбедили услови за миран и нормалан живот свих становника Косова“.³³ Од тада, па до данашњег дана, питање суверенитета је и даље камен спотицања у расправама које су у вези са скором будућношћу и то питање неизбежно компликује настојања Србије и Косова да се придруже Европској унији. Ако ишта са сигурношћу у овој фази можемо да утврдимо то је да, уз веома дубоке поделе у вези са питањем у међународној заједници и међу чланицама Европске уније, питање коначног статуса Косова „тек треба коначно да буде решено“.³⁴ Ово питање свакако на дневни ред ставља и питање деловања Уједињених нација за које је већ давно уочено да поседује одређене „слабости“ (као и неке друге међународне организације, нпр. ОЕБС).³⁵ Чињеница је да данас ситуација на Косову и Метохији представља „највећи безбедносни проблем“.³⁶ Цвета корупција, организовани криминал, тероризам, нелегална трговина људима, дрогом, привреде нема или је у веома лошем стању, а једно од питања које се само од себе намеће јесте питање границе која представља велики безбедносни проблем за Републику Србију. То нас доводи и до теме која се тиче граница безбедносних интереса, односно до војног савеза који у том погледу има највећу одговорност.

Данас организација Северноатлантског пакта има 28 чланица, а последњих година приметна је све већа експанзија НАТО-а ка бившим југословенским републикама,

²⁹ Роберт Купер, *Распад нација*, Издавачко предузеће Филип Вишњић, Београд, 2007. године, страна 157.

³⁰ Ибид. страна 7.

³¹ Резолуција 1244 Савета безбедности донета је, пре свега, како би прекинула насиље на Косову и Метохији и како би успоставила привремени правни режим. Она је истовремено поменула и принципе на којима би требало да се заснива будуће политичко решење, али је део проблема у томе што су се они могли тумачити тако да се међусобно супроставе. Види: Милош Хрњаз, *Резолуција 1244 – у чему је проблем*, Политички живот, децембар 2011. године, страна 89.

³² Силвано Болчић, *Разарање и реконструкција друштва – Србија на прелазу у XXI век*, Службени гласник, Београд, 2013., страна 33.

³³ Џејмс Кер – Линзи, *Косово – пут ка оспореној државности на Балкану*, Завод за издавање уџбеника Београд, 2011. године, страна 38.

³⁴ Ибид. страна 191.

³⁵ Зоран Јефтић и Станислав Стојановић, *Различити третмани безбедности (претпоставке за дефинисање појма безбедности)*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и посљедице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 635.

³⁶ Љубомир Стајић, *Неке недоумице око схватања безбедности у XXI веку*, Зборник Ризик, моћ, заштита – увођење у науку о безбедности, Службени гласник и Факултет безбедности, 2010., страна 338.

посебно према Црној Гори, Македонији и Босни и Херцеговини.³⁷ Забележимо реакцију Русије на овакву политику; „Што се тиче проширења НАТО-а ка бившим југословенским републикама таква политика се у Москви доживљава као неодговорна политика и провокација“ упозорава министар спољних послова Русије Сергеј Лавров.³⁸ Ситуација са краја 90-тих година прошлог века, као и раније, у време распада СФР Југославије, и политички значај тих чињеница у контексту прекомпоновања односа снага у свету после 1989. године изазвали су поплаву литературе о овој теми, која се углавном, према мишљењу неких историчара, може сврстати у тзв. „брзу“ или „инстант“ историографију. Аутори таквих књига нису само професионални историчари, међутим, према мишљењу др Ранка Гашића „и у ономе што се назива научном историографијом често је видљив политички контекст тренутка, али и контекст 'постмодерне' у науци, који не погодује дуготрајном и савесном истраживању, а према томе, ни доношењу озбиљних закључака“.³⁹ Дакако, озбиљне закључке није могуће донети ни данас, јер изгледа да савремено доба има потребу да „даје брзе одговоре на питања која нису довољно проучена“.⁴⁰

У оваквим геополитичким и безбедносним оквирима, европска миграциона криза, оличена у великом броју миграната са Блиског истока и Африке у Европу представља прворазредни безбедносни изазов за Републику Србију и верује се да је решавање овог питања најважнија хуманитарна, економска, безбедносна и геополитичка тема.

У најновије време води се велика антитерористичка борба против тзв. Исламске државе (ИД, некадашњи ИСИЛ) за који се верује да је проузроковао мигративне процесе. Ова паравојна организација у међувремену је израсла у респектабилну силу од преко 50.000 бораца.⁴¹ Терористичке организације, међу које спада и ИСИЛ⁴² стручњаци углавном процењују на основу њихове стратегије и тактике, али је битно узети у обзир како нека терористичка група у идеолошком смислу опажа своје непријатеље и како то опажање обликује њене стратегије.⁴³ Серије терористичких напада на четири континента упозоравају последњих месеци да се Исламска држава (ИД) окреће рудиментарној али ефикасној тактици, а самоубилачки масакри показују у ком правцу њена идеологија расте док се територије под њеном контролом у Ираку и Сирији смањују.

Исто тако, у даљем разматрању, морамо узети у обзир и чињенице које нас упућују на прелаз од секуларног политичког насиља на верско политичко насиље јер ова област захтева свеобухватну анализу најранијих исламских извора и идеологија. Ситуацију на Блиском истоку сер Малколм Рифкинд, председник одбора за

³⁷ Суседна Хрватска члан је НАТО. Босна и Херцеговина и Црна Гора имају акционе планове који сваки даном све више приближавају ове земље чланству у НАТО. Свакако је за разумевање ове ситуације потребно подсетити и на изјаву председника Владе Републике Српске Милорада Додика да „Република Српска неће ући у НАТО без Републике Србије“. Види: Каролин Тимон, Неутралност у 21. веку: лекције за Србију, [е-боок], Београд, Београдски центар за безбедносну политику; Јан Литавски, Контраверзе војне неутралности Србије, Тромесечник Центра за Евроатлантске студије, август 2012. године, страна 3. Питање војне неутралности Србије не престаје да изазива бројне контраверзе у јавности, а једно од питања свакако се односи на и на дилему да ли Србија кроз војну сарадњу и са Русијом и са САД делује као неутрална, или као „стратешки дезоријентисана држава“. Види: Слободан Иконић, *Између медведа и анаконде*, НИН, 07.08.2014. године, страна 22; Братислав Гашић, *Јачање сарадње без уласка у НАТО*, НИН 11.09.2014. године, страна 13. и сл.

³⁸ <http://www.slobodnaevropa.mobi/a/26613209.html>; датум преузимања 03.01.2017.

³⁹ Ранко Гашић, *Заједница јужнословенских народа као историјска појава 20. века*, поговор књизи историчарке Мари-Жанин Чалић, Историје Југославије у 20. веку, Клио, 2013, страна 479.

⁴⁰ Ибид. страна 479.

⁴¹ Драган Колев, *Европска миграциона криза – теорије и „теорије завере“ о њеним узроцима*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 122.

⁴² Прокламовани циљ ових фанатика је обнављање некадашњег калифата на подручју Ирака и Велике Сирије, којој припадају и Либан, Јордан, Палестина и Израел, односно стварање „божје сунитске државе“ од Средоземља па све до Персијског залива. Види: Дубравко Колендић, *Багдад чека нови шихад*, НИН, 19.06.2014. године, страна 49.

⁴³ Италијански књижевник и семиолог Умберто Еко поводом терористичких напада каже: „У рату смо до грла. Исламска држава жели да завлада светом, то је нови нацизам. Види: Ана Оташевић, *Оловка јача од смрти*, НИН, 15.01.2015. године, страна 10.

обавештајни рад и безбедност британског парламента описује као „тоталну катастрофу“ додајући да Велика Британија и САД мало тога могу да учине да спрече дубљу катастрофу.⁴⁴ Кампања бомбардовања која је започета током 2014. године даје тек половичне резултате и много је оних који сматрају да се рат против екстремистичке Исламске државе – као, уосталом, и против било које друге организације тог типа – тако не може добити.⁴⁵

У међувремену, последњих година, десила се значајна промена у начину на који се дефинише непријатељ – у најновије време то је постала једна цивилизација и култура⁴⁶ којој припада и Република Србија – а јаз који раздваја два виђења постао је непремостив.⁴⁷ У време када је свет суочен са савременим облицима терористичких аката, на миграције, макар и партикуларно са безбедносног аспекта, морамо гледати и као на облик будућег терористичког деловања⁴⁸, а сасвим је јасно да се ова теза не сме посматрати по принципу „да су сви мигранти потенцијални терористи“ већ је јасно да се због одређених утицаја социо–психолошких фактора појединци могу врбовати за извршење терористичких делатности. Приликом разматрања ове теме морамо имати и следећу чињеницу у виду, а то је податак да већина миграната потичу из земаља које већ деценијама имају снажна обележја тоталитарних режима, где су људска права сведена на минимум. У исто време, њихове земље су кроз историју дефинисане као интересне геостратешке сфере моћних блокова. У процентуалном смислу, посматрајући број миграната, као и земље из којих долазе (Сирија, Авганистан, Еритреја, Сомалија и Нигерија), евидентно је да највећи проценат долази из оних земаља у којем је неоспоран геополитички утицај моћног блока, САД – Француска – Немачка, потпомогнута Великом Британијом.⁴⁹ Од ових држава централно место у мигрантској кризи припада Немачкој, нарочито после одбијања других земаља да преузму одговорност за решавање избегличке кризе. Током актуелне избегличке кризе, чланице ЕУ су демонстрирале упадљив мањак солидарности са Немачком; многе од њих одбијају да преузму чак и сасвим мали део терета. Упркос недавно постигнутом договору с Турском, који за циљ има смањење прилива сиријских избеглица⁵⁰, највећи део Немаца од својих европских партнера не очекује промену курса. Ово Немце иритира тим више што је њихова земља у последњих неколико година поднела највећи финансијски терет програма економског спасавања Кипра, Грчке, Ирске, Португалије и Шпаније. Када се томе дода могућност британског иступања из ЕУ, чини се да се

⁴⁴ Дубравко Колендић, *Багдад чека нови џихад*, НИН, 19.06.2014. године, страна 51.

⁴⁵ Владан Марјановић, *Рат у тамном вилајету*, НИН, 02.10.2014. године, страна 39.

⁴⁶ Сматрамо важним да се, на кратко, задржимо на појму културе јер теоретичари сваке, па и „масовне културе“ увиђају да постоји извесна корелација између појмова, термина и садржаја „масовне културе“ на једној и „елементарне културе“ на другој страни. Осим тога, они увиђају да није могуће исправно схватити и разумети неке основне вредности и једне и друге изван сфере њихових међусобних утицаја. Подразумева се да фактори културе делују заједно са другим историјским околностима, друштвеним структурним условима, и политичким институцијама. Види: Липсет и Лејкин, *Демократски век*, Александрија прес, Београд, 2006. године, страна 475; Милош Илић, *Културе*, Вук Караџић, Београд, 1974. године, страна 113.

⁴⁷ Џонотан Фајн, *Опашање непријатеља у исламу – некад и сад*, Ризик, моћ, заштита – увођење у науку безбедности, приредио Владимир Н. Цветковић, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010. године, страна 296.

⁴⁸ С тим у вези, од значаја је навести мишљење професора Факултета Безбедности др Зорана Драгишића који каже: „Постоји опасност од терористичких напада јер се Балкан у плановима Исламске државе види као део глобалног калифата. Нисмо приоритетна мета, али нисмо ни изван тих наука.“ Види: Зоран Прерадовић, *Метак луталица*, НИН, 07.05.2015. године, страна 31.

⁴⁹ Кемал Бркић, *Имиграције и немогућност конформизма имиграната као модел врбовања терориста*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 141.

⁵⁰ Дестабилизација сиријског режима започета 2011. године део је процеса „демократских“ промена у арапским земљама северне Африке и Блиског истока познатим као „арапско пролеће“. Наведене промене, изведене у режији Сједињених Држава и западних савезника, покренуте су масовним уличним протестима, који су прерасли у државне преврате у Либији, Јемену, Тунису..., док је у Египту световну власт председника Мубарака свргнула радикална исламска организација „Муслиманска браћа“. Сличан сценарио одвијао се и у мултиетничкој и религијски нехомогеној Сирији у којој су демонстрације у Дамаску, Алепу и Деру резултирале сукобом са полицијом и људским жртвама. Поново су оживели тињајући верски антагонизми између сунита и шиита и Алавитита, те политичке противречности етничких група иза којих стоје различити интереси како глобалних тако и регионалних сила у трасном региону Блиског истока. Види: Аврамовић Ненад и Младенов Маријана, *Избегличка криза и безбедносни изазови*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 99 - 100.

Немци осећају изневереним, није тешко разумети зашто им се чини да би за њих дистанцирање од Европе могло да буде најбоља опција.⁵¹

У исто време, евидентно је да постоје бројне разлике у верском идентитету⁵² између земаља моћног блока и земаља из којих долазе имигранти. То нас наводи на закључак да постоји и одређена напетост и ривалитет између моћног блока и дела арапских земаља, а ова теза захтева посебна појашњења, обзиром на то да овој проблем има своју вишедеценијску генезу. У целом процесу око миграната посебна улога припада турском председнику Реџепу Таипу Ердогану, нарочито после затварања тзв. балканске руте средином 2016. године. Турски председник је произведен у једну од најважнијих политичких фигура за Брисел. Он је већ, поводом сукоба са Курдима, успео да упозори Европу да „плеше по минском пољу тиме што директно или индиректно подржава терористичке групе“. Напоменуто је да неће слушати предавања од оних који „не могу да пронађу места за шачицу избеглица и који их усред Европе држе у срамним условима, док је Турска примила три милиона“. Европа на то нема одговор.⁵³ Голим оком је видљива унутрашња нестабилност Уније која не може да усагласи основне постулате будућег функционисања, а идеје о „Европи језгра“ и „Европи периферије“ више делују као иритирање значајног броја чланица него као озбиљан чин.

У центру пажње целокупне светске јавности последњих година свакако је грађански рат у Сирији који скоро пет година букти и разара Сиријску Арапску Републику и који је по неким проценама однео преко 200.000 живота. Тај рат одавно је превазишао границе региона и постао је сукоб много ширих димензија, а његове последице непосредно и свакодневно осећамо у Републици Србији. У том рату су учешће узеле суседне земље, регионалне и светске силе, па га многи називају – мали трећи светски рат. Додуше, Блиски исток цео век уназад представља турбулентно место, са бројним догађајима, полицентричним конфликтима и ратовима, што међусобно, због компликоване верске и племенске прошлости житеља овог поднебља, што са њиховим некадашњим освајачима и колонизаторима, а понајвише због енергетских, нафтних богатстава којима обилује ова територија. Сви ти догађаји утицали су и на данашње стање. Ширење терора на Блиском истоку није ограничено само на овај проблем, од значаја је поменути глобални феномен ширења Исламске државе (ИД) која делује у Сирији, Ираку⁵⁴, Либији и још неким државама. Ова

⁵¹ Марсел Фратшер, *Успон немачког изолационизма*, НИН, 28.04.2016. године, страна 43.

⁵² Када је реч о представама идентитета, теоријску основу за размишљање тражимо у радовима аутора као што су Бенедикт Андерсон, Ернст Гелнер и Ерик Хобсбаум, чија је основна идеја да је етнокултурни идентитет дискурзивна конструкција, а не некаква емпирички проверљива стварност. Успостављање власти на некакој територији одређеној стабилованим границама праћено је увек идеологизованим конструкцијама идентитета становништва које те територије настављају. Види: Владимир Копицл, Гојко Божовић, *Европа: сталне и несталне границе*, Завод за културу Војводине, Српски Пен центар, Нови Сад – Београд, 2014. године, страна 17-18.

⁵³ Ивана Јанковић, *На таласу Ердоганове невоље*, НИН, 14.04.2016. године, страна 51.

⁵⁴ Земља Блиског истока, чији држављани, заједно са Авганистанцима, чине процентуално мањински део избегличког таласа који је усмерен ка земљама Европске уније је Ирак. До америчке инвазије 2003. године, која је правдана намером да се униште постројења за производњу хемијског оружја за масовно уништење, у режији ирачког диктатора Садама Хусеина, Ирак је био просперитетна и стабилна блискоисточна земља. Пре тога САД су покушале да издејствују војну интервенцију по одлуци Савета безбедности УН, чиме би она добила међународни легитимитет. Како је тај дипломатски покушај пропao, Сједињене државе су, уз претходну медијску сатанизацију режима Садама Хусеина, створиле фактички привид неопходности војне интервенције. Супротно повељи Уједињених нација САД су симболичким учешћем НАТО партнера извршиле агресију, срушиле Хусеинов режим и растурили енергетски, економски, здравствени и образовни систем ирачке државе и успоставили Коалицијску привремену управу, која је наишла на жестоки отпор незадовољног народа. Средином 2004. године Ирак је номинално добио суверенитет, а наредне године одржани су парламентарни избори и успостављена нова власт која није имала подршку мањинских Сунита. Религијски антагонизми Сунита и Шиита 2006. ескалирали су сукобима који су ишли до етничког чишћења, па је сукоб у Ираку добио обележје грађанског рата. И управо под окриљем америчке окупације Ирака из реда радикалних исламиста Ал Каиде настала је Исламска држава, подржана од ирачких Сунита и низа арапских сунитских држава. Обзиром да је настала у крилу цихадистке организације неретко се поставља питање статуса Исламске државе. Аврамовић Ненад и Младонов Маријана, *Избегличка криза и безбедносни изазови*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 103.

организација непосредно шири исламски екстремизам који приморава милионе људи да напусте своје домове. У последње време сазрева свест у међународној заједници о потреби да се ова организација новом стратегијом порази, а та стратегија обједињава силу, дипломатска средства и развојне мере, како би свет био стабилнији. Напори које улаже међународна заједница доносе позитивне резултате. После потписивања споразума ЕУ – Турска, средином марта прошле године, талас миграната се у Европи драматично смањио, чак 90 посто. То потврђују најновији извештаји. Према подацима обалске страже у Егејском мору је протекле зиме заустављено свега 1.800 илегалних избеглица које немају право на азил у земљама ЕУ. У тим акцијама ухапшено је и 19 кријумчара људи, што је мање него раније. Мафијаши су пре договора ЕУ – Турска обртали милионе долара тргујући људским судбинама што је многе у пренатрпаним чамцима у Егеју коштало главе. Цене превоза се кретала од 250 до 1.500 долара зависно од навале тих мученика.⁵⁵

Превазилажење граница националних простора и нови геополитички услови неизбежно провоцирају преиспитивање функционисање новог светског поретка. О новом светском поретку данас чују су се само забрињавајући коментари, попут оног, славног перуанског писца и новинара Марија Варгаса Љосе, који каже: “Веровали смо да је демократија успела да победи ауторитарну традицију, али, нажалост, није тако.”⁵⁶ Теоретичари социјалног капитала и демократије претпостављају да је потребан висок ниво друштвеног поверења да би се могла обављати два посла важна за демократију, а то су преговарање и постизање компромиса. Тешко је и готово немогуће преговарати са људима у које немате нимало поверења, а поверење је у годинама мигрантске кризе озбиљно нарушено.

Према једном од аутора⁵⁷, приликом сагледавања ове материје, морамо узети у обзир и чињеницу да транснационалне корпорације, као највећи симболи глобализације, постају отуђени центри моћи ван контроле демократских институција јер глобални механизми демократске контроле још нису успостављени, што цео проблем чини још компликованијим. Тренутна глорификација неолибералног друштвеног концепта у први план избацује неформалне центре моћи који уместо да усмеравају глобалне процесе ка општем прогресу, воде ка продубљивању већ постојећег јаза између сиромашних и богатих (као глобалног феномена), те развијених и неразвијених (као регионалног феномена). Како би ситуација била још гора, једна од анкета Републичког завода за статистику у Републици Србији, израђена током 2015. године, говори да сваки четврти грађанин Србије живи на граници сиромаштва, док је под ризиком скоро половина житеља, односно 43,2 посто.⁵⁸ Према неким ауторима⁵⁹ као и већину других појава, беду је тешко мерити, иако човек инстинктивно зна шта је она. Најпростија расположива мера је новчани приход. Међутим, та сума слабо мери беду ако није повезана са индексом куповне моћи. Према Липсету и Лејкину, једина метрика расположива и за развијене, и за земље у развоју, јесте HDI, композитни индекс људског развоја (енг. Human development index); њега су створиле Уједињене нације.⁶⁰

У исто време страх од тероризма све је присутнији те се због њега све више у савременом свету ограничавају личне слободе, појачава контрола личних података, шири се поље надзора над приватношћу и сужава се број оних који доносе одлуке од

⁵⁵ Војислав Лалић, *Турска прети Европи – избеглицама*, Политика, 26. март 2017. године, страна 12.

⁵⁶ Марио Варгас Љоса, *Орвелов кошмар прети да постане стварност*, НИН, 10.07.2014., страна 21.

⁵⁷ Ивица Ђорђевић, *Безбедносна архитектура у условима глобализације*, ФБ и Службени гласник, Београд, 2007., страна 11.

⁵⁸ Катарина Прерадовић, *Србија смрвљена немаштином*, НИН, 16.04.2015. године, страна 30.

⁵⁹ Липсет и Лејкин, *Демократски век*, Александрија пресс, Београд, 2006. године.

⁶⁰ Липсет и Лејкин, *Демократски век*, Александрија пресс, Београд, 2006. године, страна 407.

општег интереса без увида јавности. Са правом постављамо питање да ли и тада, у том смислу, можемо утврдити да функционише либерална демократија, или се њено име користи да би се прикриле и оправдале неолибералне праксе? Модерне демократије данас комбинују либерални и демократски принцип и то су либералне демократије на принципима једнакости грађана (владавина народа, од народа и за народ) и већинским принципом, који представља темељ највећег броја демократских одлука. Међутим, либерални и демократски принципи нису нужно компајтибилни.⁶¹

Приликом јаснијег сагледавања теме, неизоставно стижемо и до питања која се тичу оскудице ресурса на глобалном плану, што ствара одређену *границну ситуацију* у којој се према неким ауторима⁶² не могу избећи питања: да ли постоји једнако право на опстанак свих заједница, значи ли опстанак ресурса за све да већ сада треба одредити *одабране*, који на то имају више права, ко су ти одабрани, а ко они који су осуђени на уништење и како ће се таква подела рационализовати?

Имајући све ово у виду, а посебно у светлу актуелне безбедносне ситуације у региону, можемо да закључимо да безбедност и није стање, него процес узајамног надметања различитих врста субјективности у све суженијој заједничкој временској перспективи.

Даље, за потпуније разумевање актуелне ситуације, када говоримо о изазовима мигрантске кризе, треба подсетити да се Србија данас суочава са још једним великим проблемом, који председник Српске академије наука проф.др Владимир Костић назива „проблемом свих проблема“, а реч је о „демографској капитулацији“. По његовим речима „број становника у Србији се између 2002. и 2014. године смањио се за 367 до 422 хиљаде, чему су миграције допринеле са 15 до 26 одсто. У 2014. је било 34.800 мање живорођених него умрлих и то је 23. година заредом са негативним природним прираштајем. У Европи једино Бугарска има нижу стопу природног прираштаја, па је у Србији сваки четврти становник старији од 65 година и њих је више него млађих од 15 година. Нето демографски губици због иселјавања становништва су између 6.000 и 11.000 суграђана годишње, а у односу на 1971. удео најобразованијих у „спољномигрантском контингенту“ увећан је за више од 11 пута.⁶³ Према једној статистици из Србије је последњих двадесетак година са картом у једном смеру отишло око 650.000 људи.⁶⁴ Утисак је да је Република Србија још увек у потрази за својом „идеалном државом“. На нивоу обичних гласача и грађана ангажованих у борби за државу која одговара њиховим преференцијама и стварним потребама тј. државу која ће им, пре свега, обезбедити грађанска права и слободе, а изнад свега *безбедност*, може се без ограда говорити о савршено рационалном понашању. Људи траже тип државе која ће им пружити оно што је најпрече: *сигурност*.

Ове суморне податке бележимо у ситуацији када стотине хиљада очајника који, бежећи од рата и глади, чекају на обалама северне Африке или Сирије како би се помогли Европе. Ова актуелна глобална избегличка криза призива у сећање период непосредно након Другог светског рата када је према једној процени из тог времена само у Европи било више од 40 милиона лица. Сасвим логично, овом темом се осим стручњака из области безбедности и других друштвених наука, баве и светски признати економисти, који скрећу пажњу на озбиљне економске проблеме, јер је избегличка криза и велики економски проблем. Економиста Роберт Шилер⁶⁵ током 2015. године организовао је сесију под називом *Шездесет милиона избеглица*, на коју

⁶¹ Ханспетер Криеси и Данијел Бохслер, *Врсте демократија*, Зборник *Демократија у ери глобализације и медијатизације*, Албатрос плус, Београд, 2013. године, страна 96.

⁶² Миле Савић, *Безбедност и опстанак у модерном огледалу*, Ризик, моћ, заштита – увођење у науку безбедности, приредио Владимир Н. Цветковић, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010. године, страна 32.

⁶³ Владимир Костић, *Паралелни светови*, НИН, 31.12.2015. године, страна 23.

⁶⁴ Стефан Славковић, *Заврши факс и пали*, НИН, 21.05.2015. године, страна 30.

⁶⁵ Роберт Шилер је добитник Нобелове награде за економију за 2013. годину. Професор је економије на Универзитету Јејл.

су били позвани неки од најбољих стручњака за миграције и том приликом је од њих тражио да разmere избегличког проблема опишу економским терминима, те да предложe реално оствариве мере којима би се он олакшао. Један од приложених радова, онај Тимотија Хатона са Универзитета Есекс, истраживао је избегличке токове широм света како би установио шта их покреће. Хатон се супроставио популарном аргументу против пријема избеглица, по коме тражиоци азила⁶⁶ нису истински очајни, већ кризу користе само као изговор да би били примљени у неку богатију земљу. Установио је да су, супротно неким очекивањима, избеглички токови највећим делом покренути политичким терором и кршењем људских права, а не економским силама. Људи у страху за своје животе беже ка најближем сигурном месту, а не ка оном најбогатијем. Један други стручњак, Џефри Сакс, са Универзитета Колумбија, понудио је детаљан нови систем решавања избегличког питања. Сакс преокупира како ће правила тог система на дужи рок обликовати светску економију. Он жели да тај систем обесхрабри одлив мозга наметањем обавезе да се примају и нискоквалификовани и очајни имигранти, а не само они чија знања су и способности од велике користи за земљу пријема. Осим тога, по његовом мишљењу, потребно је и да прилив миграната буде регулисан, док економисти морају да нађу начин да се обезбеди равномерна расподела тог терета.⁶⁷

У међувремену, притиснути кризом, тренутно преовлађујући начин размишљања у европским престоницама јесте да није време да се спасава свет, време је да се спасава сопствена кожа. Мигранти су се нашли у ситуацији да су суочени са подигнутим оградама које баш и нису најбоља препорука за опстанак европске заједнице, јер вероватно неће моћи да опстану на дуже време. Чини се да данас нико нема решење, евидентирамо покушај НАТО-а да мисија крстари морским путевима и пресреће кријумчаре људи. Та акција има за циљ да се лоцира кретање бродова, па се у координацији даље, обавештава Фронтекс (Агенција за контролу спољних граница ЕУ) који би их потом враћао назад. Ова акција даје тек половичне резултате, јер систем не функционише, углавном због традиционалне нетрпељивости између Грчке и Турске.

Илегалне миграције одувек су постојале, али данас су у експанзији, а сиромашне земље каква је Србија, упозоравају политички аналитичари, немају снаге да буду уточиште десетинама хиљада миграната. После низа терористичких напада (Париз, Брисел) постало је сасвим јасно да погрешни стратешки потези, војне интервенције и генерално мешање у унутрашње ствари низа исламских земаља – обично предвођено Америком, али редовно уз саслужење водећих европских земаља – као да доспевају на наплату. Један од резултата су покренути миграциони токови, чије заустављање није на видiku, делом кроз радикализацију младих европских муслимана друге или треће генерације. Тако су створени неочекивани непријатељи које је Европа, заједно са Америком, годинама интервенишући по свету, временом стекла на домаћем тлу. После терористичких напада у Бриселу и Паризу и првобитног шока, Европа је све забринутости због чињенице да цихадисти нису само у далекој Сирији или Либији, него су комшије који живе у великим гетима, предграђима великих градова, да су ту чак и рођени и да ће обрачун са њима бити раван грађанском рату. Упозорења надлежних институција више су него забрињавајућа. Током прошле године шеф Европола Роб Ванрајт упозорио је у Паризу да терористички напади у Бриселу показују да је мрежа од 5.000 терориста у Европи много већа него што се страховало, као и да они нису претња само Француској и Белгији већ и многим другим земљама ЕУ.⁶⁸ После

⁶⁶ Према једној статистици, од 2008. године, када је донет Закон о азилу, азил је у Србији тражило 28.285 људи. До средине 2015. године, само њих двадесет двоје га је добило. Види: Марко Ловрић, *Људи које нико не жели*, НИН, 28.05.2015. године, страна 22.

⁶⁷ Роберт Шилер, *Разум и безосећајност*, НИН, 04.02.2016. године, страна 49.

⁶⁸ Б. Митриновић, *Цихадисти у европским гетима*, Политика, 25.март 2016. године, страна 1.

теористичких напада у европским престоницама сви трагају за разлозима који наводе људе да побију десетине невиних цивила и улију страх у кости западним престоницама. Поново се говори о погрешној западној политици према исламским државама, мада треба приметити, на пример, да Белгија на Блиском истоку никако не игра тако битну улогу као САД или Француска, као и да тамо не постоји мисија или војни интереси ове земље. Све се више у јавној сфери понавља критика да Европа није у стању да животу на Западу прилагоди муслиманске мигранте и да они сами за то нису заинтересовани. Велики је изазов да Европа паметно одговори на терористичке нападе. Аналитичари упозоравају да ЕУ треба да смирено одреагује и не дозволи одмазду према становницима исламске вероисповести, јер ће терористи то једва дочекати као аргумент за нова регрутовања.⁶⁹ У бројним терористичким нападима (Копенхаген, Берлин, Париз, Ница, Брисел, напад на сиднејски кафић итд) сви почионици деловали су у име радикалног ислама. Сви су – са изузетком 50-годишњака из Сиднеја – били млади људи; сви су имали криминални досије; у убилачке походе упустили су се на своју руку (мада су они из Париза тврдили да делују по налогу страних терористичких група); сви су били држављани земаља у којима су почињени злочини. Није потребно бити стручњак за борбу против тероризма да би се уочио образац: актуелна терористичка претња по западна друштва више није нешто што стиже из далека, као у време напада на САД 2001. године, или пре тога.⁷⁰

Многи истраживачи ове теме пажњу јавности скрећу на чињеницу да „почетак или узрок мигрантске кризе треба тражити у агресији САД на Ирак⁷¹, Авганистан⁷², Либију и Сирију, али и неправедности глобалног економског система“.⁷³ Постало је сасвим јасно да нема тих бомби и ракета којима се ти непријатељи могу пацификовати; то се мора постићи на други начин. Све док из корена не промени свој приступ, и код куће и у иностранству, Европа ће, на жалост, највероватније морати да рачуна на терористичке нападе.⁷⁴ Од посебног значаја за Републику Србију јесте тренутна веома компликована ситуација у односима НАТО и Турске. Више је него очигледно да Анкара узима себи за право да сопствене геостратешке интересе не саображава са интересима Алијансе.⁷⁵

Развој геополитичке ситуације у свету неодољиво нас упућује на речи Самуела П. Хантингтона који је још 1993. године изнео став да ће „конфликти између цивилизација бити последња фаза еволуције конфликта у модерном свету“.⁷⁶ Три

⁶⁹ Јелена Стевановић, *Удар на престоницу Европе*, Политика, 23.март 2016. године, страна 3.

⁷⁰ Владан Марјановић, *Тероризам*, НИН, 19.02.2015. године, страна 5.

⁷¹ Како тврди Ноам Чомски „Стратези из САД и Велике Британије били су свесни да ће инвазија на Ирак вероватно повећати тероризам и ширење оружја за масовно уништење...“ Ноам Чомски, *Неуспеле државе*, Рубикон, Нови Сад, 2010., страна 24.

⁷² И док је грађански рат у Сирији продукт унутрашњих антагонизама, наравно иницираних споља, „контролисани хаос“ у Ираку и Авганистану производ је директног страног мешања великих сила у унутрашње ствари „малих“ земаља. Готово четири деценије Авганистан је у стању контролисаног хаоса. Реформисање сиромашне земље на феудалним основама организоване и религијски конзервативне државе на европским принципима створило је од Авганистана геополитички терен за борбу две супер силе у време Хладног рата. Тежња за доминацијом најпре је довела до војне интервенције СССР-а у Авганистану 1979. године са циљем заштите просовјетског режима у Кабулу. Радикални исламисти, војно, политички и економски подржани од САД, Саудијске Арабије и Пакистана, а познати као муџахедини, током читаве деценије пружали су отпор званичној власти и, на крају, проузроковали повлачење Совјета из земље. Просовјетска власт у Авганистану пала је три године после повлачења совјетске војске под налетима муџахедина, која успоставља нову власт у земљи. Радикално крило муџахедина, познати као „верски ученици“ или Талибани, незадовољни променама у авганистанском друштву, почињу борбу за успостављање исламског фундаменталистичког поретка заснованог на изворном Курану. Почетак борбе Талибана за власт 1994. године уједно представља и почетак грађанског рата у Авганистану, који је протекле две деценије изнедрио велики број избеглица. Аврамовић Ненад и Младенов Маријана, *Избегличка криза и безбедносни изазови*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 102.

⁷³ Зоран Милошевић, *Ко је испланирао пресељење избеглица са Блиског истока у Европску унију*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 5.

⁷⁴ Владан Марјановић, Драгана Пејовић, *Отварање западног фронта*, НИН, 24.03.2016. године, страна 45.

⁷⁵ Зоран Прерадовић, *Позадина отвореног сукоба Турске и Европе – цена затворених врата*, НИН, 23.03.2017. године, страна 46.

⁷⁶ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations?*, Foreign Affairs, Vol.72, No.3, Summer 1993, strana 22.

године касније, исти аутор у једној студији⁷⁷ јасније појашњава изнете ставове: “Цивилизације су последња људска племена, а судар цивилизација није ништа друго до (прост) племенски сукоб на глобалном нивоу.” Ове тврдње заслужују сваку пажњу, мада је јасно да можда нису сви конфликти резултат раздора међу цивилизацијама или њиховог међусобног такмичења. Поента изреченог тиче се комплексног проблема идентитета, односно чињеница да се савремени свет групише на овом основу. Групе или колективитети, чак и појединци, у новије време заиста реагују и понашају се као заступници идентитета који кореспондира са директним притиском окружења. Приликом општих, уводних разматрања, треба поменути и мишљење једног од водећих филозофа данашњице Ноама Чомског, који говори о циљевима терориста и одбацује сваку везу са глобализацијом. Он каже: “Што се тиче мреже Бин Ладена⁷⁸, ти људи се не занимају за глобализацију и културну хегемонију, исто као што се не брину за сиромашан и потлачен народ Блиског истока, коме већ годинама наносе штету и зло.” Терористичке нападе у савременом свету он не види као директну већ као индиректну последицу америчке политике, посебно наглашавајући, на темељу анкета спроведених на Блиском истоку, да амерички ембарго и ваздушни напади на Ирак и подршка Израелу, подстичу арапско непријатељство и повећавају симпатију за терористичке организације.⁷⁹ По овом аутору „погрешне представе демократског месијанства потичу у крајњој линији од уског схватања корена слободе, схватања које је постало опште место америчког конзервативизма још од Регановог доба.”⁸⁰ Што се тиче даљих прогноза једног од највећих светских интелектуалаца Ноама Чомског забележимо и његово размишљање о ЕУ. Он каже: “Европски пројекат свакако се налази у опасности. Не зна се ни да ли ће ЕУ опстати, али има одређене врлине захваљујући којима ће можда и превазићи тренутне тињајуће кризе. У сваком случају земље Балкана зависе од резултата тренутног конфликта великих сила.”⁸¹ Приближавајући се крају своје друге деценије, XXI век се већ може окарактерисати као испуњен конфликтима заснованим на идентитету.

У кратком уводу скицирали смо тек неке области у којима се појављују савремени безбедносни изазови, јер је њихов спектар заиста огроман и захвата готово све области друштвеног и јавног живота – од политике, економије, финансија до енергетике, екологије, религије, али и културе, информатике и других области. Да би се проблем решио, или макар ублажио, на његовом решавању мора радити велики број државних и друштвених организација који као примарну активност наводе националну безбедност. Један од значајних аутора, Френсис Фукујама, у делу „Грађење државе”⁸² каже да је грађење државе „ојачавање већ постојећих и стварање нових државних институција”.⁸³ По његовом мишљењу овај посао је данас приоритетан за светску заједницу јер су слабе или пропале државе извор многих светских проблема, поготово је овај проблем присутан у земљама у развоју. Слаба држава представља огроман стратешки изазов. Велики историјски догађаји (попут терористичког напада

⁷⁷ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York 1996, страна 207.

⁷⁸ Како Чомски наводи „Виши аналитичар ЦИА одговоран за проналажење Осаме Бин Ладена од 1996, Мајкл Шоер, написао је да је Бин Ладен био прецизан у говору Америци зашто је почео рат против нас. Ниједан разлог нема некакве везе са нашом слободом, слободарством и демократијом, али има све могуће везе са политиком и акцијама САД у исламском свету”. Ноам Чомски, *Неуспеле државе*, Рубикон, Нови Сад, 2010., страна 31.

⁷⁹ Џон Бринкмен, *Културне контрадикције демократије – политичка мисао после 11. септембра*, Филип Вишњић, 2008, страна 104.

⁸⁰ Ибид. страна 222.

⁸¹ Ноам Чомски, *Судбина Балкана зависи од сукоба Русије и Запада*, НИН, 22.01.2015., страна 39.

⁸² Френсис Фукујама, *Грађење државе*, Филип Вишњић, Београд, 2007. године.

⁸³ Френсис Фукујама, *Грађење државе*, Филип Вишњић, Београд, 2007. године, страна 7.

11.септембра, између осталог)⁸⁴ показују да радикални исламски тероризам у комбинацији са доступношћу оружја за масовно уништење ствара нове безбедносне изазове за све земље, па и оне најразвијеније.

Већ читаву једну генерацију, светском политиком влада тренд усмерен ка ослабљивању државности, а овај тренд се јавио из нормативних и економских разлога. Многе државе су у двадесетом веку биле превише моћне, а догађаји на простору бивше Југославије пружају нам обиље доказа за ову тезу. Моћне државе тиранисале су популације и вршиле агресију над суседима. Оне које нису биле диктаторске су у сваком случају ограничавале економски раст и гомилале су разне дисфункционалне и неефикасне механизме због прешироког обима државних овлашћења. Због тог разлога, нарочито последњих година, јавила се тенденција да се смањи величина државног сектора и да се тржишту или грађанском друштву предају функције које је држава непрописно присвојила. У исто време, раст глобалне економије тежио је да подрије аутономију суверених нација—држава повећавањем покретљивости информација, капитала и у мањој мери радне снаге. То се у потпуности поклапа са савременом праксом у ЕУ која заступа тезу да постоје облици „меке“ моћи, попут грађења нације, који имају значаја. Истина је, међутим, да земље морају да буду у стању да изграде државне институције не само унутар сопствених граница, већ и у лошије организованим и опаснијим земљама. У минулој деценији, две, оне би просто извршиле инвазију на одређену земљу и административно би је придодале својој империји. При томе су најразвијеније земље света упорно тврдили да промовишу демократију, само—владавину и људска права. Како су тврдили, њихов покушај да се влада другим народима имао је само „привремени, а не империјални карактер“.⁸⁵ У сваком случају, како закључује Фукујама, „уметност грађења државе биће кључна компонента националне моћи, битна колико и способност да се разврста и примени традиционална војна сила у циљу одржавања светског поретка“.⁸⁶

Последњих година у Републици Србији бележимо повећање броја организација које се баве питањима националне безбедности, међутим, евидентно је да постоји потреба да се на безбедносне ризике „одговори на јединствен и усклађен начин“.⁸⁷ Ово нас неминовно доводи до усложњавања појмова као што су „национална безбедност“ и „систем националне безбедности“ те је пре свега потребно дефинисати ове појмове, односно одредити његов садржај, са посебним освртом на актуелну мигрантску кризу. За даља разматрања од значаја је формулација система националне безбедности коју је дефинисао професор Љубомир Стајић који каже да „ако бисмо желели да дефинишемо систем безбедности, онда бисмо могли да кажемо да је то облик организовања и функционисања друштва у спровођењу мера и активности на превентивном и репресивном плану ради очувања суверенитета и интегритета државе, њеног Уставом утврђеног поретка, права и слобода грађана, као и свих осталих друштвених и међународних вредности од свих облика угрожавања.“⁸⁸ Стратегија националне безбедности Републике Србије⁸⁹ посматра структуру система националне безбедности у ужем и ширем смислу. Систем националне безбедности у ширем смислу чине највиши органи законодавне, извршне и судске власти: Народна скупштина Републике

⁸⁴Томас Л. Фридман у делу *Свет је равн (Кратка историја XXI века*, Дан граф, Београд, 2007. године, страна 560) пише да нам је догађај од 11.септембра показао „моћ имажинације веома различите врсте“. Фридман пише да нам је моћ групе људи који мрзе, а који су провели неколико година маштајући како да убију што је могуће више недужних људи.

⁸⁵Френсис Фукујама, *Грађење државе*, Филип Вишњић, Београд, 2007. године, страна 135.

⁸⁶Ибид. страна 135.

⁸⁷Зоран Драгишић, Ивица Ђорђевић, *Систем националне безбедности, Ризик, моћ, заштита – увођење у науку безбедности*, приредио Владимир Н.Цветковић, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010. године, страна 115.

⁸⁸Љубомир Стајић, *Основи безбедности*, ФЦО, Београд, 2005.

⁸⁹*Стратегија националне безбедности Републике Србије*. Београд: Министарство одбране Републике Србије, Сектор за политику одбране, Управа за стратегијско планирање, 2009.

Србије, председник Републике Србије, Савет за националну безбедност, Влада, судови и тужилаштва. У ужем смислу, систем националне безбедности чине: систем одбране⁹⁰, снаге Министарства унутрашњих послова, безбедносно–обавештајни систем и привремено формиран и координациона тела за поједине кризе. Будући да је Република Србија у процесу приступања ЕУ, од значаја је поменути и Стратегију безбедности ЕУ. У уводном делу Стратегије безбедности ЕУ предвиђа се могућност да земље чланице, као и оне које тек то треба да постану, прилагоде своју политику безбедности јер се у њему каже: “Неопходно је да Стратегија унутрашње безбедности сама по себи буде способна за прилагођавање, како потребама грађана, тако и изазовима динамичног и глобалног двадесет првог века”.⁹¹ Јасно је да организован систем у савременом свету не постоји као изолована целина, већ се налази у интеракцији са другим системима. Систем националне безбедности у себе укључује друге системе који чине његове подсистеме, али је и сâм подсистем ширих друштвених система, пре свега политичког, економског и правног. Последњих година појавиле су се нове безбедносне претње, за које савремени системи безбедности морају наћи адекватне одговоре. Масовне миграције становништва, на пример, чине нужним укључивање већег броја друштвених и државних субјеката у систем безбедности, што значајно проширује и сâм појам безбедности, али и концепт система националне безбедности. Адекватно одређење појма националне безбедности мора узети у обзир динамичност овог појма и предвидети развој безбедносних претњи под чијим се утицајем овај систем мења и развија.⁹²

Истине ради, треба подсетити да је почетак интензивног досељавања миграната у државе Западне Европе започео крајем четрдесетих година прошлог века, да би се растућом стопом наставио све до нафтне кризе 1973. године. Значајан део ове популације сачињавали су нехришћани (углавном муслимани) из бивших колонија, који су у Европу долазили како би задовољили потребе њене послератне индустрије.⁹³ Како примећује Парек⁹⁴ досељеници су у културном смислу, били невидљиви све до седамдесетих година, а у политичком све до пред крај осамдесетих година.

Велике миграције, несрећа узрокована људским фактором, прете да наруше мир на овим просторима који је, стицајем околности, остао поштеђен од међународног тероризма. У јавној сфери све чешће се употребљава синтагма „мигрантска криза“ која је честа у насловима књига, новинама, политичком говору и друштвеној конверзацији. Ова кованица као да се све више односи на неку непожељну ситуацију док је истовремено важно подсетити да у академском говору криза означава фазу нереда у наизглед нормалном развоју неког система. Економска криза, на пример, односи се на интервал опадања у дугом периоду сталног раста и развоја док лична криза означава период немира, којем претходи и после којег следи ментална стабилност. Будући да је „мигрантска криза“ синтагма новијег доба приликом дефиниња овог појма задовољићемо се општом одредбом која каже да „кризе представљају прелазне фазе, током којих више не важе нормални начини функционисања”.⁹⁵ Већина људи доживљава ове прелазе као неодложну претњу коју политичари морају да контролишу.

⁹⁰Види: *Стратегија одбране Републике Србије*. Београд: Министарство одбране Републике Србије, Сектор за политику одбране, Управа за стратегијско планирање, 2009.

⁹¹ Note from the Presidency to the Delegations: *Draft internal security strategy for the European Union 'Towards a European Security Model'* (2010) 5842/2/10 REV2 JAI90, p. 2 (prevod autora)

⁹²Зоран Драгишић, Ивица Ђорђевић, *Систем националне безбедности, Ризик, моћ, заштита – увођење у науку безбедности*, приредио Владимир Н. Цветковић, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010. године, страна 115.

⁹³Наравно, не треба испустити из вида и то да је респектабилан део муслиманске популације у државама Западне Европе, поготово у Немачкој, Француској и Холандији, пореклом из Турске.

⁹⁴Парек Бикху, *Нова политика идентитета*, Политичка култура, Загреб, 2008.

⁹⁵Арјен Боин, Пол’т Харт, Ерик Штерн и Бен Санделијус, *Политика управљања кризама – јавно руковођење под притиском*, Службени гласник, Београд, 2010. година, страна 12.

Дефиниција којом смо се послужили (наведена група аутора) одражава њену субјективну природу као доживљену претњу – о кризи се говори када креатори политике осећају „озбиљну претњу основној структури или фундаменталним вредностима и нормама неког система која под притиском времена и високонесигурним околностима захтева доношење виталних одлука.⁹⁶ Ова теза у блиској је вези са мишљењем бројних посматрача да ће по завршетку Хладног рата економска питања заузети средишње место у светској политици. Мреже економске међузависности које су обавиле земаљску куглу јачале су како су трошкови комуникације и транспорта опадали и умањивали последице раздаљина. Тржишта су добијала све већу улогу, као резултат нових информатичких и транспортних технологија и измењених ставова о улози влада и држава. Готово половина укупне садашње индустријске производње припада мултинационалним компанијама чије одлуке о томе где треба сместити производњу имају моћан утицај на домаће економије и политике. У оквиру разматрања ове теме потребно је подсетити да се безбедност у мирним временима може узимати здраво за готово, уз важну напомену да сва тржишта делују унутар политичког оквира.

Навала имиграната узбуркала је емоције и политичке страсти у Европи те заострила супротност између морала и политике, а као један од резултата било је готово свакодневно јачање ксенофобије⁹⁷. Мађарски премијер Виктор Орбан, међу европским лидерима предњачи у заговарању таквих ставова⁹⁸, а вредно је поменути и изјаву гувернера Баварске, Хорста Сихофера, који је на пример директно оптужио САД да стоје иза избегличке кризе.⁹⁹ Последњих месеци све су приметнији наступи десничара и неонациста у већини европских метропола.¹⁰⁰ З а успешну интеграцију миграната у земље ЕУ неопходан је позитиван пријем земље домаћина, али и прихват нових секуларних вредности и њихово прожимање са постојећом културном, религиозном и економском дошљачком традицијом. Досадашња имиграциона искуства не иду у прилог успешног прожимања култура нити асимилације миграната у земље Западне Европе. Вероватно отуда и сумња да масовно упућивање миграната у ЕУ представља смишљену фактичку исламизацију европских друштава. Иако највећи број избеглица представља људе који беже од стравичних последица рата нејасно је зашто иду у Европу, којој ни културно ни религиозно не припадају, а не желе да се асимилизују, а не рецимо, у неку од муслиманских држава од којих су многе богате и просперитетне, а потом много ближе, попут УАЕ, Катар, Бахреина, Кувајта или Саудијске Арабије.¹⁰¹ Одговор високих представника ЕУ на ове изазове није требало дуго чекати.

Високи представник за спољне послове и безбедносну политику Федерика Могерини већ је презентовала чланицама ЕУ неколико предлога за формирање

⁹⁶Ибид. страна 12.

⁹⁷Мада већ увелико живимо у информатичком друштву где приступ вестима готово ништа не ограничава. Према једном аутору, „Западна и Источна Европа ујединиле су се у једној ствари: у сејању мржње према избеглицама, односно досељеницима, у њиховом изопштавању, или да се културније изразим, у несхватању њихових проблема“. Види: Ђерђ Сербхорват: *Похвала граници, Европа: сталне и несталне границе*, Завод за културу Војводине, Српски Пен центар, Нови Сад – Београд, 2014. године, страна 73.

⁹⁸Потребно је забележити и мишљење оних који сматрају да затварање води ЕУ ка ауторитарном концепту. Види: Ален Бадју – интервју за недељник НИН, 22.01.2015. године, страна 47. Бадју је филозоф, математичар, романијер, драматург, један од најпродуктивнијих и најутицајнијих мислилаца данас. Он каже: „Из економских разлога Европа се тренутно суочава са искушењима самозатварања. Али, то затварање иде директно против идеје Европе. Она тиме прави отклон према Европи као правном концепту и према Европи као идеји заједништва. То затварање има своју цену, што је још један разлог за прогресивно нарастање нетрпељивости према странцима и полицијске контроле.“

⁹⁹Зоран Милошевић, *Ко је испланирао пресељење избеглица са Блиског истока у Европску унију*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 5.

¹⁰⁰Т.В. Митинг десничара и неонациста у Бриселу, Политика, 28.март 2016., страна 2

¹⁰¹Аврамовић Ненад и Младонов Маријана, *Избегличка криза и безбедносни изазови*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 106.

нуклеуса оружаних снага ЕУ. Европска народна партија, најјача политичка породица странака у ЕУ, у свом манифесту „Конституисање Европе за 21. век“ који ће бити представљен током марта 2017. године на Малти, „отворено се залаже за стварање Европских оружаних снага и предлаже хитно формирање ‘Борбене групе’ која би била спремна да интервенише у сваком моменту и на сваком терену. Народњаци предлажу и стварање заједничких полицијских снага које би биле ангажоване на чувању спољних граница, на копну и на мору.“¹⁰²

Становници европских престоница муслиманског порекла изложени су бројним непријатностима због чињенице да су неки од терориста живели у квартовима са становништвом либанског и турског порекла.¹⁰³

Постоје и другачија мишљења, међу којима треба рећи да један значајан део аналитичара избеглице види као „оружје глобализације“. ¹⁰⁴ И у Србији постоје ставови који имају утемељење у идеји да „досељавање из исламских држава може и треба да буде подложно демократској вољи народа европских и северноамеричких земаља. Ти народи имају сва права да бране себе и свој начин живота, по цену укидања фатаморгана мултикултурализма и опсене политичке коректности“, како истиче аутор књиге „Сенке цихада“ Срђа Трифковић.¹⁰⁵ Према мишљењу једног другог аутора, Николе Бељинца, са Факултета политичких наука у Београду, „мултикултурализам се данас, барем према мишљењу све бројнијих критичара, налази на самтртној постели, без много пријатеља који ће га оплаквати. Премда се, на први поглед, може учинити да се расположење јавности „преко ноћи“ окренуло против некадашњег миљеника савремене политичке теорије и европских јавних политика, важно је нагласити да критика мултикултуралних идеја није нова појава. Чак су се и у златном периоду мултикултурализма, током деведестих година прошлог века, могла чути довољно гласна оспоравања његових нормативних упута. Критика је добила на замаху након терористичких напада у Мадриду (2004) и Лондону (2005), да би своју кулминацију доживела крајем прошле и почетком ове године у говорима политичких лидера три најутицјаније државе Европске уније – Немачке, Велике Британије и Француске“.¹⁰⁶

О улози транснационалних компанија у мигрантској кризи мало је речено, као што је мало речено и о улози тзв. „друштвених мрежа“ попут Фејсбука¹⁰⁷ и Твитера¹⁰⁸ који су, попут моћног магнета привукле хиљаде невољника у потрази за срећом оличеном у материјалном богатству земаља ЕУ. Наиме, оно што је упадљиво јесте чињеница да се „инфраструктура за пресељење савршено организује, од превоза до финансија“.¹⁰⁹ Једна ок комуникација одвија се преко „Вајбера“, при чему, кријумчари људима, у порукама остављају само бројеве. Реч је о прецизним координатама, добијеним преко ци-пи-еса, на којима се налази група миграната, коју треба проследити даље. За новац, наравно.¹¹⁰

Нови изазови са којима се суочава ЕУ говоре у прилог тезе да је апатија, а не екстремизам данас главна опасност за демократију у Европи. Мале државе све више су

¹⁰² Жељко Пантелић, *Евројезгро – одговор Европе на политику САД и Русије*, Недељник, 15. фебруар 2017. године, страна 25.

¹⁰³ Б.М., *Рака је главно упориште ИД у Сирији, а Моленбек у Европи*, Политика, 26. март 2016., страна 3.

¹⁰⁴ Ибид. страна 5.

¹⁰⁵ Срђа Трифковић, *Сенка Цихада*, Српска књижевна задруга, Београд, 2007. године, страна 403.

¹⁰⁶ Никола Бељинац, *Мултикултурализам и (дез)интеграција – осврт на европске расправе о донетима мултикултурног грађанства*, часопис Политички живот, Децембар 2011. године, страна 74.

¹⁰⁷ У новије време све више се истиче значај Whatsapp-а, који је Фејсбук купио 2014. године. Више од милијарду људи редовно користи Whatsapp који омогућује бесплатно слање порука и телефонске разговоре преко интернета. Види: Ферхад Манцу, *Мигрантима је Whatsapp насушина потреба*, The New York Times, број 16 од јануара 2017. године, страна 10.

¹⁰⁸ Борци Исламске државе, јесу фундаменталисти, али се беспрекорно служе модерном технологијом. Покрет је чак развио и сопствену твитер апликацију. Види: Марко Ловрић, *Ратници из пакла*, НИН, 21.08.2014. године, страна 52.

¹⁰⁹ Ибид. страна 6.

¹¹⁰ Милан Галовић, *Ангажовање ВС и МУП-а кошта 50.000 евра дневно*, Политика, 26. март 2017. године, страна 14.

забринуте за намере великих држава, али више не брину да ће бити прогутане од великих држава као што је то била пракса током вековног постојања држава данашње ЕУ. Могућност да чланице ЕУ употребе силу против неке друге државе већ је постала мало вероватна, и данас не представља реалну опасност. Међутим, одбијање европских лидера да преузму одговорност и договоре се о заједничком решењу избегличке кризе не наноси штету само избеглицама; оно угрожава и будућност ЕУ.¹¹¹

Према Френсису Фукујама, једном од аутора којег смо већ поменули раније, „крај историје не значи „растућу општу комерцијализацију“ међународних односа и смањење могућности конфликта већих размера између држава.¹¹² Преговарањем унутар ЕУ у Бриселу је данашња манифестација „наставка политике другим средствима“ која, ипак, у случају мигрантске кризе не доноси тренутне и опипљиве резултате. Са друге стране, како сам Фукујама наговештава јесте чињеница да „људи са снажним религијским уверењима неће тако скоро сићи са политичке позорнице“.¹¹³ По њему, како на крају своје познате књиге закључује, „слобода значи слободу политичких заједница да заштите вредности до којих им је највише стало“.¹¹⁴ Расна и религиозна обележја у савременом свету све се више појављују као фактор поделе међу људима.

Последњих година државне границе све се више појављују као одбрана поседа, њихова повреда сматра се тешким огрешењем. Заштита границе, са друге стране, највише је уставна обавеза и у том смислу се већ и у Србији, средином прошле године, појавило размишљање о „евентуалној одлуци о изградњи зида на граници са Македонијом како би се зауставио неконтролисани прилив миграната у Србију.“¹¹⁵ Као једно од могућих решења од ЕУ последњих месеци 2015. године предложена је новчана компензација Турској и земљама Африке у замену за повратак више хиљада нелегалних миграната, а овај предлог су подржали шефови дипломатија. Почетком 2017. године ова иницијатива још није заживела и упркос томе што је за ову намену опредељена позамашна сума новца (ЕУ је спремна да предложи Етиопији, Судану, Уганди и Кенији 1,8 милијарди евра ако ове земље прихвате макар део избеглица)¹¹⁶, решење проблема са мигрантима се не назире. Почетком 2017. године призор стотине миграната који мирно у низу, обавијени сивим ћебадима, чекају свој једини оброк у дану у Београду обишао је свет. Како сазнајемо из медија¹¹⁷ у српској престоници мигранти се задржавају због обећања кријумчара да ће граница ка Мађарској ускоро бити отворена. Између осталих разлога, њих овде задржава и страх од депортације, уколико крену ка неком од владиних центара за мигранте. Са друге стране границе, мађарски премијер Виктор Орбан је неумољив. Средином јануара 2017. године он је изјавио да ће поново увести меру системског притварања миграната који уђу у њихову земљу, иако је то у супротности са европским правом. „Влада је одлучила да врати полицијски притвор странаца“ рекао је мађарски премијер и утврдио да је системско притварање миграната „отворена мера против Европске уније“ јер је Мађарска „приморана да штити свој суверенитет“ и најавио је да пред Мађарском ове године стоји „важна битка са Бриселом“.¹¹⁸ Крајем марта 2017. године, мађарска влада донела је одлуку да почиње да примењује закон о задржавању миграната који траже азил у

¹¹¹ Марсел Фратшер, *Успон немачког изолационизма*, НИН, 28.04.2016. године, страна 43.

¹¹² Дезмон Динан, *Мењање Европе – историја европске уније*, Службени гласник Београд, 2010, страна 301.

¹¹³ Францис Фукујама, *Крај човјека?*, Извори, Загреб, 2003, страна 188.

¹¹⁴ Ибид. страна 271.

¹¹⁵ Драган Радишић, *Безбедносни аспект миграција*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и посљедице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 169.

¹¹⁶ Ибид. страна 169.

¹¹⁷ Тања Николић Ђаковић, *Заглављени у нади*, НИН, 19.01.2017. године, страна 22.

¹¹⁸ Ибид. страна 23.

камповима на својој јужној граници. Европска комисија је тим поводом навела да Мађарска мора да обезбеди да тај нови закон не крши правила ЕУ о заштити људи који траже азил. Готово истовремено, Мађарска је усвојила закон који се нашао на удару критике међународних организација за заштиту људских права, али она слабо мари за те критике. Мађарска власт је крајем марта 2017. године навела да је циљ ограничења „спречавање миграната са нејасним статусом да се слободно крећу по територији земље и ЕУ, како би се тиме смањио безбедносни ризик од миграција“.¹¹⁹ Готово истовремено, како бележи „Политика“ аустријски канцелар Кристијан Керн најавио је да ће Аустрија тражити изузеће од правила да прихвати више азиланата у оквиру договореног система пресељења унутар ЕУ.¹²⁰ Слична размишљања постају свакодневна и у Републици Србији. По неким ставовима које смо имали прилике да чујемо, Европа губи способност да се дефинише па самим тим и да се брани, што по мишљењу аутора¹²¹ који заговарају овакве ставове представља „Алахом дану погодност за милионе имиграната чија је асимилација немогућа јер су испуњени дубоким презиром према друштву–домаћину“.¹²²

Имајући у виду веома тешку ситуацију са избеглицама средином јануара 2017. године, јавности се обратио и Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије (КИРС)¹²³ који је заинтересованим понудио превоз до прихватних центара¹²⁴, међутим, тек је мали број миграната прихватио ову могућност. Србија се обавезала да ће прихватити око 6.000 миграната, почетком 2017. године у нашој држави је било око 2.000 нерегистрованих миграната, међу њима има доста оних којима је одбијен азил и који, сходно нашим законима имају три дана да напусте земљу. То се у пракси, међутим, не дешава, и на тај начин изложени смо још једном у низу безбедносних изазова, јер остаје нам „само да нагађамо има ли међу њима талибана, скривених муцахедина...“¹²⁵

2. БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТ МИГРАЦИЈА

Кад год нам нешто није довољно јасно у културним, историјским и уопште у друштвеним кретањима, склони смо да затражимо помоћ од једне доста универзалне формуле – „дух времена“. Она, као неки чаробни штапић, треба да нам пружи објашњење за разумевање свега онога што не схватамо. „Дух времена“ донео је са собом велика искушења за свакодневни живот савременог човека пред којим стоје бројне опасности од тероризма, нарушавања основне егзистенције, бројних конфликта. Истовремено, морамо да будемо свесни да је синтагма „дух времена“ толико неодређена категорија да, можда, исто толико објашњава колико и сакрива. Тај термински спој би требало, како увиђамо макар и са закашњењем, подвргнути стриктној анализи и дешифровати јер, такав какав је, може се применити на било које доба и на било коју епоху у развоју човечанства, а ипак је свако такво доба и свака таква епоха у животу човечанства садржински потпуно другачија.

Један од теоретичара који се баве безбедношћу и постмодерним светом данашњице, Роберт Купер, у својој књизи под насловом „Распад нација“, говорећи о опасностима

¹¹⁹В. Митриновић, *Мигранте у Мађарској смештају у контејнере*, Политика, 29. март 2017. године, страна 4.

¹²⁰Ибид. страна 4.

¹²¹Срђа Трифковић, *Сенка Цихада*, Српска књижевна задруга, Београд, 2007. године, страна 329.

¹²²Ибид. страна 329.

¹²³Комесаријат за избеглице је последњих година у Србији драстично проширио поље деловања и данас обухвата огроман број надлежности: избеглице, расељена лица, повратнике по реадмисији, азиланте, и збрињавање и смештај за све те категорије. Види: Владимир Цуцић, *Ко уђе у ЕУ више нема избеглица*, НИН, 03.07.2014. године, страна 26.

¹²⁴<http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=3&lang=SER&id=2863&date=0>. Преузето 19.01.2017. године.

¹²⁵Тања Николић Ђаковић, *Пут страха и наде*, НИН, 05.01.2017. године, страна 32.

модерног доба говори како се „постомодерни европски поредак данас суочава са истим опасностима као и Сједињене Државе. Прво, постоји опасност од пре–модерног. Можда нас хаос не интересује, али хаос је заинтересован за нас. У ствари хаосу, или бар криминалу који опстаје унутар хаоса, потребан је цивилизован свет и он њега вреба. Отворена друштва то олакшавају. У свом најгорем облику, тероризму, хаос може постати озбиљна претња читавом међународном поретку. Тероризам представља приватизацију рата, пре–модерни свет са зубима; ако би терористи употребили биолошко или нуклеарно оружје резултати би били поражавајући. Ово је случај не–државе која напада државу“¹²⁶.

Ново савремено доба собом је донело и другачије поимање појма безбедности. Док се раније безбедност разумела само као очување живота у савременом поимању тог термина заступљено је „очување друштва, заједнице, природе и техничких система који служе човеку.“¹²⁷ Занимљива је опсервација Томаса Л.Фридмана¹²⁸ који не сумња да ће напредак технологије – од скенирања дужице до ренгенских машина – помоћи да идентификујемо, откријемо и ухватимо оне који покушавају да искористе лако расположива оруђа равног света како би га уништили. Али, на крају, закључује, сама технологија не може очувати нашу безбедност. У промишљању савремених проблема, један други аутор је, за разлику од Фридмана, окренут размишљањима о прошлости. Џозеф С. Нај у књизи „Како разумети међународне односе“¹²⁹ каже да су неке ствари у међународној политици остале исте у свим добима. Тукидидови описи борби између Спарте и Атине у Пелопонеском рату пре 2500 година личе по његовом мишљењу на арапско – израелски сукоб после 1947. године. Свет на почетку XXI века је један чудан „коктел континуитета и промена“.¹³⁰ Неки аспекти међународне политике нису се променили још од времена Тукидида, јер по његовом мишљењу и даље постоји одређена логика непријатељства, дилема поводом безбедности која иде заједно са међудржавном политиком. Савези, равнотежа снага и избори у политици између рата и компромиса остали су слични кроз миленијуме.

Године које су пред нама свакако ће допринети даљем проширивању појма безбедности. Актуелни процес масовне миграције становништва из подручја погођених ратним сукобима сам по себи не представља безбедносни проблем, међутим, његове последице и активности које су нуспроизвод овог феномена, могу га сврстати у категорију безбедносних изазова, ризика и претњи. Многе нове појаве морају захтевати своја објашњења која су неопходна јер је савременост пуна контроверзи. У будућности ће свакако бити неопходно поставити и критеријуме за угрожавајуће појаве, без обзира да ли се оне односе на светску или националну безбедност, а на водећем месту на скали најопаснијих појава свакако припада она која представља опасност за светску популацију и најугроженије земље, а то је глад, незнање, беспослица и друге социјалне катастрофе које данас потресају безмало пола човечанства.¹³¹ Већ цитирани Фридман каже да заиста морамо да пронађемо начине како да утичемо на машту оних који би да користе оруђа сарадње како би уништили свет који је измислио та оруђа.¹³² Важно је имати у виду савремени аспект мигративних процеса. У не тако далекој прошлости, шездесетих година прошлог века, у западној Европи дошло је до масовног усељавања

¹²⁶ Роберт Купер, *Распад нација*, Издавачко предузеће Филип Вишњић, Београд, 2007. године, страна 81.

¹²⁷ Љубомир Стајић, *Неке недоумице око схватања безбедности у XXI веку, Ризик, моћ, заштита – увођење у науку безбедности*, приредио Владимир Н.Цветковић, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010. године, страна 332.

¹²⁸ Томас Л. Фридман, *Свет је раван - Кратка историја XXI века*, Дан граф, Београд, 2007. године, страна 565.

¹²⁹ Џозеф С. Нај, *Како разумети међународне односе*, Стубови културе, Београд, 2006. године, страна 15.

¹³⁰ Џозеф С. Нај, *Како разумети међународне односе*, Стубови културе, Београд, 2006. године, страна 15.

¹³¹ Љубомир Стајић, *Неке недоумице око схватања безбедности у XXI веку, Ризик, моћ, заштита – увођење у науку безбедности*, приредио Владимир Н.Цветковић, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010. године, страна 335.

¹³² Томас Л. Фридман, *Свет је раван - Кратка историја XXI века*, Дан граф, Београд, 2007. године, страна 565.

становништва Турске, Југославије и Грчке, на пример, и ти људи, названи „гастербајтерима“ такође су одлазили у земље западне Европе у потрази за послом и значајно су допринели немачком економском чуду. Сличну појаву бележимо и у САД, али, оно што јесте значајна новина јесте масовни илегални прелазак државних граница. Ова нерегуларна активност, а са њом и транснационални криминал, попут кријумчарења људи и трговине људима, постају озбиљан проблем. Ако се томе дода и чињеница да је у овом процесу сасвим могућа инфилтрација екстремистичких група и појединаца, са правом можемо да констатујемо да се суочавамо са великим проблемом. У исто време, потребно је подсетити, да само дефинисање појма безбедности данас представља велику тачку спорења значајног броја теоретичара, што за последицу има велики број дефиниција самог појма. Један од аутора, Томислав Ђурин, у свом раду „Безбедносне и обавештајне службе државе – запажања о савременим тенденцијама и ризицима“¹³³ скреће посебну пажњу на тајне или специјалне службе – како се често популарно називају, а заправо је реч о обавештајним и контраобавештајним структурама државе. По његовом мишљењу, обавештајне активности најчешће се повезују са војним фактором, ратом и сличним околностима, али то није обавезно, јер се њихове активности одвијају свакодневно и на свим нивоима и сферама друштвеног, пословног и личног живота. Ова констатација свакако се односи и на актуелну проблематику везану за долазак великог броја миграната на територију наше државе и то представља заједнички изазов за све обавештајне службе у региону. Савремене државе, без обзира на степен развијености и ниво демократских достигнућа у свом политичком систему, располажу великим арсеналом специјалних служби и агенција, са задацима да покривају обе области њиховог деловања, обавештајну и безбедносну. По мишљењу Ђурина „такве структуре представљају један од основа националне безбедности, са задацима који почињу од раног упозоравања, преко утицаја на светске процесе, до превенције и заштите, па и санкционисања фактора који представљају мање - више отворену претњу конкретној држави, њеној власти или политичком систему, или личностима на руководећим функцијама. За овакве службе нису релевантна сва достигнућа међународног права у областима која регулишу односе међу државама и које су декларативно прихваћена од стране конкретних држава. Наравно, ово никада ниједна држава ни служба нису спремне јавно да признају. Оне своје мисије спроводе кроз разне форме и облике рада, од којих део излази из оквира регулативе, тако да се мора спроводити тајно“.¹³⁴ Имајући у виду савремени значај и безбедносне изазове, навели смо мишљење стручњака који у свом раду посебно подвлачи значај „раног упозоравања“ што свакако није без значаја.

За систем извршне власти Републике Србије и деловање обавештајно–безбедносних установа у систему, мигрантска криза и њене последице такође представљају прворазредни изазов. У најширем смислу, актуелни обавештајно–безбедносни систем Републике Србије чине: 1) *Народна скупштина*; надлежна за законодавну активност у области система националне безбедности у целини; 2) *Одбор за безбедност и одбрану Народне скупштине*; задужен за контролу законитости рада обавештајно–безбедносних установа; 3) *Врховни савет одбране*; 4) *Влада*, надлежна за руковођење, координацију и надзор обавештајно–безбедносних служби; 5) *Савет за националну безбедност*; надзорно и координационо тело Владе у погледу обавештајних и безбедносних активности националног нивоа, и Биро за координацију; 6) *Заштитник грађана/омбудсман*; 7) *Безбедносно-информативна агенција Републике*

¹³³Томислав Ђурин, *Безбедносне и обавештајне службе државе – запажања о савременим тенденцијама и ризицима*, Зборник Ризик, моћ, заштита, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010., страна 224.

¹³⁴Томислав Ђурин, *Безбедносне и обавештајне службе државе – запажања о савременим тенденцијама и ризицима*, Зборник Ризик, моћ, заштита, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010., страна 232.

Србије (БИА); 8) *Војнобезбедносна агенција (ВБА) и Војнообавештајна агенција (ВОА)* у оквиру Министарства одбране; и 9) *Министарство унутрашњих послова Републике Србије*, односно, специјализоване организационе целине овог министарства.¹³⁵

2.1. Безбедносни изазови, ризици и претње

Према мишљењу Филипа Ејдуса, постоји више критеријума према којима се класификују безбедносни изазови, ризици и претње; а) Према секторима безбедности – војни, политички, социјални, економски и еколошки; б) Према пореклу опасности – унутрашњи и спољни; ц) Према извору опасности – људски и природни и д) Према носиоцу опасности – државни и недржавни (криминалне и теористичке групе).¹³⁶ Према мишљењу аутора Ераковића и Еркића¹³⁷ неколико је основних појмова који формулишу сам појам безбедности, а можемо их формулисати по следећем: опасност (оно што угрожава), објекат безбедност (оно што је угрожено), субјекат безбедности (онај који штити) и средства, односно мере безбедности (начин на који штити). По њиховом мишљењу „сама опасност се може манифестовати као изазов, ризик или претња (ИРП). Иако се ове три опасности често изговарају заједно, без прављења јасне концептуалне разлике међу њима, ови појмови немају исто значење“.¹³⁸

Према њиховом тумачењу термина „изазов“ њега можемо да опишемо као ситуацију „која некога или нешто ставља на пробу, проверу, испитивање“.¹³⁹ Ризик, можемо формулисати као могућност губитка, повреде, непријатности или у крајњем и уништења неке вредности (у било ком облику). За разлику од изазова, ризик најчешће има негативан исход. Ризик у већој или мањој мери дефинитивно увек постоји. Приликом реализације неке активности без обзира на предузете мере и припреме ризик од неуспеха увек постоји. Без обзира на ниво друштвеног развоја, ризик од настанка елементарних непогода и несрећа, технолошких удеса и инцидената, као и катастрофа, без обзира на ниво развијености друштвене свести о истим, немогуће је неутралисати, односно могуће је за њих се припремити, организовати, управљати њиховим последицама, али их је јако тешко предвидети и у потпуности предупредити.

Трећи облик или вид опасности представља претња. У суштини она најављује могућност спровођења негативних активности према објекту безбедности.¹⁴⁰ У контексту ових разматрања, тешко је замислити да можемо говорити, а камоли деловати у заштити људске безбедности без узимања у обзир чињенице да је човек природно, друштвено и верујуће биће, на планети која егзистира у неком космосу и да је окружен разним техничко–технолошким апаратима, који трпе и остварују међусобни утицај, најизраженији управо у области безбедности. Зато, не можемо да се не сложимо са Милетићем који је једном приликом утврдио: „Нема безбедности државе без безбедности човека нити безбедности човека без безбедности државе“.¹⁴¹

Због интензивних миграција, револуције у комуникацијима, могућности брзог путовања, слободног протока технологија, веће порозности граница, дубоког јаза између различитих култура, вера, идеологија, безбедносни изазови, ризици и претње државама у будућности неће бити само прост збир чинова (аката) уgroжавања. Оне ће

¹³⁵Младен Бајагић, *Обавештајно-безбедносни систем Републике Србије*, Зборник Ризик, моћ, заштита, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010., страна 392.

¹³⁶Филип Ејдус, *Међународна безбедност*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2009., страна 37.

¹³⁷Мр Раде Ераковић и Мр Дражен Еркић, *Миграције као претња безбедности*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и посљедице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 215.

¹³⁸Ибид. страна 215.

¹³⁹Ибид. страна 215.

¹⁴⁰Ибид. страна 215.

¹⁴¹Милетић, С., *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 1997. године.

имати исти назив и циљ као данас, али ће са собом носити нову, значајно већу, енергију угрожавања, која ће својом снагом превазилазити опасности које су до сада биле познате. Један од аутора, Љубомир Стајић, ову тезу објашњава на примеру тероризма. По његовом мишљењу „либерални“ тероризам седамдесетих година двадесетог века и будући тероризам „имаће заједничко само име и циљ, док ће се домети, деструктивност, бруталност и жртве будућег тероризма разликовати у вредностима које се множе индексом и више стотина пута“.¹⁴² Према мишљењу професора Стајића на овај начин долазимо до новог појма који ће заживети у терминологији из области безбедности, а то је појам „транснационалне претње“.¹⁴³ Овом новом претњом нису угрожене само државе, међународна заједница, већ и сваки део савремене цивилизације. На удару нових „транснационалних претњи“ биће суверенитет, економија и људска права.

2.2. Одређење статуса избеглице у међународном праву и праву Европске уније

Конвенција о статусу избеглице и *њен Протокол из 1967. године* има укупно 147 земаља потписница, те на тај начин представљају једини универзални инструмент и најјаснији израз међународне солидарности у сврху заштите избеглица.¹⁴⁴ По свом садржају *Конвенција* представља *lex specialis* и примарни извор у односу на одређење статуса избеглица и основних права која на основу овог статуса припадају особи.¹⁴⁵

Основ за доношење текста *Конвенције*, а уједно и основ за право на стицање избегличког статуса из *Конвенције*, налази се у праву на тражење азила из члана 14. *Универзалне декларације о људским правима* из 1948. године, где је наведено:

1. Свако има право да у другој држави тражи и добије азил од прогона.
2. На ово право не може се позивати у случајевима тужби које произилазе из неполитичких злочина или из радњи супротних циљевима и принципима Уједињених нација.

Приликом доношења изворног текста *Конвенције*, њени ствараоци имали су на уму превасходно избеглице настале Другим светским ратом, те је и тако и само одређење избегличког статуса имало временску компоненту и односило се на особе које су задовољиле одређене критеријуме постављене *Конвенцијом*, али у временском периоду...“пре 1.јануара 1951...”¹⁴⁶ Са друге стране, примена изворне *Конвенције* била је и просторно лимитирана и односила се на географски простор Европе. Касније, чланом 1. *Протокола из 1967. године* укинута су наведена просторно–временска ограничења, те је савремено одређење статуса избеглице протегнуто на сваку особу која задовољава следеће критеријуме постављене чланом 1.А *Конвенције*:

„У сврху ове Конвенције, појам „избеглица“ примењује се на сваку особу:

- (1) За коју се сматра да је избеглица, сходно договорима од 12. маја 1926. године и 30. јуна 1928. године или сходно конвенцијама од 28. октобра 1933. године и 10. фебруара 1938. године, протоколу од 14. септембра 1939. године или Уставу Међународне организације за избеглице; одлуке о неподобности, које је донела Међународна организација за избеглице током свог деловања, не спречавају да

¹⁴²Љубомир Стајић, *Неке недоумице око схватања безбедности у XXI веку*, Зборник Ризик, моћ, заштита – увођење у науке о безбедности, Службени гласник и Факултет безбедности, 2010., страна 348.

¹⁴³Ибид. страна 348.

¹⁴⁴UNGA (United Nations General Assembly – Генерална скупштина Уједињених народа), *Note on International Protection/AC.96/830*, Geneva, United Nations Assembly, 1994., параграф број 15., UNHCR, 2009. www.unhcr.org. (приступљено 22.03.2017.)

¹⁴⁵N.Mole и C.Meredith, „Assylum and European Convention of Human Rihts and Fundamental Freedoms“, Human Rights Files 9, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2010., страна 9.

¹⁴⁶Члан 1., А (2) Конвенције о статусу избеглица, 1951.

статус избеглице буде одобрен особама које испуњавају услове из тачке (2) става А овог члана.

- (2) Која се због основног страха од прогона из разлога расе, религије, националности, припадности одређеној друштвеној групи или политичког мишљења, налази изван земље свог држављанства и која не може или, због страха не жели да се стави под заштиту те земље; или која, будући да нема држављанство, а као резултат тих догађаја се налази изван земље свог претходног уобичајеног боравка, не може или због тог страха не жели да се у њу врати“.

Потребно је нагласити да *Конвенција* није апсолутно важећа у случају испуњења услова из члана 1.А (2). *Конвенција* прописује да се њене одредбе неће примењивати на особе које по статусу добијају бенефиције од других органа и институција УН-а све до престанка таквих бенефиција,¹⁴⁷ на особе којима власти у земљи пребивалишта признају права и обавезе које се односе на држављанство те земље,¹⁴⁸ те на особе за које постоје озбиљни разлози (у пракси доказани од надлежног органа) да се сматра да су починиле злочин против мира, ратни злочин против човечности како су дефинисани у релевантним међународним инструментима, или да су починиле озбиљан неполитички злочин изван државе избеглиштва, а пре доласка у њу, или да су криви за дела противна сврси и принципима Уједињених нација.¹⁴⁹

Само постојање услова за добијање статуса избеглице, оцениће или државни органи државе у којој је захтев за азил поднесен, или пак *Канцеларија Високог комесара за избеглице Уједињених нација* (*United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR*), када се захтев поднесе директно њему. Овакво одређење статуса избеглице (по индивидуалном захтеву) постоји у случајевима када државе у управном или судском поступку, зависно од правног система, односно УНХЦР¹⁵⁰, оцењују сваки појединачни захтев за азил понаособ. Међутим, постоји још један приступ утврђивања статуса избеглица, такозвани *prima facie* (на први поглед) приступ одређењу избегличког статуса, а његова примена може бити иницирана од стране поједине државе или УНХЦР-а.

У документима међународног и европског права не постоји *per se* право на азил.¹⁵¹ Оно што се свакој особи гарантује документима међународног и европског права је право на тражење азила, онако како је одређено и у члану 14., став 1., *Универзалне декларације о људским правима*. Последице оваквог одређења у контексту избегличког права је да свако има право тражити азил у држави у којој се налази, уколико је та држава потписник међународних или регионалних докумената који гарантују ово право, или уколико га гарантује домаћим законодавством. Међутим, само добијање статуса избеглице, зависиће од државе (или УНХЦР-а када он поступа по захтеву), чији ће орган службеници поступати по тако поднесеном захтеву. Поступање по захтеву за азил није утврђено самом *Конвенцијом*, али УНХЦР је издао посебан приручник са смерницама за утврђивање статуса избеглице, у коме су детаљно обрађени начини на које појединачне државе, односно њихови органи, требају поступати по захтевима особа које траже признање статуса избеглице. Свакако је

¹⁴⁷Члан 1.Д. *Конвенције из 1951.*

¹⁴⁸Члан 1.Е. *Конвенције из 1951.*

¹⁴⁹Члан 1.Ф. *Конвенције из 1951.* Упореди са чланом 14. став (2) *Универзалне декларације о људским правима*.

¹⁵⁰УНХЦР је отворио канцеларију у Београду 1976. године да би помогао СФРЈ да заштити своје избеглице. Шеф представништва Високог комесаријата УН за избеглице, Ханс Фридрих Шодер, рекао је „спроводили смо процедуру утврђивања избегличког статуса, обезбеђивали смештај, програме интеграције и пресељења у треће земље. У 2015. години уложили смо више од 10 милиона у разне видове помоћи, а у новој избегличкој кризи у 2016. години близу 14 милиона долара.“ Види: Зорица Марковић и Ана Митић, Интервју Ханс Фридрих Шодер – *Срамота је што Европа још нема решење за милион избеглица*, Недељник, 5. јануар 2017. године, страна 80.

¹⁵¹Веће Европе, Агенција Европске уније за основна права, *Приручник о Европском праву у подручју азила, заштите граница и имиграције*, Луксенбург, Канцеларија Европске уније, 2014., страна 34.

потребно навести у раду и једну процену Агенције Уједињених нација за избеглице у Србији (УНХЦР) у којој се наводи да они „не очекују да ће у наредном периоду милиони избеглица похрлити у Европу. Представница за медије УНХЦР-а за Србију недавно је изјавила следеће: “Поређења ради, 2016. године, до Европе је преко Средоземља стигло 362.000 људи, што је смањење у односу на 2015. годину, када је истим путем стигло више од милион људи. У прва три месеца ове године, око 25.000 људи је дошло у Италију и Грчку” – изјавила је Мирјана Миленковски.¹⁵²

Шенгенске државе чине *de facto* пасошку унију у којој се разграђују међудржавна гранична контрола и међусобно признају одлуке о визама. Путовања унутар територије коју покрива споразум су у трајању од три месеца могућа без контроле на граници – за припаднике земаља чланица ЕУ, као и за становнике трећих земаља, који, међутим, при уласку на територију покривену Шенгенским споразумом подлежу посебној контроли. Право на неконтролисан улазак на територију покривену Шенгенским споразумом, дакле, не постоји. Јер, то што нема контроле на граници не значи да нема ни националних граница. Појединачне земље могу, по потреби, да је активирају у сваком тренутку: било из ових или оних разлога, заштите јавне безбедности ради, или очувања јавног реда и мира, првентивног спречавања кривичних дела итд. Поред тога, контроле на границама нису ограничене само на место прелаза границе већ могу бити свуда.¹⁵³

Не улазећи шире у разматрање проблематике правне регулативе, од значаја за наш рад је чињеница да за оне који траже азил у оквирима граница ЕУ јако је тешко доћи у ситуацију подношења захтева на законит начин. Да би тражитељ азила дошао у прилику да формално поднесе свој захтев, мора доћи до државе у којој исти жели да поднесе. Како земље ЕУ држављане трећих земаља условљавају поседовањем виза за улазак, законит долазак миграната у чланицу Уније, где би свој формални захтев поднели, чини се немогућом мисијом. Стога су мигранти (о чему сведочи и актуелна мигрантска криза) присиљени на илегалан начин да дођу на територију државе чланице ЕУ како би уопште могли да поднесу свој захтев.¹⁵⁴ Међутим, за особе које су поднеле захтев за азил¹⁵⁵, боравак на територији Уније сматра се законитим, као дозвола останка до завршетка првостепеног поступка одлучивања по захтеву.¹⁵⁶ Државе чланице дужне су да обезбеде подносиоцима захтева боравишни простор и омогућити им слободу кретања на својој територији.¹⁵⁷ За разматрање по захтеву свака је чланица дужна одредити посебно тело са обученим особљем које ће водити поступање по захтеву.¹⁵⁸

Што се тиче слободе боравака од значаја је подсетити да припадници Европске уније, који би желели да ради бољег живота или из других разлога пређу да живе у неку другу земљу–чланицу ЕУ, у начелу уживају слободу насељавања (у складу са споразумом ЕЕЗ из 1957. године), међутим, и у томе постоје одређени услови. Наиме, лице које има такву жељу мора да располаже одговарајућим приходом или обезбеђењем смештаја, мора да буде здравствено осигурано и не сме да представља било какву опасност за ред, мир, друштвени поредак, безбедност и здравље. Уколико такав грађанин земље чланице ЕУ не испуњава ове услове, ризикује да буде протеран;

¹⁵² Дејана Ивановић, *У центрима смештено 90 одсто придошлица*, Политика, 26. март 2017. страна 14.

¹⁵³ Јоахим Бекер и Андрае Комлози, *Границе у савременом свету*, Филип Вишњић, Београд, 2005. године, страна 136.

¹⁵⁴ International Rescue Comittee, *Europea's Refugee Crisis*, Policy Brief, London, IRC, 2015. страна 5.

¹⁵⁵ Треба нагласити да се у оквирима ЕУ, предмет захтева за азил на територији чланице ЕУ не мора односити искључиво на признање избегличког статуса, него се може односити и на признање супсидијарне заштите из права ЕУ, при чему се уместо критеријума прогона из *Конвенције 1951.*, примењује критеријум неправде, дефинисан чланом 15. Директиве о стандардима за квалификацију.

¹⁵⁶ Члан 9., став 1., Директиве о стандардима за квалификацију.

¹⁵⁷ Члан 7., Директиве о утврђивању стандарда.

¹⁵⁸ Члан 4. Директиве о заједничким поступцима.

наиме, такво лице се транспортује на државну границу. До испитивања свих ових предуслова може доћи и при насељавању, а одобравање или неодобравање боравка може да уследи накнадно и може да буде негативно како се, на пример, догађа у Немачкој или Аустрији. У таквим случајевима одлучују надлежни полицијски органи који такође доносе одлуку о томе да ли уопште неко треба да буде под контролом или не. Уколико је забрањено просјачење – као на пример, у Грацу, одговарајући надлежни орган утврђује да ли је просјак страног лице, да ли располаже одговарајућим документима и да ли треба да буде протерано или не. У Бечу, где просјачење не представља прекршај, страни просјаци могу несметано да остану у граду. Оштрија мера против боравка странаца је забрана боравка и она зависи од прекршаја, кривичног дела или прекорачења одређених права. Насупрот протеривању, казни која престаје после напуштања одређене државне територије, забрана боравка може да има трајну важност.¹⁵⁹

3. ИЗБЕГЛИЧКА КРИЗА И БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ

Као што је већ речено, традиционална схватања безбедности и одбране постала су преуска у условима глобалног друштва у настајању. Измењена стварност међународних односа у којој је преобликован концепт безбедности у глобалним оквирима последње деценије 20. и почетком 21. века, намеће потребу уобличавања нових стратегија безбедности и одбране. Важно је подсетити притоме да се класично схватање безбедности односи на објективно одсуство претњи и субјективни осећај да ће националне вредности бити угрожене од стране неке друге земље. То стање, у којем појам безбедности разумемо у оквирима појмова као што су суверенитет и национални интегритет заправо представља синоним за војну безбедност. Сходно томе, јасно је да се посматрајући ствари са овог становишта повећањем војне моћи повећава и мера безбедности. Један од аутора, проф. Д. Симић, говорећи о науци о безбедности истиче занимљиво становиште да ова наука „пратећи захтеве стварности превазишла ограничења ратоводства и војне стратегије“.¹⁶⁰ И заиста: протеклих година, стицајем прилика, развијени су различити концепти безбедности – од либералног приступа позитивног мира, демократског мира, концепта поништавања структура које узрокују рат, повећање улоге међународних организација, приступ свеопштег разоружавања, изградња светске државе, све до кооперативне безбедности. Шенгенски споразум обухвата све земље ЕУ изузев Ирске, Велике Британије, Бугарске, Румуније и Хрватске. Миграциона криза и међународни тероризам показали су да је поред зоне слободног кретања неопходно успоставити зоне заједничке безбедности и усаглашене миграционе политике. Да би се реализовали ти циљеви, неопходно је успостављање неке врсте заједничког министарства унутрашњих послова, као и много капиларније и ефикасније сарадње између служби безбедности и правосудних органа. На истом трагу, како поједини европски политичари већ предлажу, ЕУ би требало да направи свој ФБИ чије би надлежности обухватале све чланице Уније или оних држава које би се одлучиле на продубљивање европских интеграција. Наравно, као и код монетарне уније, и код ове, условно речено безбедносне уније, неке чланице би морале да остану напољу, а неке, попут источноевропских држава, читај: Вишеградска група (Пољска, Чешка, Мађарска и Словачка) не би желеле да буду део те уније.

У смислу безбедносних изазова, треба поменути и веома актуелан проблем који Република Србија има са организованим криминалним групама које данас делују на

¹⁵⁹ Јоахим Бекер и Андрае Комлози, Границе у савременом свету, Филип Вишњић, Београд, 2005. године, страна 136.

¹⁶⁰ Д. Симић, *Наука о безбедности*, Службени гласник СРЈ и ФПН, Београд, 2002, страна 131.

њеној територији. Према мишљењу једног од аутора, Божицара Бановића, организоване криминалне групе данас у Србији „могу се описати као динамичне, са прилагодљивом структуром и способношћу да брзо мењају поље деловања у различитим криминалним активностима: трговини дрогом, *илегалним миграцијама*¹⁶¹ и трговини људима, нелегалној трговини културним добрима, крађама, преварама, крађи и другим кривичним делима у вези са моторним возилима, финасијском и привредном криминалу, пореским преварама утајама итд. Ове групе су углавном организоване у хоризонталном смислу координације, са већом мером независности у деловању, а мање у вертикалном смислу строге хијерархије и субординације. Чланови ових група су како држављани Републике Србије, тако и држављани суседних земаља, пре свега Хрватске, Босне и Херцеговине и Црне Горе. Њихова делатност има транснационални карактер¹⁶².“ Један од облика делатности која има транснационални карактер свакако је изражен и у области илегалних миграција.

Што се тиче терористичких претњи, чињеница је да данас терористичке организације и герилске покрете стручњаци углавном процењују на основу њихове стратегије и тактике. Чињеница је и да данас терористичка претња западном свету данас долази скоро искључиво од припадника муслиманске заједнице. С тим у вези од посебног је значаја узети у обзир како нека терористичка група у идеолошком смислу опажа своје непријатеље и како то опажање обликује њене стратегије. Према мишљењу Џонатана Фајна „иако је ова напомена важна и за секуларне и за верске организације, битно је разјаснити да је за секуларне организације појам непријатеља обично врло конкретан, док је дефиниција непријатеља код фундаменталистичких верских група шира, што директно утиче на њихове стратегије и тактике“¹⁶³. Суштина је у томе да, пошто се већина фундаменталиста ослања на историјске изворе да би оправдала своје актуелно деловање, стручњаци и политичари морају да буду много боље обавештени о историји исламског верског фундаментализма, као и о изворима и моделима њиховог финасирања. Процењује се да је око 70 милијарди долара из Саудијске арабије утрошено на ширење вехабијске секте, фундаментализма и цихада у свету. Од тог новца је изграђено око 1.500 џамија, 210 исламских центара, 202 универзитета и 2.000 школа у неисламским земљама. Током 1994, према процени америчке амбасаде у Ријаду, Саудијци су послали муслиманима у Босну 150 милиона долара. Бивши амерички маринац Томас Гембл, бивши шеф обавештајне службе ОЕБС на Космету, изјавио је да на стварању европске исламске армије од чак 750.000 војника заједнички раде Саудијска Арабија, Иран, Ал каида и Хезболах. И да су регрутни центри у стотинама новоподигнутих џамија на Косову, у Србији у Санџаку, у Босни, Македонији и Албанији, чију изградњу и свештенике финасирају арапске земље. „Операција ширења радикалног ислама много је већа и компликованија него што сам и могао да замислим“, рекао је он.¹⁶⁴ Још донедавно стране обавештајне службе тврдили су да је одређен број вехабија из Србије укључен у илегално пребацивање миграната преко наше земље, али и у трговину дрогом, као и регрутовање бораца за Сирију, уз новчане надокнаде.¹⁶⁵

По једној процени од средине 2016. године у терористичким нападима на територију ЕУ прошле године погинула је 151 особа. Шест чланица ЕУ је било суочено са укупно 211 неуспешних, осујећених и изведених терористичких напада, а због

¹⁶¹Подвукао Ф. Б.

¹⁶²Божицар Бановић, *Организовани криминал*, Зборник Ризик, моћ, заштита, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010., страна 267.

¹⁶³Џонатан Фајн, *Опажање непријатеља у исламу – некад и сад*, Зборник Ризик, моћ, заштита, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010., страна 298.

¹⁶⁴Тања Николић Ђаковић, *Тајни канали вехабија и миграната*, НИН, 14.07.2016. године, страна 20.

¹⁶⁵Тања Николић Ђаковић, *Тајни канали вехабија и миграната*, НИН, 14.07.2016. године, страна 18.

тероризма је ухапшено 1.077 особа. Мигранти по мигрантским камповима у Србији тврде да су код њих бомбардовања непрекидна. Да је на хиљаде мртвих широм Блиског истока, али и да се то никога у Европи не тиче.¹⁶⁶

Са друге стране, постоји чврсто веровање да је за смањење шанси од напада у будућности битно да се „одмах уведе мораторијум на сва усељавања из ризичних земаља, да се појача патролирање граница до нулте порозности и да се радикално смањи број виза припадницима држава које штите или стварају терористе, као и да се изврши депортација свих илегалних странаца.“¹⁶⁷

Република Србија због свог географског положаја представља централну тачку, односно чвориште са кога се мигранти на „западнобалканској рути“ даље усмеравају ка земљама Европске уније. Имајући у виду чињеницу да се од 2005. године на обезбеђењу државне границе Републике Србије налазе припадници Граничне полиције¹⁶⁸ који врше тежишно обезбеђење у дубинском систему, као и релативно слабу насељеност простора дуж границе са републиком Македонијом, близину административне линије са Косовом и Метохијом, не треба искључити могућност да је број миграната који је ушао на територију Србије далеко већи. Од значаја за промишљање савремених безбедносних изазова са којима се данас суочава Република Србија јесте стварност у којој се игре Турске и Европске уније настављају. Анкара поново, крајем марта 2017. године по ко зна који пут, прети да ће једнострано прекинути договор са Бриселом о заустављању избеглица који је на снази од марта 2016. године. Коментатори на западу већ говоре о новим уценама председника Тајипа Ердогана који и преко леђа избеглица покушава да реши нерашчишћене проблеме са Бриселом који се нагомилавају већ годинама. „Европска унија није одобрила либерализацију визног режима за турске држављане иако се на то обавезала. Ми можемо сваког часа да прекинемо да спроводимо тај договор. За то нам не треба ничија дозвола“, упозорио је министар спољних послова Мевлут Чавошоглу поводом најновијег поремећаја односа са Немачком и Холандијом које нису дозволиле званичницима из Анкаре да на њиховој територији одржавају политичке скупове са турским гастарбајтерима. За разлику од шефа дипломатије, други чланови владе у Анкари отворено прете, поготово што ЕУ није уплатила ни већи део од обећане финансијске помоћи од шест милијарди евра. За интересе безбедности Републике Србије релеватна је информација коју саопштавају турске власти да ће „почети месечно да пропуштају по 15.000 миграната који једва чекају да се домогну бољег живота у западној Европи.“¹⁶⁹

Са становишта безбедности, немогућност правовременог откривања потенцијалних припадника екстремистичких и терористичких група који под маском миграната улазе на територију Републике Србије представља значајан недостатак. Наиме, иако је успостављена сарадња са Фронтексом, Европолом и Интерполом, размена информација¹⁷⁰ из база података је неадекватна реалним околностима и онемогућава правовремену реакцију надлежних органа. Европским миграционим

¹⁶⁶ Тања Николић Ђаковић, *Ничији људи на ничијој земљи*, НИН, 28.07.2016. године, страна 22.

¹⁶⁷ Срђа Трифковић, *Сенка Цихада*, Српска књижевна задруга, Београд, 2007. године, страна 402.

¹⁶⁸ До 2005. године, обезбеђење државне границе обављала је Војска Србије у линијском систему обезбеђења.

¹⁶⁹ Војислав Лалић, *Турска прети Европи – избеглицама*, Политика, 26. март 2017. године, страна 12.

¹⁷⁰ Један од аутора, Арјен Боина, сматра да је „често властима тешко да одмах обезбеде коректну информацију. Они се боре са масом силових података (извештаји, гласине, слике), који се створе чим се догоди нешто изузетно. Претворити те податке у кохерентну слику ситуације велики је изазов сам по себи. Презентовање те слике јавности у форми прецизне, јасне и делатне информације захтева велике напоре у смислу односа са јавношћу. Ови напори су додатно отежани стањем у којем се налази публика: људи чији су животи избиљно погођени су узбуђени, односно под стресом. Штавише, они често владу не виде као свог савезника“. Види: Арјен Боин, *Кризни менаџмент: Преглед кључних концепата и главних налаза*, Зборник Ризик, моћ, заштита, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010., страна 246.

програмом, који је Европска комисија донела 13. маја 2015. године,¹⁷¹ борба против кријумчарења миграната постављена је као приоритет како би се спречило искоришћавање миграната у криминалним мрежама, те смањили подстицаји за незаконите миграције. Циљ програма је да кријумчарске мреже које су подухват ниског ризика учине подухватом високог ризика. Европским програмом безбедности, који је Комисија донела 28. априла 2015. године издвојена је и сарадња против кријумчарења миграната унутар ЕУ-а и трећим земљама као приоритет у борби против мрежа организованог криминала. Овим акционим планом против кријумчарења миграната утврђују се посебне мере потребне за спровођење два програма на том подручју те он обухвата кључне активности које су већ утврђене у њима. Данас је скоро општеприхваћен став по којем организовани криминал, уз тероризам и корупцију, представља претњу националној, али и међународној безбедности. Према мишљењу једног од аутора који су се бавили питањем организованог криминала, Божицара Бановића „да би развио и остварио свој основни циљ, а то је максимизација добити, организованом криминалу је потребан одговарајући друштвено–политички амбијент. У аутократским, тоталитарним и недемократским режимима организовани криминал се није могао развити на исти начин и у мери коју сусрећемо данас у развијеним демократским државама. Процеси увођења тржишне економије, политичка демократизација поретка и плурализам представљају темељ сваког слободног демократског поретка“.¹⁷²

Према подацима Међународне организације за миграције (ИОМ) процењено је да је, на пример, током 2014. године више од 3.000 миграната изгубило живот, а ти подаци су за 2015. годину дуплирани. Кријумчарење миграната је изузетно уносан посао, при чему криминалне мреже профитирају од ниског ризика откривања и кажњавања. Иако подаци о заради стеченој крујумчарским мрежама глобално нису доступни, појединачни случајеви говоре да је зарада знатна. Организатори кријумчарења миграната кроз Србију ангажују много сарадника и кријумчаре много људи, али упркос томе, приликом ове криминалне активности остављају мало доказа који би се на суду могли искористити против њих. Телефонске разговоре избегавају, али користе савремене методе комуницирања. По илегалном уласку у Србију, мигранти стижу до одређене тачке, одакле сарадник организатора крујумчара шаље координате места на којем се налазе, и по њих долази возило. Кад превоз није одмах могућ, мигранте склањају у одговарајуће објекте, такозване „штекове“. Чим је могуће настављају пут, најчешће према Београду. Често је у близини престонице још једна станица на илегалном путовању миграната према државама ЕУ, углавном поред општепознатих објеката на прометним местима, као што је наплатна рампа на ауто-путу. Неке групе миграната пролазе кроз „штекове“ у Београду, што доказује и неколико акција МУП-а Србије. Из престонице настављају према Аустрији и Немачкој, а у последње време чешће преко Хрватске него Мађарске. Овај сликовити пример функционисања кријумчара људи представио је на семинару „Регионална сарадња и безбедносни изазови“, недавно (крајем марта 2017. године) одржаном у Зрењанину, пуковник Милорад Видаковић, начелник одељења за планирање операција Генералштаба Војске Србије. Он је детаљно говорио о искуствима и напорима здружених снага војске и полиције, које су на сузбијању кријумчарења људи и заштити државне границе ангажоване прошлог лета. „Свашта се дешавало, било је покушаја пробијања пунктова Заједничких снага војске и полиције, бежање из возила, остављање миграната у

¹⁷¹ Комуникација Комисије Европском парламенту, Већу, Европском економском и социјалном одбору и Одбору регија, Европски миграциони програм, Брисел, 13. маја 2015., COM (2015) 240, завршна верзија.

¹⁷² Божицар Бановић, *Организовани криминал*, Зборник Ризик, моћ, заштита, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010., страна 250.

возилима“ – каже пуковник Видаковић.¹⁷³ Искуство говори да највише илегалних миграната у Србију улази из Бугарске (50 одсто), Македоније (49 одсто) и Црне Горе (1 одсто), с тим што овај последњи канал кријумчарења постаје све интензивнији. Управо су на тим правцима ангажоване Заједничке снаге војске и полиције, па су тако формирани и одговарајући сектори. Сектор А налази се на граници према Македонији и делу административне линије према Космету, сектор Б обухвата јужни, а сектор В северни део границе према Бугарској, док сектор Г покрива део границе према Црној Гори и део административне линије према Космету. Укратко, реч је о 560 километара додатно обезбеђене границе и административне линије. “Подаци говоре да сваког дана 81 мигрант покуша илегално да уђе у Србију. На задацима пресецања илегалних кријумчарских канала свакодневно ради 2.000 војника и полицајаца. Њихов ангажман, укључујући све трошкове, као што су дневнице, смештај, храна, вода и гориво, дневно кошта 50.000 евра“ саопштава пуковник Видаковић. Он је подсетио да су војска¹⁷⁴ и полиција¹⁷⁵ на додатном обезбеђењу државне границе ангажовани од 12. марта 2016. године, а да су 21. јула 2016. године, наређењем председника Србије, а на иницијативу Владе Србије, формиране здружене снаге војске и полиције. Команда ових снага је у Нишу, а сваки пункт, свака патрола је мешовитог састава, с тим да припадник војске командује, док је његов колега из полиције, у складу са законом, задужен за поступке према грађанима, као што је легитимисање. На граници према Бугарској налази се „подгрупа“ међународних полицијских снага, где су у патролама са српским полицајцима и њихове колеге из више држава ЕУ. “Примењујемо линијско и дубинско обезбеђење. Линијско на граници, а дубинско дуж већих комуникација у секторима које покривају Заједничке снаге војске и полиције. Такође, обезбеђење може бити редовно и појачано“ – објашњава пуковник Видаковић. Према званичној процени, захваљујући ангажовању ВС-а и МУП-а, више десетина хиљада миграната одвраћено је од илегалног уласка у Србију. Осим тога, стављање војске и полиције под јединствену команду је искуство значајно за целокупни систем одбране земље.¹⁷⁶

На основу досадашњих искустава, извршених анализа и сагледавања ситуације у вези са актуелним миграторним токовима који се реализују преко територије Републике Србије, могуће је конкретизовати низ проблема, међу којима су најизраженији:

- недовољни људски и материјални капацитети Граничне полиције Републике Србије за адекватно обезбеђење државне границе у актуелној ситуацији,
- слабости у примени дубинског система обезбеђења државне границе¹⁷⁷,
- неприлагођеност нормативно–правних аката по питању ангажовања састава Војске Србије на обезбеђењу државне границе (дефинисаним мисијама војске ово ангажовање није предвиђено)¹⁷⁸,
- значајни материјални и финансијски ресурси за обезбеђење минималних услова смештаја, хигијенске и здравствене заштите миграната,

¹⁷³ Милан Галовић, *Ангажовање ВС и МУП-а кошта 50.000 евра дневно*, Политика, 26.март 2017. године, страна 14.

¹⁷⁴ Војска Србије је организована оружана снага која брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке, у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе. Ова дефиниција Војске Србије дата је у Уставу Србије, Закону о одбрани и Закону о Војсци Србије.

¹⁷⁵ Термини којима се најчешће означава полиција као институција слични су у већем броју земаља (police – енглески и француски; polizia – италијански; polizei – немачки; polis – скандинавски и неки други језици). Они су изведени из речи *politia*, која се појавила у позном латинском језику, а која води порекло од грчке речи *полис* што означава град-државу, при чему је термилошки континуитет, између осталог, резултат „чињенице да је и савремена полиција у основи задржала мисију, па и неке основне облике организовања које је почетком нове ере имала полиција у Риму. Види: Бабовић Б., *Полиција у светском поретку*, НЕА, Београд, 1997., страна 12.

¹⁷⁶ Ибид. страна 14.

¹⁷⁷ Деловање ретроактивно уместо превентивно.

¹⁷⁸ Стратегија одбране Републике Србије, Београд, 2009. године, страна 13 – 14.

- недовољни капацитети за смештај, контролу и транспорт миграната преко територије Републике Србије од уласка у њену територију до њеног напуштања,
- недефинисаност става ЕУ по питању пријема миграната у земљама ЕУ, посебно у сегменту лица која немају право да траже азил у ЕУ,
- неадекватна сарадња и координација надлежних државних органа са органима суседних држава по питању правовремене најаве значајнијег пораста броја миграната,
- регистрација миграната се врши тек на територији Републике Србије, при чему се стварају предуслови за њихово враћање из земаља ЕУ у случају не добијања азила,
- немогућност коришћења адекватних база података међународних безбедносних служби (Фронтекс, Европол, Интерпол) ради правовременог откривања потенцијалних терориста,
- могућност инфилтрације потенцијалних терориста и њихово даље кретање ка земљама ЕУ,
- деловање организованих криминалних група и интензивирање њихове активности на плану организовања нелегалног преласка државне границе и трговине људима и
- једностране одлуке суседа Републике Србије о затварању државне границе и спречавању проласка миграната без координације са институцијама Републике Србије.

Имајући у виду горе наведене чињенице, аутори Раде Ераковић и Дражен Еркић у раду под називом „Миграције као претња безбедности“ који је објављен у оквиру Четвртог међународног научног скупа *Миграције у XXI вијеку – узроци и посљедице*¹⁷⁹, дали су препоруке за даље активности које се тичу заштите националних интереса. Они предлажу, обзиром на најаве званичника Европске уније, као и на основу изјава званичника Турске, Грчке и Македоније о наставку миграторног тока и у наредном периоду, да се на државном нивоу што пре предузму адекватне мере које ће отклонити уочене слабости и створити адекватне услове за превентивно деловање и отклањање или свођење на минимум потенцијалне претње по безбедност Републике Србије и свих њених грађана.

У том смислу неопходно је прецизно одређење највиших државних органа према утицају миграторних кретања на националне интересе Републике Србије и у том смислу предузимање адекватних мера у циљу њихове заштите. Предузимање овакве активности, према њиховом мишљењу, не би представљало нарушавање људских права миграната и ограничавало њихово кретање, али би истовремено омогућило адекватну заштиту истих за грађане Републике Србије. Према њиховим предвиђањима „овакво деловање ће вероватно изазвати реакцију невладиног сектора у домену заштите људских права, али је неопходно у циљу обезбеђивања потпуне политичке, економске и социјалне стабилности Републике Србије. При реализацији ове активности, неопходно је у потпуности сагледати реалне капацитете Републике Србије да на своју територију прими одређен број миграната за које постоје објективне могућности за хумани смештај и бригу док су на њеној територији“.¹⁸⁰

Према мишљењу професора Љубомира Стајића будућа безбедносна слика света биће одређана и новим системом светске безбедности. Очекује се пролагођавање (трансформисање) снага, служби и система безбедности новим безбедносним изазовима,

¹⁷⁹Зборник радова, Брчко 2016.година, страна 219.

¹⁸⁰Мр Раде Ераковић и Мр Дражен Еркић, Миграције као претња безбедности, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и посљедице*, Зборник радова, Брчко 2016.година, страна 219.

ризацима и претњама.¹⁸¹ У најновије доба сведоци смо да најодговорнији људи у развијеним земљама западних демократија отворено саопштавају да их је нова ситуација са избеглицама и мигрантима донекла затекла неспремне. Службе безбедности су „доживеле бројна изненађења и учинила пропусте“, јер су њихова организација, метод и средства рада били усмерени на другачије противнике, а „непријатељ“ се појавио у потпуно новом облику. Наравно да је то захтевало хитне и корените промене, а тај процес ће се наставити и у будућности.

Пошто ће у 21. веку бити речи о потпуно новој глобалној безбедносној ситуацији, а јасно је да ће се, у околностима брзих промена и сталног размишљања како остварити оптималан ниво појединачне, заједничке и међународне безбедности, појавити врло специфичне потребе за начинима и средствима заштите, такве са којима се државе данас још не сусрећу. Тиме долазимо до новог начина управљања државама, при чему сектор безбедности има посебно место. Промене у организационим, системским, правним и образовним активностима доводиће безбедност до интензивних и сталних промена.

4. ПРАВНИ ОКВИРИ МИГРАЦИОНЕ КРИЗЕ

Заштита људских права је идеја према којој људи треба да имају права зато што су људска бића. Та права постоје у моралу и закону на регионалном и међународном плану. Предлог стратешких мера за решавање мигрантске кризе на унутрашњем плану треба да иде у правцу систематске контроле граница и сузбијању мрежа за кријумчарење миграната. Међутим, посебна пажња и акценат треба да се стави на основна права сваког човека која су призната како националним тако и међународним актима. Фундаментална права човека ни у оваквим ситуацијама не смеју се доводити у питање нити ускраћивати. Органи задужени за спровођење закона са којима се мигранти најчешће прво сусрећу јесу припадници полиције. Сарадња између полиција свих држава неопходна је у овакавим ситуацијама, јер само уз мере константне и интензивирани сарадње може се стати на пут људима који злоупотребљавају независан положај миграната и кријумчаре их.

Међутим, разматрање овог проблема не може се свести само на проблем кријумчарења људи. Стање хаоса изразито погодује терористима, па деловање полиције треба да буде усмерено на то да се онемогући несметан прелазак терориста преко транзитних земаља. Због свега наведеног неопходна је сарадња полицијских органа са Интерполом, Европолом и сличним организацијама.

Уз проблем кријумчарења људи евидентирани су и проблеми који се односе на читав спектар других кримогених радњи: трговина људима, дрогом и оружјем, као и тероризам, организовани криминал и корупција јесу кривична дела која прате миграције.

Главни извор савремене замисли о људским правима је Универзална декларација о људским правима. То је необавезујућа декларација коју је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 1948. године. Ова декларација се сматра централном компонентом међународног права и подстиче земље чланице да промовишу један број људских права, грађанских, привредних и социјалних права, укључујући и право на здравље, тврдећи да су та права део „темеља слободе, правде и мира у свету“.

Миграције могу да буду озбиљан светски проблем, нарочито када се врши масовна сеоба становништва из једне државе у другу, па чак са једног континента на други, што

¹⁸¹ Љубомир Стајић, *Неке недоумице око схватања безбедности у XXI веку*, Зборник Ризик, моћ, заштита – увођење у науке о безбедности, Службени гласник и Факултет безбедности, 2010., страна 348.

је присутно последњих неколико година на тзв. балканској рути миграната. Миграцијска криза, као савремени међународни глобални проблем, који је своју ескалацију доживео током 2015. године у оквиру граница Уније, са правног аспекта отвара нека темељна питања на које је потребно дати одговор. Прво и најважније питање те врсте је којим је то облицима међународно–правне регулативе уопштено, а и регулативе ЕУ као највећег жаришта мигрантске кризе посебно, регулисан сам статус¹⁸² миграната, односно, шта и на који начин, са аспекта међународног права и права ЕУ, конституише мигранте у правном смислу, те на који начин се овај статус одређује у пракси.

Све чланице ЕУ потписале су Повељу фундаменталних права ЕУ. Међутим, у пракси, неке од њих, углавном источноевропске земље, не поштују ту својеврсну Библију људских и демократско–либералних права и слобода. Пољска и Мађарска отворено крше Повељу фундаменталних права ЕУ и бројне популистичке странке унутар других држава чланица прете да ће, када дођу на власт, укинути или ограничити та права и слободе. У свету у којем се сваке године гаси или доводи у питање постојање демократских држава и када чак некадашњи барјактари либерално–демократских вредности, попут САД Доналда Трампа, постају заговорници, што би рекао покојни Предраг Матвејевић *демократура* (властодршци су изабрани више–мање демократски, али владају на ауторитаран начин), према мишљењу многих, ЕУ остаје једини светионик слободних и демократских држава на планети.

Методолошка правила нам налажу да, с обзиром да се бавимо одређеним аспектима појма мигрант, одредимо шта заправо појам „мигрант“ представља. Иако наизглед једноставно, теоријско одређење овог појма веома је компликовано. Наиме, појам мигранта може се користити у ширем и ужем значењу. Из одређења миграције као преласка границе од стране једне или више особа које мењају своје стално место боравка произилази да је мигрант у ширем смислу свака особа која прелази одређену просторну границу при томе мењајући, или настојећи да промени своје стално место боравка. Из оваквог одређења мигранти се даље категоришу према субјективним мотивацијама које доводе до настојања за променом сталног места боравка. На пример, уколико су разлози доминантно економски, ради се о економским мигрантима, или, уколико су разлози доминантно политичке природе, ради се о политичким мигрантима. Појам мигранта у ужем смислу користи се на различите начине. Понекада се користи како би обележио искључиво особе које мигрирају из економских разлога – економске мигранте, понекад да би се обележиле етничке и верске мањине у некој држави, или особе које из политичких разлога траже азил.¹⁸³ Може се рећи да у теорији не постоји јединствена дефиниција овог појма, те стога у пракси често настаје конфузија приликом његове употребе. За потребе нашег рада ми смо прихватили шире одређење појма мигрант, као сваке особе која прелази одређену просторну границу при томе мењајући, или настојећи да промени своје стално место боравка. Такође ћемо прихватити одређење да се даља категоризација појма одвија на основу субјективних мотивационих критеријума особа које мигрирају, при чему се нећемо упуштати у детаљнију теоријску расправу о валидности таквог одређења, јер она и није предмет нашег рада.

Према подацима УНХЦР-а и Еуростата, далеко највећи број миграната из 2015. године спада у категорију избеглица. Прецизније ради се о особама које услед доминантно политичких разлога (политички мигранти) траже, или су на основу правно

¹⁸²Појам статуса у правном смислу може се одредити као услови, права или обавезе или друге формално-правно битне карактеристике које одређену индивидуу сврставају у неку категорију или класу. Види: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/status> Приступљено: 24. јануара 2017. године.

¹⁸³B.Anderson i S.Blinder, *Who Counts as a Migrant? Definition and their Consequences*, Migration Observatory Briefing, 2015., страна 2.

дефинисаних критеријума добиле, избеглички статус (азил).¹⁸⁴ Обзиром да избеглице и тражиоци избегличког статуса представљају најбројнију и у савременим оквирима најактуелнију категорију миграната, питање међународно–правне регулативе и регулативе ЕУ ових дана бележи значајне новине. Почетком марта месеца 2017. године Европски суд правде донео је пресуду да државе чланице ЕУ немају обавезу да тражиоцима азила издају такозване хуманитарне визе, уколико то не садржи њихово национално законодавство. Овим је суд одбацио тужбу једног сиријског брачног пара, који је с троје деце хтео из Алепа да се склони у Белгију, па је у белгијском конзулату у Бејруту поднео захтев за визу. Белгија их је одбила, а они су је тужили, али безуспешно. Највиша правна инстанца у ЕУ је саопштила да чланице ЕУ немају обавезу да приме све људе који су доживели катастрофалну ситуацију. Ова одлука је, сматрају аналитичари, „спасла ЕУ и њену политику азила од потпуног слома“.¹⁸⁵

Затварање балканске руте пре тачно годину дана утицало је да мигранти дуже бораве у Србији. Зато је, пре свега, неопходно регулисање њиховог статуса док су још у нашој земљи. С тим у вези, саветница за медије УНХЦР-а за Србију изјавила је: “Очекујемо и усвајање новог закона о азилу и привременој заштити, којим ће бити регулисан тај статус, унапређена процедура утврђивања избегличког статуса и који ће бити усаглашен са међународним стандардима“.¹⁸⁶

4.1. Међународни акти који се односе на миграције

Донет је већи број међународних аката којима се пружа међународно-правни оквир за управљање миграцијама. Највећи број тих аката ратификовала је још ФНРЈ, односно СФРЈ. Међу тим актима најважнији су: Међународни пакт о грађанским и политичким правима¹⁸⁷; Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима¹⁸⁸; Конвенција о статусу избеглица са завршним актом Конференције опуномоћеника Уједињених нација о статусу избеглица¹⁸⁹; Протокол о статусу избеглица¹⁹⁰; Конвенција о правном положају лица без држављанства¹⁹¹; Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације¹⁹²; Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена¹⁹³; Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹⁹⁴; Конвенција о правима детета¹⁹⁵; Конвенција број 97. МОР-а о миграцији у циљу запошљавања¹⁹⁶, и Конвенција о миграцијама у условима злоупотребе и унапређењу једнаких могућности и третмана радника миграната¹⁹⁷.

¹⁸⁴У пракси се користе термини попут „подносилац захтева“, „Захтев за азил“, „тражилац азила“ и слично. Ови термини се користе у контексту подношења захтева за стицање избегличког статуса.

¹⁸⁵Ненад Радичевић, *У ЕУ не дају хуманитарне визе*, Политика, 26. март 2017. године, страна 13.

¹⁸⁶Дејана Ивановић, *У центрима смештено 90 одсто придошлица*, Политика, 26. март 2017. страна 14.

¹⁸⁷“Службени лист СФРЈ”, број 7/71.

¹⁸⁸“Службени лист СФРЈ”, број 7/71.

¹⁸⁹“Службени лист ФНРЈ – Међународни уговор и други споразуми”, број 7/60.

¹⁹⁰“Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми”, број 15/67.

¹⁹¹“Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми” број 9/59.

¹⁹²“Службени лист СФРЈ”, број 31/67.

¹⁹³“Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 11/81.

¹⁹⁴“Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 9/91.

¹⁹⁵“Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 15/90.

¹⁹⁶“Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми”, број 5/68.

¹⁹⁷“Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 12/80.

После распада СФРЈ потписане су следеће конвенције: Конвенција о правима особа са инвалидитетом; Међународна конвенција за заштиту свих лица од присилних нестанака; Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода; Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, и Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, са допунским протоколима – Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом и Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом.

Поред наведених мултилатералних споразума, закључен је велики број билатералних споразума о социјалном осигурању, као и одређени број билатералних споразума који се односе на реадмисију.

4.2. Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Међународни пакт о грађанским и политичким правима потписан је 19. децембра 1966. године у Њујорку. Државе чланице Пакта дужне су да: 1) поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната Пактом без обзира на расу, боју, пол, језик, веру, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, имовно стање, рођење или сваку другу околност; 2) гарантују да се свако лице чија су права и слободе признати Пактом повређени, може користити правом жалбе, чак и ако су их повредила лица у вршењу својих званичних дужности; 3) гарантују да ће надлежне судске, управне или законодавне власти или свака друга надлежна власт према прописима државе, решавати о правима лица које подноси жалбу, и да прошире могућности подношења жалбе пред судом, и 4) да гарантују да ће надлежне власти повољно решити сваку жлабу која буде сматрана оправданом.

Прокламовано је да је право на живот неодвојиво од човекове личности. Ово право мора да буде законом заштићено. Нико не може да буде произвољно лишен живота. Нико не може бити подвргнут мучењу или свирепим, нехуманим или унижавајућим казнама или поступцима. Нико се не може држати у ропству. Ропство и трговина робљем су забрањени у сваком облику. Нико се не може држати у потчињености. Сваки појединац има право на слободу и на безбедност своје личности. Свако лице које се легално налази на територији неке државе има право да се слободно креће у њој и да слободно изабере своје место становања. Свако лице има право да напусти било коју земљу, укључујући и своју. Наведена права могу бити ограничена само ако су ограничења законом предвиђена, ако су потребна ради заштите националне безбедности, јавног реда, јавног здравља или морала или права и слободе других лица, и ако су у складу са осталим правима која признаје Пакт.

Странац који се легално налази на територији државе чланице Пакта може бити протеран само ради извршења одлуке донете на основу закона и, осим ако се томе не противе нужни разлози националне безбедности, он мора да има могућност да изнесе

разлоге против његовог протеривања, као и да његов случај буде разматран од стране надлежне власти, с тим што ће у том циљу одредити свога заступника.

Свако има право да му се призна на сваком месту правни субјективитет. Свако лице има право на слободу мисли, савести и вероисповести. Ово право подразумева слободу исповедања и примања вере или убеђења по свом нахођењу, као и слободу да ту веру или убеђење испољава појединачно или заједно са другима, како јавно тако и приватно. Нико не може бити предмет принуде којом би се кршила слобода његовог исповедања или примања вере или убеђења по његовом нахођењу.

Нико не може бити узнемираван због својих мишљења. Свако лице има право на слободу изражавања. Ово право без обзира на границе, подразумева слободу изналажења, примања и ширења информација и идеја свих врста, у усменом, писменом, штампаном или уметничком облику, или на било који начин по слободном избору.

Пактом се признаје право мирног окупљања. Вршење овог права може само да буде предмет ограничења наметнутих у складу са законом, а која су потребна у једном демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности, јавног реда или ради заштите јавног здравља или морала или права и слобода других лица. Свако лице има право да се слободно удружи са другим лицима, укључујући и право на оснивање синдиката и учлањење у синдикат ради заштите својих интереса.

Пактом је прокламовано да су сва лица једнака пред законом и да имају право, без икакве дискриминације, на подједнаку заштиту. У том смислу, законом се мора забранити свака дискриминација и да се обезбеди свим лицима подједнака и успешна заштита против сваке дискриминације, нарочито у погледу расе, боје, пола, језика, вере, политичког или другог убеђења, националног или социјалног порекла, имовног стања, рођења или сваког другог стања. У државама где постоје етничке, верске или језичке мањине, лица која припадају тим мањинама не могу бити лишена права да имају, заједно са другим члановима своје групе, свој посебни културни живот, да испољавају и упражњавају своју сопствену веру или да се служе својим језиком.

5. УТИЦАЈ МИГРАЦИЈА НА ДРУШТВЕНИ И ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Са обзиром на *размере* дводеценијски дуготрајног *разарања друштва* Србије многи политички и економски аналитичари слажу се у основи да се не чини изгледним *скора* успешна реконструкција друштва Србије. Процена Славоја Жижека који тврди да „*после деценија постојања држава благостања, када су буџетски резови били релативно ограничени и праћени обећањем да ће се ствари убрзо вратити у нормалне токове, данас смо на прагу периода у којем једна врста економског ванредног стања постаје*

перменентна, претвара се у константу, постаје начин живота“¹⁹⁸ испоставља се као тачна.

Велики део стручне и академске јавности Србије сагласан је да су мало вероватни и повољни утицаји из светског окружења, са обзиром на то да светска економска криза, започета крајем прве деценије XXI века, још траје. У Србији се већ дуги низ година осећа последица поремећених финансијских токова, поремећених тржишта, а последња економска криза (чије последице се свакодневно осећају) довела је у питање и до сада практиковане стратегије и моделе развоја. Упркос напорима, још увек немамо одговоре на круцијална питања којим специфичним државним и инвестиционим мерама можемо санирати растуће пословне губитке и спречити даље економско пропадање. Једно од питања на које свакако морамо потражити одговор јесте и како зауставити *галомирајући раст незапослености* велики одлив стручњака у иностранство. У досадашњем економском развоју Србије, у томе се слажу готово сви економски аналитичари, постоје бројне нејасноће, а у вези са реконструкцијом друштва у Србији свакако су у тесној вези и светска дешавања. Стога, прича о разореном друштву Србије на прелазу у XXI век неизбежна је прича о масама људи у Србији који у протекле две деценије нису успевали да се запосле. Остајали су без посла, јер су нестале фирме из привредног простора у којима су били запослени. Њихови послодавци су их отпустили као сувишне, јер није било интереса за ангажовање људи. Не постоји неки други важнији друштвени проблем, на који су људи у Србији у протекле две деценије указивали као разлог својег незадовољства, од проблема незапослености и непостајања реалних шанси за запошљавање, и то људи свих старосних граница, а младих понајвише. Да би се отворио процес истинске реконструкције друштва Србије, нужно је створити друштвене услове за убрзано смањивање, сада већ готово милионске масе незапослених људи у Србији и за обнову перспектива и реалних шанси за рад свих радноспособних и за рад оспособљених чланова друштва.

Истовремено, значајан проблем представља и борба против корупције. У процесу придруживања ЕУ током 2016. године отворена су поглавља 23 и 24 која се односе на велики број тема од значаја за људска права, њихово остваривање и њихову заштиту, али и за сигурност сваког појединца. Говорећи о наставку борбе против корупције шеф Преговарачког тима за вођење преговора о приступању Републике Србије Европској унији Тања Мишчевић каже да „наставак борбе против корупције подразумева не само спровођење постојећих мера, већ и јачање политичког и институционалног власништва и прецизирање примата за спровођење Стратегије за борбу против корупције. За бољу превенцију корупције предвиђају се мере јасног дефинисања надлежности Агенције за борбу против корупције и обезбеђивање одговарајућих капацитета, кроз доношење новог Закона о Агенцији“.¹⁹⁹ Република Србија већ дуги низ година има изражен проблем са корупцијом.

Проблем економског развоја и корупције у блиској је и непосредној вези са чињеницом да у Србији већ годинама постоји пословни ризик за сва улагања, што нарочито одвраћа све инвеститоре од започињања озбиљнијих послова у Србији. Према мишљењу професора Силвана Болчића „тако је створен особен српски *зачарани круг* где висока политичко – друштвена нестабилност демотивише улагања у послове у Србији и где *блокада економског развоја*, услед недостајућих инвестиција, производи *високу незапосленост*, а тиме и перзистирајућу друштвену разореност. Са обзиром на то да су, нарочито после 2000, биле практиковане разнолике економско – политичке мере за привлачење инвеститора (рекло би се да се процењивало да домаћи

¹⁹⁸ Славој Жижек, *Перманентно ванредно стање у економији*, Право & друштво – часопис за правну и политичку културу, број 4, 2010. године, страна 80.

¹⁹⁹ Тања Мишчевић, *Слобода и безбедност појединца*, НИН, 28.07.2016. године, страна 16,17.

инвеститори располажу прескромним средствима да би по тој основи могли покренути нови развојни циклус у Србији), те да ти покушаји нису произвели још увек жељени раст економског потенцијала и раст реалног друштвеног производа Србије, ваљало би закључити да би, ради изласка из поменутог зачараног круга неразвоја, нужен био *поновни нагласак на политичко – друштвену нормализацију прилика у Србији*, што свакако, подразумева радикалније и брже превладавање већ помињаног проблема недовршене државности Србије, и што опет значи налажење адекватних решења за нормализацију државних и друштвених прилика на Косову“.²⁰⁰

Када анализирамо друштвени и економски развој Србије неопходно је размострити и процес приватизације која није сама по себи циљ већ представља и оптимално средство да се дође до циља: увећања производње и продуктивности, стварања тржишно конкурентне и ефикасне привреде, богатијег и демократскијег друштва. У посткомунистичким земљама попут наше она треба да олакша приступ новим технологијама и тржиштима, пре свега путем приватизационих страних улагања и инвестиција. Међутим, према мишљењу професора Зорана Стојиљковића, стабилност политичких прилика, односно одсуство политичког ризика за страна улагања, као и поверење сопственог становништва и развијена домаћа штедња, такође су нужни предуслови успешне приватизације“.²⁰¹

Суочена са великим изазовима, понајпре таласом глобалне економске кризе, Република Србија тражи решења како да повећа бруто друштвени производ, повећа егзистенцијална добра и реши проблем незапослености. Ситуацију у том погледу последњих година веома компликује чињеница да је после низа година у којем је забележена „индивидуална миграција људи“ поново покренут талас колективних миграција трансконтиненталног карактера. С обзиром да је реч о веома актуелној теми чију кулминацију пратимо од друге половине 2015. године када мигранти у изразито појачаном броју свакодневно пристижу у државу Европске уније, па и у Републику Србију, још увек нису спроведена релевантна дубинска истраживања на тему актуелне кризе, њених генератора, те последице њиховог утицаја на наше друштво и његову економију. Имајући све ове околности у виду са правом се можемо упитати како да дођемо до што јаснијег термиолошког одређења миграната, односно, да ли су мигранти као актери овог мигративног процеса илегални или се ради о легалним мигрантима, да ли су добровољни или присилни, да ли се и у коликој мери ради о избеглицама, да ли су они азиланти, или су могући тражиоци азила или се, једноставно, ради о економским мигрантима? Једнозначног одговора на сва ова питања вероватно нема, а само по себи се намеће питање како у ужем смислу можемо дефинисати ова питања имајући у виду чињеницу да су незаконите миграције, историјски гледано, релативно нови концепт са обзиром да законска ограничења уласка у страну земљу нису постојала пре касног 19. века ни у традиционалним имиграцијским државама Новог света ни у Европи.

Актуелна миграциона криза по својим критеријумима спада у категорију хуманитарне катастрофе и као таква је друштвени, демографски и економски феномен. Према једном од валиднијих извора, United Nations Department of Economic and Social Affairs и високо повереништво УН-а за избеглице у свом извештају под називом „Global Trends Forced Displacement in 2014“ из јуна 2015. године објављује да је у свету више од шездесет милиона људи који су присилно напустили своје домове. Мигранти данас чине 3% светске популације што чини око 230 милиона људи, од чега око 20% (40

²⁰⁰ Силвано Болчић, *Разарење и реконструкција друштва – Србија на прелазу у XXI век*, Службени гласник, Београд, 2013., страна 280.

²⁰¹ Зоран Стојиљковић, *Србија у лавиринту транзиције – огледи из политичке социологије савременог друштва*, Службени гласник, Београд, 2011., страна 330.

милиона људи) су илегални мигранти.²⁰² У протеклом периоду, нарочито после завршетка Другог светског рата, миграције су биле мотивисане економским разлозима, трагањем за бољим социјалним условима као и потрагом за послом. Ова миграциона криза показује да је главни покретач људи за напуштање својих домова рат као друштвени феномен и са тим у вези потреба тих људи за елементарном животном сигурношћу. УНХЦР је објавио неколико разлога зашто избеглице већином из Сирије напуштају домове, али и друге земље у којима су смештени и одлазе да траже бољи живот. Пре свега, неведен је као разлог, губитак наде који развија осећај очаја и депресије код њих, као и губитак осећаја сигурности. Осим ратова, узроци миграција често су економске природе, што се огледа у јазу развијеног севера наспрам сиромашног југа. Али, ово и није једина промена која се назире на хоризонту. Неки од аутора који промишљају перспективе савремене цивилизације, Алвин и Хајди Тофлер, тврде да „у високотехнолошком свету економска база нације измиче јој испод ногу. Тамо, како смо претходно приметили, национално тржиште постаје мање значајно од локалног, регионалног и глобалног тржишта. Са производне стране, постаје скоро немогуће рећи из које земље долази одређени аутомобил или компјутер, јер њихови делови и софтвери долазе из многих различитих извора. Најдинамичнији сектори нове економије нису национални; они су или под, над, или транснационални“.²⁰³ По мишљењу ових аутора, сиромашне, недефинисане и групе без моћи захтевају „суверенитет“, а најмоћније и економски напредне државе губе свој. Савремено доба собом носи и нова правила у којима чак ни најмоћније и економски јаке владе и њихове централне банке не могу више да контролишу курс своје властите валуте на светском нивоу у нерегулисаним плимним таласима електронског новца. Оне чак не могу да контролишу своје границе као што су то чинили у прошлости. Чак и када покушају да затворе врата увозу или имигрантима – што је веома тешко учинити – у саме високотехнолошке државе продиру споља токови новца, терориста, пушака, дроге, културе, религија, поп музике, идеологија, информација и још много тога. Овим чињеницама свакако треба додати и значајан демографски моменат: за протеклих сто година број муслимана који живе у земљама Европске уније порастао је за око хиљаду пута и сада прелази цифру од 20 милиона. Ако се наставе садашњи демографски трендови, они ће око 2015. године чинити преко десет одсто становништва Европе и једну петину омладине. У Америци ће их бити више од 10 милиона. Њихов природни прираштај биће око три пута већи од житеља земље – домаћина, а поред огромног прираштаја њихов број ће расти даљим приливом досељеника, легалних и илегалних, са Блиског истока, северне Африке, Индијског потконтинта и другде.²⁰⁴ Већина муслиманских досељеника испрва је дошла са намером да проведе само краћи период живота на индустријском западу. Тако је за само 30 година муслиманско становништво Велике Британије порасло са стотињак хиљада на преко пет милиона, углавном Турака. У Француској их је близу шест милиона, углавном из северне Африке. По милион муслимана у Италији и Холандији и пола милиона у Шпанији оставља дубок траг на средину земље–домаћина. Преко половине новорођенчади у седишту Европске уније, Бриселу, деца су муслиманских имиграната. Са нестанком чисто муслиманских четврти у европским градовима, почетно раздвајање културе од територије исламске дијаспоре окончано је.²⁰⁵ Благодети које је Шенгенски споразум донео државама

²⁰² Преузето: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/index.shtml> приступљено 14.6.2016,

²⁰³ Алвин и Хајди Тофлер, *Рат и антират*, Паидеа, Београд, 1998., страна 285.

²⁰⁴ Срђа Трифковић, *Сенка Цихада*, Српска књижевна задруга, Београд, 2007. године, страна 328.

²⁰⁵ Срђа Трифковић, *Сенка Цихада*, Српска књижевна задруга, Београд, 2007. године, страна 330.

Европске уније,²⁰⁶ али и Норвешкој, Исланду, Швајцарској и Лихтенштајну, су уочљиве у домену међународне трговине кроз скраћено време и задржавање на границама и смањење трошкова кретања роба, а за туристе и становнике пограничних места кроз укидање полицијских пасошких контрола, а за државе потписнице и њихове пореске обвезнике подразумевају смањење трошкова патролирања на државним границама. Шенгенски споразум је елиминацијом пограничних полицијских контрола омогућио и несметану миграцију криминалаца и интернационализацију криминалних дела и пораст организованог криминала. У том контексту потреба за изменом Шенгенског споразума исказана је врло брзо.

У међувремену, у свету увелико траје полемика о томе да ли је планета пред новом глобалном економском кризом (по узору на ону из 2008. године) која се разбуктала средином јануара 2016. године. Међународни монетарни фонд²⁰⁷ кориговао је стопу раста светске економије за 0,2% наниже у 2016. години, као и за 2017. годину. Доносиоци одлуке (уплашени због новог рецесионог таласа, губитка огромног броја радних места и све већег јаза између шачице најбогатијих и милијарду сиромашних или, једноставно, забринути за своје лично богатство, инвестиције и бонусе), сасвим оправдано прогнозирају да би тренутна криза могла да има далекосежније последице од оних које су у стању да се предвиде овог момента.²⁰⁸

Али, пажњу светске јавности не привлачи само ситуација у европском простору. Последице кинеског економског успоравања могле би бити значајније од тренутних економских „црних“ предвиђања, у континуираном процесу реформи у кинеској економији, која настоји да задржи вишедеценијски зацртани курс у погледу стварања модерног друштва²⁰⁹ са економијом која је упоредива.

С обзиром на чињеницу да је пуне три деценије кинеска економија бележила двоцифрене стопе раста (са вишеструким увећањем друштвеног производа), евидентно је да је, до сада, успостављање и усавршавање оригиналног система социјално–тржишног привређивања давало импресивне резултате (Кина је данас друга економија света, највећи светски извозник и други највећи увозник). Међутим, након јуна 2016. године, кинески берзански индекси почели су стрмоглаво да падају, у тој мери да целокупна међународна заједница, па и саме кинеске власти у први план истичу питање неопходности даљег трансформисања финансијског сектора (пословично нетранспарентног).²¹⁰ Наиме, како би макар делимично кориговао вредности акција на берзи, носећи собом хиљаде милијарди долара губитака за инвеститоре, берзански мехур, надуван до изразито прецењених вредности, морао је да пукне пре или касније. Утешне речи стижу од неких економиста,²¹¹ који сматрају да је за разлику од финансијске кризе из 2008. године (коју је проузроковало нерегулисано америчко

²⁰⁶Земље чланице Европске уније које су имплементирале Шенгенски споразум и на тај начин су постале чланице Шенгенске зоне су: Белгија, Француска, Немачка, Луксембург, Холандија, Португал, Шпанија (1995), Италија, Аустрија (1997), Грчка (2000), Данска, Шведска, Финска (2001), Словенија, Мађарска, Чешка, Словачка, Пољска, Летонија, Литванија, Естонија и Малта (2007).

²⁰⁷Међународни монетарни фонд основан је Споразумом усвојеним на Конференцији Уједињених нација за монетарна и финансијска питања, одржаној од 1. до 22. јула у Бретон Вудсу (Bretton Woods) САД. Споразум је ступио на снагу 27. децембра 1945. године када су га прихватиле државе са укупним уписаним капиталом у висини од 65% предвиђеног. Један од његових циљева односи се на унапређење међународне монетарне сарадње путем сталног консултовања. Види: Обрад Рачић и Војин Димитријевић, *Међународне организације*, Савремена администрација, 1980., страна 229.

²⁰⁸Два стратешка документа (Европску агенду о миграцијама и Европску агенду о безбедности), усвојена су у поменутом периоду. Миграциони програм (први документ), састојао се од краткорочних (обезбеђење граница, сарадња са земљама порекла миграната и квоте за расподелу мигрантског терета) и дугорочних (сузбијање узрока нерегуларних миграција и раскринкавање кријумчарских мрежа) мера Европске уније.

²⁰⁹Остваривање друштвеног и економског прогреса до нивоа средње развијене привреде (мерене, у првом реду, бруто друштвеним производом по глави становника), до средине 21. века, најтежи је корак који кинеска привреда мора да направи уколико се дефинитивно жели интегрисати у међународне финансијске токове.

²¹⁰Светски економисти у сумњу доводе и истинитост кинеских макроекономских података и страхују да је раст БДП-а мањи него што се у јавности приказује. Једно је сигурно, нагло приземљење Кине оставило би озбиљне последице по остатак света.

²¹¹Тако на пример, нобеловац Пол Кругман доста опрезно тврди да тренутно не види разлоге да се глобална криза понови, али уз резерву да можда и није у праву.

финансијско тржиште и трговина безвредним компликованим финансијским дериватима, која је онда повукла у пропаст целокупну светску економију), актуелна криза је продукт споријег раста Кине, ниске цене нафте (из чега се крију и економски и геополитички разлози), као и одлука америчких монетарних власти да повећају слободне каматне стопе, како би поскупели новац и повећали инфлацију.

Оно што је несумњиво јесте чињеница која нам говори на који ће начин да функционише светски економски систем, у великој мери, зависи од односа између морала и економије.²¹² Није без основа подсећање да је стара аскетска буржоазија (коју је карактерисала изузетна вредноћа, индивидуална моралност и социјална одговорност), била главни покретач капитализма до Првог светског рата. Како би што више уштедела и инвестирала у пословање аскетска национална буржоазија се, за пример другима, одрицала многих животних радости, због чега је и од других очекивала склоност ка штедљивости, са једне стране, и имала је, на тај начин, реалну шансу да, са друге стране, буде схваћена и поштована од целог друштва.

Међутим, транснационална буржоазија финансијских шпекуланата (чија похлепа не лимитира хедонистичке прохтеве, не одлаже испуњење жеља и живи у сопственом самоизолирајућем виртуелном простору) постепено је потиснула стару аскетску националну буржоазију. Велики број теоретичара слаже се да је на делу својеврсна мондијализација. Већ цитирани аутор Етјен Балибар каже да сваки опис мондијализације као чисто економског процеса²¹³, па и када тај опис смера само тумачења владајућих начина употребе тог израза, његовог брзог распрострањања и ширења на свакојаке контексте и дисциплине, недовољан је чак и у сопственом подручју. По његовом мишљењу, процес економског развоја је, по дефиницији, континуиран феномен и не захтева да му праг буде фиксиран у овом пре неголи у неком другом тренутку. Из ове констатације он извлачи закључак да ће увек бити могуће објаснити, и то са dobrим разлозима, да је модерни „светски систем“ (у Волерстиновом смислу) био „мондијализован“, или на путу „мондијализације“, од самог почетка, или да слика ширења капитала коју је Маркс оцртао у *Комунистичком манифесту* представља прву целовиту теорију мондијализације. И обрнуто, сматра Балибар, увек ће моћи да се нађу аргументи у прилог тврдње да је мондијализација, чак и данас, делом утопија, јер се отпори хомогенизацији територија и друштвених режима настављају, односно, у току су нови процеси поларизације и издвајања. По његовом мишљењу, економски процес се јавио као новост без преседана само у мери у којој се комбинује са другим процесима, реч је о великом заокрету наше цивилизације на којуутиче неколико елемената. Између осталог, економски елеменат у виду појаве „мултинационалних предузећа чија финансијска моћ превазилази одговарајућу моћ већине држава, те на тај начин она стичу способност да своје делатности изместе и пренесу у било који регион у којем су чиниоци производње доступни по повољнијим ценама; последица тога је успостављање само једног система размене капитала и новца који делује у „реалном времену“, повезујући међусобно сва финансијска средишта. Отуда потчињавање (националних и наднационалних) монетарних политика, па дакле и политика економског развоја, флукуацијама финансијског тржишта које се управљају надом у рентабилност акција.“²¹⁴

Ако изузмемо могућност догађања несреће и губљења најближих чланова породице као и топлине родне средине, мигрантима који долазе у развијене европске државе пружа се шанса за послом, напретком и бољим животом. Сама чињеница да

²¹² Душанић, Б.Ј., *Економска криза и криза економске науке*, Зборник Едуконс универзитета са 5. научног скупа са међународним учешћем: Велика рецесија и криза неолибералне економије, Едуконс Универзитет, Сремска Каменица, 2014., страна 245.

²¹³ Етјен Балибар, *Ми, грађани Европе*, Београдски круг, Београд, 2003. године, страна 203.

²¹⁴ Етјен Балибар, *Ми, грађани Европе*, Београдски круг, Београд, 2003. године, страна 204.

долазе у развијене земље, државе које су правно уређене, као и државе у којима су им права загарантована и где нема ратова, представља једну велику наду да је лепша будућност пред њима. Једно је сигурно, а то је да су спашени од ратне олује и тортуре од којих су побегли.

Нема никакве сумње да и држава која прима мигранте такође има одређених користи. Доласком миграната на тло развијених држава, радна снага постаје јефтинија, што позитивно утиче на економски раст ионако развијене државе. Мигранти који долазе су људи који су оставили све у свој држави и решени су да раде и да се боре за своју егзистенцију. Једина негативна последица доласка миграната јесте друштвени немир домаћег становништва, јер долазак миграната и само схватање таквих принудних миграција може бити у супротности традиционалних схватања средине. У неким срединама мигранти се схватају као терет, неко ко оптерећује буџет, као преносиоци болести, терористи и слично.

6. ПОЛИТИКОЛОШКИ АСПЕКТ

У историји, теорији међународних односа и бројним другим научним дисциплинама, 20. век памтиће се по два светска рата који су са собом носили бројне људске жртве, разарања и уништења. Период који је уследио након завршетка другог светског рата и капитулације Немачке, Италије и Јапана, а трајао је до последње деценије 20. века познат је под називом Хладни рат који се завршио рушењем Берлинског зида 1989.

На почетку 21. века сведоци смо бројних терористичких напада, од којих се по свом значају издваја напад на САД 11. септембра 2001. године. Тадашњи председник САД-а Џорџ Буш изложио је нову доктрину и у априлу 2002. године позвао на глобални рат против тероризма, у циљу елиминисања свих терориста и група, у првом реду Ал Каиде. Нешто касније, *Арапско пролеће* је назив за талас демонстрација, побуна и нереда који почињу у арапском свету 17. децембра 2010. године. Већина ових земаља (осим Судана) биле су под диктаторским режимима у то време. До првих протеста дошло је у Тунису и Египту, да би се касније проширили на остале земље (Алжир, Сирија, Саудијска Арабија, Мароко, Јордан, Ирак...) Дешавања у арапском свету изазвала су масовне миграције.²¹⁵ Најпожељна дестинација су земље Европске уније. Први масовнији приливи избеглица и имиграната (најчешће илегалних) бележе се средином 2010. године, а кулминација 2015. године. Разлози за масовне миграције везују се за велико сиромаштво и незапосленост (економски фактор), као и политичку нестабилност. У Либији срушен је режим Моамера Гадафија и завладала је анархија. Сирија је тренутно једно од најкризнијих подручја. Грађански рат почео је 2011. године и води се између снага владе председника Башара ал-Асада и побуњеника које су подржале суседне државе Турска и Саудијска Арабија, али и Европска унија и САД. Земље западног света, предвођене Европском унијом и САД-ом увеле су низ економских, политичких и дипломатских санкција Сирији. Са друге стране, званични режим могао је да рачуна на подршку Ирана и Русије. Сукоб је временом добио и верски карактер, са јаким исламистичким елементом.

Као неке од важнијих процеса и промена који карактеришу свет на почетку 21. века можемо да издвојимо: процес глобализације, сепаратистичке сукоби унутар држава, хуманитарне интервенције, климатске промене, мигрантска криза које је погодила Европу. Према мишљењу једног од аутора, Улриха Бека²¹⁶, савремено друштво има све

²¹⁵<http://www.cfr.org/migration/europes-migration-crisis/p32874> приступљено 27.03.2017.

²¹⁶Улрих Бек, *Светско ризично друштво: у потрази за изгубљеном сигурношћу*, Академска књига, Нови Сад, 2011. године.

карактеристике ризичног друштва. Овакво друштво, према његовом мишљењу, почиње да се развија у другој половини XX века, подразумева развој нових ризика попут искустава еколошких криза и смањивања гаранција државе благостања. Ризично друштво подразумева друштво у ком се живи у условима индустријски произведених несигурности и опасности на које друштво нема одговор. Са друге стране, у светском ризичном друштву ризик постаје апсолутно свеprisутан. Оно настаје крајем XX века са појавом самоубилачког тероризма, а основна карактеристика му је свеprisутни страх од катастрофе која не може да се предвиди нити да се контролише. Од великог је значаја, у том смислу, указати на разлику између страха од катастрофе и саме катастрофе. Док катастрофа представља стварни догађај, страх од катастрофе, односно антиципација катастрофе карактерише светске ризике. Светски ризик представља *инсценирање стварности* светских ризика. У главама свих људи постоји свеprisутни страх да је катастрофа могућа у сваком тренутку. Тако ризик постаје стваран, „он у главама људи и институцијама влада као антиципација у коју се верује, и то вишеструко, прекорачујући границе нација, региона, религија, политичких партија, сиромашних и богатих“.²¹⁷ У производњи ризика значајну улогу имају владе, светске институције и нарочито масовни медији. Како истиче Бек: „није терористички акт тај који разара западњачке институције слободе и демократије, него су то глобално инсценирање акта и политичке антиципације, акције и реакције које прате инсценирање. Ограничење права слободе које се осећају на многим нивоима – од све већег броја камера за надзор до имиграционе контроле – нису само последица стварних катастрофа, на пример, аката терористичкиг насиља. Она су производ таквих искустава и њихове глобализоване антиципације, другим речима покушај да се на сваком месту овога света спречи појављивање таквих догађаја. Бин Ладен и његове мреже стичу политички значај у свету тек када нестане читав низ других услова који им помажу да буду присутни и одјекну у светској јавности“.²¹⁸

Истовремено, свеопшти страх изазван инсценирањем ризика праћен је немогућношћу обезбеђења било какве сигурности. Када знамо да су основне карактеристике глобалних ризика делокализација, непрорачунљивост и ненадокнадивост, постаје јасно да се од њих није могуће осигурати. Узроци и последице глобалних ризика нису ограничени само социјално, нити на једно географско место и простор. Они су свуда присутни. Њихове последице су непрорачунљиве. Превентивна брига после удеса није могућа јер је немогуће унапред проценити исходе. Такође, штетни утицаји глобалних ризика не могу се поништити. Они могу да произведу глобалне штете, тако да ту не функционише концепт новачане, нити било какве друге надокнаде. Све ово са собом носи општу несигурност и крај приватног осигурања. За разлику од индустријских друштава која почивају на концепту државних и приватних уговора о осигурању, светско ризично друштво је друштво без осигурања. У доба нуклеарних, хемијских, генетских и терористичких ризика нема тог осигурања које би могло да гарантује сигурност.

6.1. Мигранти и избеглице

Није увек лако направити разлику и у потпуности раздвојити ова два појма. Међународно право регулише ове две категорије на различити начин, пре свега у односу на обим заштите и помоћи коју им пружа и гарантује. Конвенција о статусу,

²¹⁷ Улрих Бек, *Светско ризично друштво: у потрази за изгубљеном сигурношћу*, Академска књига, Нови Сад, 2011. године, страна 25.

²¹⁸ Ибид. страна 130.

избеглица (1951) дефинише избеглице на следећи начин (чл. 1/A/2): „У смислу ове Конвенције, израз избеглица примењиваће се на свако лице које бојећи се оправдано да ће бити прогоњено због своје расе, своје вере, своје националности, своје припадности некој социјалној групи или својих политичких мишљења, нађе изван земље чије држављанство оно има и које не жели или, због тога страха, неће да тражи заштиту те земље; или које ако нема држављанство, а налази се изван земље у којој је имало своје стално место боравка услед таквих догађаја, не може или, због страха, не жели да се у њу врати“²¹⁹. Организација Уједињених Нација овај статус признаје држављанима Сирије и осталих афричких земаља и омогућава им право на азил.²²⁰ Правом на азил гарантује се заштита физичког интегритета личности. У данашње време, азил се пружа лицима која су прогоњена у својој држави и која траже и уточиште у некој другој земљи. У оквиру Уједињених нација, Савета Европе и Европске уније донето је више докумената која гарантују ово право.²²¹

Економски мигранти су лица чија је примарна мотивација приликом напуштања властите државе већа материјална добит. Положајем, статусом и правима радника миграната бави се низ међународних организација у оквиру којих су донете бројне конвенције. Најважнији међународни уговор у овој области прихваћен на међународном плану је *Конвенција о заштити права радника мигранта и чланова њихових породица (1990)*. Од осталих међународних организација по активности издваја се Међународна организација рада.²²²

Када је у питању пружање помоћи и заштита избеглих лица са кризних подручја Блиског Истока и Севера Африке укључен је низ међународних организација, али и националних. Од међународних организација по свом доприносу издваја се Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице (UNHCR), основан Резолуцијом Генералне скупштине УН 1950. године. UNHCR се стара о адекватној и доследној примени *Конвенције о статусу избеглица (1950)* и *Протокола (1967)*. Раду UNHCR-а помажу бројне агенције и тела. На националном плану, у Републици Србији, основан је Комесаријат за избеглице и миграције (Законом о избеглицама).²²³ Надлежности Комесаријата дефинисане су Законом о избеглицама и Законом о управљању миграцијама.

6.2. Европа и „мигрантска криза“

„Мигрантска криза“ која је погодила Европу изазвана је тешком политичком ситуацијом и ратовима у арапском свету, али и лошим економским условима. Избегла лица азил углавном траже у некој од држава чланица Европске уније. Све до средине 2015. године кретали су се углавном преко Медитерана и Италије. Од тада све је више оних који су своје уточиште у Европи покушали да остваре уласком у Мађарску и прихватањем од стране њихових власти. На свом путу прошли су преко Турске, Грчке, Македоније и Србије. У првој половини 2015. године Фронтекс је забележио велики број људи (102.342) који су илегално прешли мађарску границу²²⁴.

Водеће земље Европе у почетку су позитивно реаговале и биле спремне да пруже уточиште овим људима. Временом, однос јавности се у неким државама променио. Разлози томе су: велико оптерећење социјалних служби и немогућност да

²¹⁹ <http://www.unhcr.rs/media/1951RefugeeConventionSer.pdf> (17.02.2016)

²²⁰ [http://www.cfr.org/migration/europes-migration-crisis\(p32874](http://www.cfr.org/migration/europes-migration-crisis(p32874) (17.02.2016).

²²¹ М.Пауновић, Б.Кривокапић, И.Кристић; Међународна људска права, Правни факултет, Београд, 2010., стр.185-188

²²² Исто, стр.308.

²²³ Више о томе <http://www.kirs.gov.rs/articles/onama.php?lang=SER> (20.02.2016)

²²⁴ [http://www.cfr.org/migration/europes-migration-crisis\(p32874](http://www.cfr.org/migration/europes-migration-crisis(p32874) (20.02.2016)

пруже уточиште свим пребеглим лицима, страх од ширења исламизма и погоршања безбедносне ситуације у региону и на европском континенту. Европа је од самог почетка „мигрантске кризе“ била подељена и без јединственог става и политике. Немачка канцеларка Ангела Меркел сматрала је да би требало пружити подршку, градити колективне центре и збринуту избегла лица. Насупрот њој, мађарски премијер Орбан типичан је представник антимигрантске кампање. Одговор његове владе био је подизање зида на граничним прелазима како би се спречио прилив миграната. Његову политику и пример следила су Аустрија и Словенија. Након терористичког напада у Паризу 13.11.2015. године за које је окривљена исламска држава, појачана је контрола граница између европских држава. Услед бројних оптужби за, у великој мери, либералну политику према мигрантима, немачка канцеларка Ангела Меркел у последње време даје све више изјава у којима се коригује и мења однос према мигрантима. Најавила је повратак избеглица у своје матичне земље након окончања ратова. Министарка за рад изјавила је да сви мигранти, без обзира на своју етничку припадност, морају да се интегришу у немачко друштво, потраже запослење и издржавају своје породице најбоље што могу. За оне који нису спремни да се интегришу најављено је укидање социјалне помоћи. Лидери Чешке, Словачке, Мађарске, али и осталих земаља забринути су због постојеће ситуације и сматрају да је ово питање тест за Европу и да га треба решити заједничким снагама.

6.3. Улога Републике Србије

Република Србија суочава се са већим приливом избеглица у последњих пар година, што је посебно изражено у току 2015. године (више од 115.000 лица која су тражила азил, углавном из Сирије, Авганистана и Ирака)²²⁵. Шеф представништва Високог комесаријата УН за избеглице у Србији каже: „Према расположивим подацима, близу 80% од 7.000 избеглица, тражилаца азила и миграната који тренутно бораве у Србији избегло је из три земље које „производе избеглице“: Авганистана (49%), Ирака (19%) и Сирије (16%). Према Еуростату имају 54%, 66%, односно 98% вероватноће да ће им бити признат избеглички статус онда када прођу квалитетне процедуре утврђивања избегличког статуса. У Србији је тренутно смештена мешовита популација – већином избеглице. Потребно је да их не омаловажавамо називајући их све „мигрантима“ – изразом који користе популистички политичари и неки медији да би прикрили чињеницу да су већином избеглице, а према томе и да имају право на међународну заштиту. Већину избеглица, тражилаца азила и миграната који бораве у Србији чине деца (46%) или жене (15%). Многи имају специфичне потребе, укључујући и 700 – 800 деце без пратње или деце одвојене током пута којој је потребна посебна заштита од експлоатације и злоупотребе, као и приступ хранитељским и другим видовима збрињавања.“²²⁶

Србија најчешће није њихово крајње одредиште, већ само транзитна земља у којој се задржавају свега неколико дана. Ипак, Комесаријат за избеглице и миграције улаже велике напоре да пружи адекватну заштиту и хуман третман свих мигрантима за време њиховог боравка у Републици Србији²²⁷. У сарадњи и уз подршку других државних органа Комесаријат је од самог почетка избегличке кризе настојао да обезбеди адекватне услове, у првом реду за регистрацију и смештај миграната који

²²⁵ <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?typel=3&lang=SER&id=id=2325&date=0> (21.02.2016)

²²⁶ Зорица Марковић и Ана Митић, Интервју Ханс Фридрих Шодер – *Срамота је што Европа још нема решење за милион избеглица*, Недељник, 5. јануар 2017. године, страна 83.

²²⁷ На следећем линку приказан је преглед активности комесаријата
<http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?typel=3&lang=SER&id=id=2325&date=0> (21.02.2016)

пролазе кроз Србију. Капацитет постојећих колективних центара од свега око 1000 места није био задовољавајући. Услед хладнијег времена и све већег прилива миграната, јавила се потреба за новим смештајним капацитетима. Убрзо су отворени нови прихватни центри: у Прешеву, Пункт за ургентни прихват у Кањижи (за потребе миграната који су даље ишли преко Мађарске), Прихватно-транзитни центар код Шида (за оне који иду преко Хрватске), Привремено регистрациони центар у Бујановцу (дневно може бити регистровано до 1500 лица), Привремени прихватни центар Адашевци код Шида, Прихватно-транзитни центар у Суботици, као и Прихватни центар Шид – станица (200 места за дужи боравак и 100 за транзит)²²⁸.

Питање пружања помоћи и уточишта избеглицама и мигрантима није само политиколошке природе. Мења се демографска структура појединих европских земаља, долази до „мешања“ цивилизација, успоставља се мултикултурално друштво и окружење. Република Србија део је актуелних дешавања и активан учесник у „мигрантској кризи“. О улози Републике Србије, као и евентуалним последицама, пре свега са медицинског и еколошког аспекта, биће више речи у наставку текста.

Велики број познавалаца политичких и економских прилика у Републици Србији, приликом својих обраћања, у први план ставља потребу за политичком и економском стабилношћу нашег друштва. Последње деценије нашег развоја обележавале су веома често велике друштвене и политичке противречности и конфликтне ситуације, а према мишљењу професора Љубомира Мацара „једва да се у свету могла наћи нека конфликтнија земља“.²²⁹ Према његовом мишљењу, за конфликте постоје структурни и чисто политички разлози. То значи да конфликти са једне стране извиру из саме структуре институционалног поретка, а са друге стране су свесно и вештачки произведени зато што су у интересу утицајних актера на политичкој позорници. Структурни разлози су последица и израз претеране заступљености сфере политичког одлучивања, боље рећи господарења, у друштвеној заједници као целини. Политичко одлучивање подразумева перцепцију и формулисање питања о којима се одлучује на нивоу великих друштвених група. Штавише, према мишљењу професора Мацара, доминација политичке сфере у било ком друштву има за последицу да се предмети одлучивања и *објективно* јављају на нивоу група. Политичко одлучивање је колективно одлучивање, оно се по природи стави испољава као регулисање односа између бројних и важних група у датом друштву; оно нема карактер изразито уситњеног управљања на микро разини као што је то случај код тржишта, на коме се одговарајући део друштвених интеракција одвија кроз огромно мноштво одлука од којих ниједна битно не утиче на карактер коначног исхода на нивоу целине.²³⁰ Међутим, када говоримо о питању безбедности, у центру пажње је увек једино и само најразвијенији облик политичког живота од антике до данас: држава. Упркос различитим најавама о којима смо имали прилике да слушамо последњих година, држава је и данас остала стожер политичког живота и у (пост)модерној епохи. Према мишљењу Владимира Н. Цветковића „управо је држава та која ствара и одржава међусобну повезаност појединаца у модерном друштву, дефинише јединство и делокруг шароликих институција, при чему се традиционални односи наређивања и послушности, ауторитета и легитимитета, и даље намећу као нужни“.²³¹ У Србији крајем марта 2017. године има више од 7.000 миграната, од којих је готово 70 одсто смештено у центрима за азил и прихватним центрима. Највећи број њих долази из

²²⁸<http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?typel=3&lang=SER> (21.02.2016.)

²²⁹Љубомир Мацар, Политички узроци сиромаштва, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 2000., страна 446.

²³⁰Ибид. страна 446.

²³¹Владимир Н. Цветковић, *Обликовање и смисао наука безбедности*, Ризик, моћ, заштита, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010., страна 711.

Авганистана, Сирије и Ирака, па чак 59 одсто чине жене и деца. Црна предвиђања која последњих дана достижу са запада доносе процену да ће током пролећа 2017. године цела Европа, а посебно Балкан, бити преплављени избегличким таласом. Прошли, из 2015. године, донео је Старом континенту више од милион избеглица, а само кроз нашу земљу, од Прешева до Хоргоша, тада је прошло око 900.000 миграната.²³²

Осим државе, као најважнији партнер решавања проблема избеглица намеће се Европска унија. Према подацима које износи Мајкл Давенпорт, шеф делегације Европске уније у Србији „од 2001. године, ЕУ је одобрила око 90 милиона евра за подршку српским властима у обезбеђивању нових стамбених решења, бесплатне правне помоћи, обуке и едукације, као и бесповратних средстава избеглицама и интерно расељеним лицима за отварање малих предузећа“.²³³

7. МЕДИЦИНСКИ АСПЕКТ – ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА

Заштита права миграната и посебно рањивих група унутар мигрантске популације је гарантована првенствено Уставом Републике Србије. Највиши општи правни акт грантује страним држављанима у Републици Србији сва права гарантована уставом и законом, осим права која су гарантована само држављанима Србије. Даље, у складу са међународним нормама, Устав прописује једнакост пред уставом и законом и забрану дискриминације по било ком основу.

Питање здравствене заштите странаца регулисано је Законом о здравственој заштити („Сл.Гласник РС“ бр. 107/2005, 72/2009 – др. закон, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 – др. закон и 93/2014), Законом о здравственом осигурању („Сл.Гласник РС“ бр. 107/2005, 109/2005 – испр., 57/2011, 110/2012 – одлука УС, 119/2012, 99/2014 и 126/2014 – одлука УС) и Правилником о начину и поступку остваривања права из обавезног здравственог осигурања („Сл.Гласник РС“, бр. 10/2010, 18/2010 – испр., 46/2010, 52/2010 – испр., 80/2010, 60/2011 – одлука УС и 1/2013).

Страни држављани, лица без држављанства и лица којима је признат статус избеглице или одобрен азил у складу са међународним и домаћим законодавством у Србији, који су стално настањени или привремено бораве у Републици, или који пролазе преко територије Републике, имају право на здравствену заштиту²³⁴.

Држављани, односно осигураници земаља са којима је закључен међународни уговор о социјалном осигурању остварују права из обавезног здравственог осигурања у садржају и обиму који су утврђени Законом о здравственом осигурању, ако међународним уговором о социјалном осигурању није друкчије одређено. Трошкови здравствене заштите тих страних држављана, односно осигураника, ако је међународним уговором утврђено реципрочно плаћање, исплаћују се у складу са законом, односно међународним уговором. Трошкове здравствене заштите држављана, односно осигураника земаља са којима је закључен међународни уговор о социјалном осигурању, ако је тим уговором утврђена накнада стварних трошкова, сноси Републички фонд у целини, а надокнађује их од иностраног носиоца здравственог осигурања.

Здравствена заштита странаца пружа се на начин под којим се здравствена заштита пружа грађанима Републике. Здравствена установа и приватна пракса, као и

²³² Дејана Ивановић, *У центрима смештено 90 одсто придошлица*, Политика, 26. март 2017. страна 14.

²³³ Мајкл Давенпорт, *ЕУ је главни партнер у решавању проблема избеглица*, Недељник, 25. фебруар 2017. године, страна 51.

²³⁴ Закон о здравственој заштити („Сл.Гласник РС“ бр.107/2005, 72/2009 – др.закон, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 – др. закон и 93/2014).

здравствени радници, дужни су да странцу укажу хитну медицинску помоћ. Странци сами сnose трошкове за пружену хитну медицинску помоћ, као и за друге врсте здравствених услуга које се странцу пружају на њихов захтев. За коришћење здравствених услуга странац плаћа накнаду према ценовнику здравствене установе, односно ценовнику приватне праксе.

Из буџета Републике плаћа се накнада здравственим установама и приватној пракси за указану хитну медицинску помоћ странцу, ако здравствена установа или приватна пракса ту накнаду није могла наплатити од странца, због тога што он нема потребна новчана средства.

Ова накнада плаћа се на основу захтева здравствене установе или приватне праксе и доказа даје здравствена услуга извршена. Захтев за исплату накнаде, са медицинском документацијом о пруженим здравственим услугама странцу, здравствена установа или приватна пракса доставља Министарству.

У поступку решавања по захтеву здравствене установе Министарство може да изврши увид у медицинску и другу документацију о лечењу странаца, као и да затражи стручно мишљење референтне здравствене установе. По извршеној исплати накнаде здравственој установи или приватној пракси Министарство предузима мере преко надлежних органа да од странаца наплати ове трошкове у корист буџета Републике.

У светлу горе наведеног треба навести пример лечења више од 40 миграната махом из Бангладеша и Авганистана повређених фебруара прошле године у саобраћајној несрећи недалеко од Лесковца. Велики број миграната је задобио тешке телесне повреде у виду прелома, повреде меког ткива, али и кичме. У неколико случајева у питању су биле повреде опасне по живот. Најтежи случајеви са дијагнозом параплегије и квадриплегије примљени су и лечени у Спиналном центру Института за ортопедско–хируршке болести „Бањица”. С обзиром да су у питању изузетно тешка здравствена стања повређених, примењене су најзахтевније оперативне методе и најсофистициранија дијагностика. Како је лечење трајало дужи временски период тако су и трошкови њиховог лечења нарасли на више милиона динара. Министарство здравља покрило је до сада само део трошкова. Додатни проблем представља чињеница да након завршетка оперативног лечења установе које се баве рехабилитацијом под различитим изговорима одбијају да приме повређене мигранте, док стварни разлози леже у страху од немогућности наплаћивања пружених услуга. Тако да и данас имамо ситуацију да се један мигрант налази у здравственој установи специјализованој за хируршко лечење иако је лечење одавно завршено, а не у рехабилитационом центру. Ту би активност државе, а пре свега Министарства здравља морала да дође више до изражаја.

Закон прописује новчане казне за здравствене установе ако странцу не укажу здравствену заштиту или ако му не пружи хитну медицинску помоћ. У светлу активности удружења грађана које раде на директној асистенцији мигрантима битно је напоменути да Закон прописује да у мере друштвене бриге за здравље спада и сарадња здравствених установа са хуманитарним и стручним удружењима.

За коришћење здравствене заштите иностраних осигураника за време привременог боравака у Републици Србији, филијала на чијем подручју имају привремени боравак, издаје здравствени лист – Образац ИНО-1 на основу потврде иностраног носиоца социјалног осигурања, издате на одговарајућем обрасцу. Из свега изнетог, види се да сви странци па имигранти уживају здравствену заштиту једнако као и домаћи држављани и да у случају потребе за хитном медицинском помоћи, иста им

мора бити пружена одмах без обзира да ли ће надокнада за то бити наплаћена од странаца²³⁵.

Да би се спроводио адекватан здравствени надзор над популацијом миграната потребно је успоставити јединствени систем прикупљања, анализе, обраде, размене, чувања и заштите података о здравственим услугама, интервенцијама и мерама које се спроводе у здравственим установама, центрима за азил и прихватним центрима за мигранте/избелгице. У циљу координације активности на спровођењу ефикасних мера здравственог надзора над популацијом миграната и азиланата, идентификације ризика од заразних болести, спровођењу превентивних мера, као и споровђењу контролних мера за спречавање настанка, сузбијање насталих и надзор над заразним болестима, као и праћењу здравствених установа које учествују у здравственој заштити, евиденцији о броју и врсти пружених услуга. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” донео је Упутство о начину и поступку вођења евиденције и извештавају о здравственом надзору над популацијом миграната – избеглица, тражилаца азила и азиланата²³⁶.

На основу тог упутства, све здравствене установе дужне су да воде Књигу протокола о пруженим услугама, а све услуге се пружају у складу са важећим начелима здравствене заштите. Такође, у циљу лакше обраде података, састављена је и листа најчешћих услуга и регистрованих стања здравствених потреба миграната. У здравственим установама подаци се уносе у обрасце и након истека посматраног периода (7 дана) достављају се надлежном здаводу/институту за јавно здравље у електронском облику. Подаци се достављају без одлагања, а најкасније првог следећег радног дана.

У циљу увођења епидемиолошког надзора у популацији избелгица/миграната на територији надлежних института/завода за јавно здравље, неопходно је спроводити преглед тих лица за регистрована стања која укључују сумње на: акутне воденасте дијареје, акутне кржаве дијареје, гастро–интестиналне болести инфективне етиологије без дијареје, менингитис/менингоенцефалитис, акутне инфекције доњих респираторних путева, осипне грознице без варичеле, хеморагичне грознице, нејасна фебрилна стања и инфективне жутице.

Лекар надлежног дома здравља који је дежуран у транзитно–прихватном центру (ТПЦ) дијагностикује и региструје сумње/стања и уписује их у Протоколрегистрованихстањакоји се налази у ТПЦ-у. Податке из поменутог протокола прикупљају чланови „Тима за надзор популације миграната” надлежног института/Завода за јавно здравље, једном недељно на основу чега припремају извештај о Регистрованим стањима. У случају потребе, а на основу члана 8. Правилника о пријављивању заразних болести и других случајева утврђених законом за заштиту становништва од заразних болести („Сл.Гласник РС” бр. 98/05 и 107/05) активираће се и систем пријављивања АЛЕРТ.

Сумње или стања која се региструју, а који су измакли епидемиолошком надзору у ТПЦ-у, а евидентирани су у служби опште медицине, служби заштите здравља школске деце и омладине, хитној помоћи или службама и установама које су територијално дислоциране као амбуланте или здравствене станице у селима и деловима града или амбулантама на територији надлежних Института/Завода за јавно здравље такође се приказују кроз недељни извештај надлежних Института односно Завода за јавно здравље.

²³⁵ Закон о здравственом осигурању („Сл.Гласник РС“ бр. 107/2005, 109/2005 – испр., 57/2011, 110/2012 – одлука УС, 119/2012, 99/2014, 123/2014 и 126/2014 - одлука УС).

²³⁶ Упутство о начину и поступку вођења евиденције и извештавању о здравственом надзору над популацијом миграната - избеглица, тражилаца азила и азиланата, Институт за јавно здравље „Др. Милан Јовановић Батут“, 2015. година

Институт за јавно здравље Србије припрема недељне извештаје и доставља их Министарству здравља и надлежним институтима односно Заводима за јавно здравље. Епидемиолошки надзор лица која траже азил приликом пријема у Центар за азил врши се према Правилнику о здравственим прегледима лица која траже азил приликом пијема у Центар за азил („Сл.Гласник РС”, бр. 93/2008). Према том правилнику здравствени преглед лица која траже азил обавља доктор медицине из дома здравља кога одређује директор дома здравља и тај преглед обухвата анамнезу (заразне и незаразне болести, вакцинални статус), објективни преглед и друге дијагностичке прегледе (лабораторија, Ртг.). Доктор медицине обавештава лице којетражи азил о потреби и могућностима заштите и лечења од заразних болести у Републици Србији, као и о важности и начину спровођења програма обавезних вакцинација. Доктор медицине понудиће лицу које тражи азил добровољно и поверљиво саветовање и тестирања на HIV/AIDS, као и тестирање на сифилис. Постављање дијагнозе заразне болести спроводи се у складу са правилима струке, стручним критеријумима, у складу са законом који регулише област заразних болести и прописа донетих на основу тог закона.

Запослени у Центру за азил прате здравствено стање лица која траже азил и евентуалну појаву високе температуре, пролива, осипа и др. пријављују доктору медицине у дому здравља основаном за територију на којој се Центар за азил налази. Здравствена установа издаје потврду о обављеном прегледу и здравственом стању лица које тражи азил приликом пријема у Центар за азил.

Такође, постоји и извештај о хигијенско–санитарном стању у транзитно–прихватним центрима који се користи за извештавање о локацији, организацији и карактеристикама транзитно–прихватних центара у Републици Србији. Евиденцију о стању у транзитно–прихватним центрима води Институт/Завод за јавно здравље коме он територијално припада. Образац за извештавање се састоји од неколико група питања (који је тип транзитно–прихватног центра, контрола воде за пиће, начин снабдевања, санитарно–хигијенски услови) на која је потребно дати одговор у форми „да” или „не” или уписати број на који се односи евиденција. Унос података врши специјалиста хигијене или санитарни техничар односно санитарно–еколошки инжењер, на недељном нивоу. Уколико на територији за коју је институт односно Завод за јавно здравље основан постоји више транзитно–прихватних центара, Институт је у обавези да води евиденцију за сваки од њих.

Приликом пријема миграната у казнено-поправни завод, у складу са Законом о извршењу кривичних санкција, такође је обавеза да се спроводи лекарски преглед. Лабораторијске анализе се врше по потреби. У овим случајевима се не ангажује преводилац што доста отежава обављање лекарског прегледа приликом пријема и током боравка странаца у заводу. Основне информације о здравственом стању, тј. анамнези пацијената, лекар може да сазна само уколико пацијент или неко из групе странаца који бораве у установи говори енглески језик. Не баш светао пример су лекарски извештаји у Окружном затвору у Врању, који су прилично штур и идентични за сваког странца, из чега се може закључити да прегледи нису извршени на одговарајући начин. У КПЗ Сремска Митровица се из медицинских евиденција може закључити да се странци не подвргавају прегледу приликом пријема у установу већ само уколико сами изразе потребу за прегледом. Због свега наведеног, потребно је да се обрати већа пажња на ову категорију затвореника, те да се предузму додатне мере у побољшању њиховог положаја са здравственог аспекта, ради заштите њиховог здравља, али и здравља других лица са којима су у контакту.

Ипак, може се закључити да мигранти нису претња здрављу становништву Србије. Најчешћи здравствени проблеми с којима се они сусрећу су повреде, опекотине, кашаљ

и прехладе, као и незаразне болести попут хипотермије, кардиоваскуларних болести, дијабетеса, хипертензије, менталне и телесне исцрпљености. Жене се суочавају с посебним изазовима, посебно оним везаним за трудноћу и компликације везане уз порођај, као и насиље. Ипак, у овој популацији већи утицај имају незаразне болести. Заразне болести попут туберкулозе, HIV/AIDS-а, хепатиса, оспица и рубеола, снашле су Европу много пре него што је започео прилив избеглица и миграната. Представници министарстава здравља Бугарске, Кипра, Грчке, Италије, Малте, Португала, Србије и Шпаније, спроведе заједничке мисије за процену стања по питању решавања сложених, ресурсно захтевних, мултисекторских, политички осетљивих питања везаних за здравље и миграције.

8. ЕКОЛОШКИ АСПЕКТ

Савремени свет, са својом неолибералном економијом, често заснованом на искључивости и неједнакости, донео је собом праксу у којој су велике масе људи искључене из важних друштвених токова, односно, њихову маргинализацију. Хиљаде невољника покрећу се према северу у нади да ће успети да реконструишу сопствене животе. Остављају иза себе ратни хаос и економску мизерију која прати свакодневни живот. Ове чињенице носе са собом бројне изазове са којима се савремена цивилизација суочава, велика транзиција захтева огромна улагања у здравље, воду, хигијену, образовање као и у алтернативне изворе енергије и заштите животне средине. Главне реформе, са циљем да елиминишу узроке миграције, мораће да се предузму са основним задатком да се уравнотеже компоненте економског система и система животне средине.

Термин „еколошка криза“ користи се за означавање еколошких проблема, а дефинише се као нарушавање уравнотежености услова и утицаја у човековој средини, у јединству њене природне и друштвене компоненте и изражава се у угрожености стабилног функционисања како биосфере, тако и друштва, доводећи у питање човекову егзистенцију као природно – друштвеног бића.²³⁷ Управо из наведених разлога са социјално–еколошког аспекта, схватање еколошког проблема, као и исказивање њихових различитих аспеката и степена, термин „еколошка криза“ је примеренији и чешће употребљаван него термин „криза околине“. Данас, у савременом свету нарушавање еколошке равнотеже представља глобални проблем и један је од узрока мигрантске кризе, између осталог, и због тога што означава угроженост стабилности егзистенције човека и његовог друштва. Еколошка хармонија је постојала све до настанка човека и његовог активног односа према природи у живом свету.

Са места на којима су деградирали природу људи су мигрирали, напуштали су своја станишта, насељавали су нова, а природа се релативно брзо обнављала на старим стаништима.²³⁸ Током историјског развоја, деградација природе постајала је све присутнија и у савременом добу почела је да добија неслућене и за људски опстанак опасне размере. Ова нимало оптимистичка слика²³⁹ савременог света подстиче милионе људи на миграције.

²³⁷Марковић, Ж.Д., Илић, Б.Б.Ристић., Л.Ж, *Еколошка економија*, Етностил, Београд, 2010. године, страна 77.

²³⁸Пантић Н., *Природа и човек*, у публикацији *Човек и природа*, САНУ, Београд, 1984. године, страна 9.

²³⁹Данас у свету има око 2 милијарде гладних, а ни стање природних ресурса не пружа бољу слику. Уколико се потрошња настави садашњим темпом постојеће резерве биће исцрпљене за 50 година. Налазимо се у агонији „нафтне ере“ јер ће извори овог енергента бити исцрпљени за 30 година. Загађеност ваздуха, воде и земљишта резултат је бројних фактора који су се гомилали упоредо са „прљавим“ фазама индустријске револуције. Људско становништво, које се удвостручавало сваких 50 000 година, током првих милион година свог људског постојања, сада се удвостручује сваких 30 до 50 година. Пре 8000 година, било је 5 милиона становника, 1850. године забележена је 1 милијарда, 1970. године 3,7 милијарди, а 2000. године савремени свет бројао је око 7 милијарди људи. Пратећи овај тренд развоја свет ће 2040. године бројати преко 15 милијарди људи, што намеће огромне цивилизацијске промене и задатке. Види: Социолошки лексикон, Савремена администрација, Београд, 1982. године, страна 158.

Решавање еколошких проблема захтева: усмеравање привредног развоја, хуманистички осмишљено коришћење тековина научно – технолошке револуције, управљање природним ресурсима, осмишљену демографску политику и решавање питања производње хране.²⁴⁰ Сва наведена питања у први план истичу питање одрживог и уравнотеженог развоја који представља актуелни, савремени приступ управљања природном средином на основама уравнотежених односа између природног, економског и друштвеног система.

Приступ одрживом развоју био је тема бројних међународних скупова, издаване су бројне Резолуције (попут Резолуције УН-а из 1987. године) и оно што је заједничко свим тим настојањима јесте да се увек истицао и афирмисао приступ одрживом развоју. Као водећи принцип за све релевантне активности, али и један од путева за успешну транзицијудруштвених и привредних система тадашњих седам земаља Централне и Источне Европе, одрживи развој је прихваћен од стране Европске економске комисије УН-а 1989. године.

Међутим, за одрживост у 21. веку од пресудног је значаја и одређена модификација глобалних циљева економског раста, односно, исходиште система одрживог развоја експлицира се кроз хармонију односа између оптимизације трошкова улагања у заштиту и унепређење природне средине и укупних друштвених и економских ефеката који се остварују тим развојем.²⁴¹ *Conditio sine qua non* за постизање наведеног циља јесте заједничка и тесна сарадња између развијених и земаља у транзицији. Избегавање производних метода која намећу високу потражњу са ресурсима и последице по животну средину, сугеришу се земљама у транзицији, којима је, дакле, раст потрошње нужан. Са друге стране, за развијене земље то значи и смањење раста потрошње и усвајање технологија које су повољније за животну средину.²⁴²

По свој прилици, основни проблем савременог света и јесу потпуно различити погледи развијених земаља и земаља у развоју, односно, у поимању путева развоја који су одрживи по животну средину. Наиме, развијене земље само декларативно прихватају чињеницу о постојању граница економског раста, односно, у датом моменту већина њихових теорија и политика развоја промовише непрекидан економски раст са ограниченим ресурсима.

Овакве своје ставове, изузетно неповољне по концепт одрживог развоја развијене земље покушавају оправдати тиме да транзиција на одрживост²⁴³ у 21. веку захтева велика улагања (у здравље, воду, хигијену и образовање, као и алтернативне изворе енергије и заштите животне средине), која тренутно нити једна национална влада или међународна финансијска институција није спремна да предузме.

Са друге стране, земље у транзицији у остваривању одрживости имају потпуно другачије проблеме; њихов основни друштвени и економски циљ јесте повећање производње, при чему знатан притисак на пораст коришћења ресурса и повећање стварања загађења и отпада додатно ствара комбинације повећане популације и потребе за економским растом. Чињеница да ће се земље у транзицији наћи у ситуацији да се надмећу са развијеним земљама за ограничене ресурсе и ограничене капацитете животне средине, за апсорпцију глобалних загађујућих материјала, представљаће додатне негативне ефекте по актуелну мигрантску кризу.

²⁴⁰ Стојановић Р., *Теорија привредног развоја у трећој технолошкој револуцији*, Савремена администрација, Београд, 1987. године, страна 21,22.

²⁴¹ Марковић, Ж.Д., Илић, Б.Б.Ристић., Л.Ж., *Еколошка економија*, Етностил, Београд, 2010. године, страна 328.

²⁴² Ове препоруке налазимо и у Извештају Националног савета за истраживања САД (U.S.National Research Council).

²⁴³ Која подразумева стабилизацију популације, смањење глади и сиромаштва и одржавање система и животних ресурса који подржавају живот на планети.

Уколико бисмо желели да извучемо одређене закључке они би се односили на констатацију да одрживост значи концепирање нове визије не само економије и технологије већ и културе и политике, медицине, односно, нове визије целокупног начина живота и привређивања на које сви становници Земље могу и треба да имају право, а да при томе не униште глобални екосистем, који и будућим генерацијама треба да обезбеди могућност располагања недирнутим основама за живот.

У пољопривредним, индустријским и енергетским системима, као и у управљању обновљивим ресурсима морају да се предузимају главне реформе како би се остварили поменути циљеви. Са друге стране, чињеница је и да су потребне специфичне иницијативе политика за промовисање одрживијег развоја, као и преусмеравање њихових кредита за развој у складу са тим, почеле су да увиђају и главне глобалне финансијске институције, као што су Светска банка и Међународни монетарни фонд.

Од почетка 2015. године до 31. децембра, државну границу Републике Србије прешло је 579.518 миграната са Блиског Истока и Африке. Овај број вишеструко се увећава од јуна 2015. године, када је и нешто касније, отворен регистрациони центар у Прешеву, 8. јуна 2015. године. Упркос великом изазову, садејство свих државних органа у Републици Србији у складу са својим надлежностима, дефинисаним Законом о азилу („Сл.Гласник РС” бр. 109/2007) и Законом о управљању миграцијама („Сл.Гласник РС” бр. 107/2012), а на основу вишедеценијског искуства у прихвату, збрињавању и интеграцији миграната, успео је да обезбеди смештај и пратеће услуге неопходне за достојанствени боравак лица која пролазе кроз Републику Србију.

Иако у основи транзитна земља, Република Србија испуњава све стандарде у погледу заштите миграната. Од почетка прилива миграната у јуну 2015. године, Влада Републике Србије изабрала је проактиван приступ како би се обезбедила адекватна заштита и помоћ људима у невољи. Свакодневно се чине огромни напори да мигрантима током боравка на територији Републике Србије буде пружена адекватна помоћ у храни и лековима, као и информације о процедури азила, уз пуно поштовање њихових људских права.

У свим транзитно–прихватним центрима дуж мигрантске руте од стране локалних Домова здравља, Војне болнице, као и неколико међународних здравствених организација мигрантима су пружене све неопходне здравствене услуге 7 дана недељно 24 сата дневно. Током и након одласка миграната сав генерисани комунални отпад организовано се односи преко локалних Јавних комуналних предузећа, имајући у виду све стандарде.

Животна средина јесте скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот. Услови за живот су сви услови, околности и утицаји који окружују и утичу на развој једног организма или групе организама, утицаји долазе како од живе тако и од неживе природе. Животну средину чини свет природе („биљке, животиње, земљиште, ваздух и вода”), који је постојао милијардама година пре човека и свет објеката, предмета и институција које је човек сам изградио користећи технику, технологију и науку да би створио окружење које одговара његовим потребама²⁴⁴.

Заштита животне средине подразумева скуп различитих поступака и мера који спречавају угрожавање животне средине с циљем очувања биолошке равнотеже. Еколошка одбрана је мултидисциплина и треба да представља трајну обавезу свих чланова друштва. Њена мултидисциплинарност проистиче из чињенице што здравље, животна средина и социјални услови представљају комплекс области и проблема који

²⁴⁴ Закон о заштити животне средине („Сл.гласник РС” бр. 135/2004 и 36/2009)

су у сталној интеракцији. Брига о животној средини је са гледишта нашег друштва приоритет од свеукупног значаја за друштво. Здрава животна средина је основ за очување људске егзистенције, здравог развоја друштва и битан фактор за ниво живота становништва²⁴⁵.

Под отпадом се подразумева сваки материјал или предмет који настаје у току обављања производне, услужне или друге делатности, предмети искључени из употребе, као и отпадне материје које настају у потрошњи и који са аспекта произвођача, односно потрошача нису за даље коришћење и морају се одбацити.

Отпад се дели на више начина:

1. Према саставу (стакло, органски отпад, пластика, лименке, ел. уређаји, гуме, батерије, боје отпадна уља, стара возила, јасевина, текстил, метали, дрво, отпадне хемикалије и сл.),

2. Према месту настанка (комунални, индустријски, амбалажни, пољопривредни и баштенски, отпад из експлоатације и екстракције руда и минералних сировина, грађевински отпад, медицински и животињски отпад, муљеви, талози, пепео шљака и сл.)

3. Према токсичности (опасни, неопасни и инертни)²⁴⁶.

Опасан отпад: Отпад који има бар једно од својстава које га чине опасним (експлозивност, запаљивост, склоност оксидацији, органски је пероксид, акутна отровност, инфективност, склоност корозији, у контакту са ваздухом ослобађа запаљиве гасове, у контакту са ваздухом или водом ослобађа отровне супстанце, садржи токсичне супстанце са одложеним хроничним деловањем, као и екотоксичне карактеристике), као и амбалажа у којој је био или јесте спакован опасан отпад.

Неопасан отпад: Отпад који нема карактеристике опасног отпада.

Инертни отпад: Отпад који није подложен било којим физичким, хемијским или биолошким променама; не раствара се, не сагорева или на други начин физички или хемијски реагује.

Комунални отпад: Отпад из домаћинства (кућни отпад) и комерцијални отпад, односно отпад који се сакупља са одређене територијалне целине, најчешће општине, у складу са прописима и плановима општине.

Кућни отпад: Отпад из домаћинства који се свакодневно сакупља, као и посебно сакупљен опасан отпад из домаћинства, кабасти отпад, баштенски отпад и сл.

Комерцијални отпад: Отпад који настаје у предузећима, установама и другим институцијама које се у целини или делимично баве трговином, услугама, канцеларијским пословима, спортом, рекреацијом или забавом, осим отпада из домаћинства и индустријског отпада.

Биодеградабилни отпад: Отпад који је погодан за анаеробну или аеробну разградњу, као што су храна и баштенски отпад и папир, и картон.

Амбалажни отпад: Свака амбалажа или амбалажни материјал који не може да се искористи у првобитне сврхе, изузев отпада насталог у процесу производње амбалаже.

Индустријски отпад: Отпад из било које индустрије или са локације на којој се налази индустрија, осим отпада из рудника и каменолома.

Управљање отпадом представља спровођење прописаних мера за поступање са отпадом у оквиру сакупљања, транспорта, складиштења, третмана, и одлагања отпада, укључујући и надзор над тим активностима и бригу о постројењима за управљање отпадом после затварања.²⁴⁷

²⁴⁵ А.М. Brennan, А. Beeby, *Основи екологије – еколошки принципи и проблеми заштите животне средине*, Цлио, Београд 2008.

²⁴⁶ www.sepa.gov.rs.

²⁴⁷ www.sepa.gov.rs

У овом делу рада ће се посматрати врста и количина комуналног отпада, као индикатор који утиче на заштиту средине, насталог услед боравка миграната на територији Републике Србије. Посматрани период је јул–септембар месец 2015. године, када је био највећи прилив миграната на територији Републике Србије.

На транзитној мигрантској рути кроз Србију, мигранти су се привремено задржавали у Прешеву, Београду и Кањижи. До појединачних података о врсти и количини отпада након боравка и одласка миграната из прихватног центра Миратовац у Прешеву нисмо могли доћи, осим да је генерисање и одвожење отпада вршило Јавно предузеће „Моравица” из Прешева.

На територији града Београда, у посматраном периоду, са локације хотел „Бристол”, преузето је укупно 1275 m³ комуналног отпада. Укупна количина рециклабилног отпада је 120 m³, од чега:

1. мешани отпад – 90 m³,
2. ПЕТ амбалажа – 15 m³,
3. тетрапак – 10 m³,
4. картон – 5 m³.²⁴⁸

На територији општине Кањижа, услуге сакупљања и одношења комуналног отпада врши привредно друштво „Брантнер отпадна привреда” д.о.о. из Новог Бечеја. Ради што бољег функционисања и одржавања хигијене у општини Кањижа, због прилива миграната, на локацијама Вашариште (која се користила за прихват миграната), гранични прелаз Хоргош и стари гранични прелаз Хоргош, накнадно је постављено:

контејнер од 1,1 m³ – 10 комада,

1. канта 240 литара – 15 комада,
2. канта 120 литара – 5 комада.

Посуде су се редовно празниле 2 пута у току дана и викендом. Просечно дневно генерисана количина отпада износи од 24–28 m³.

За одржавање чистоће на јавним површинама на територији општине Кањижа, задужено је Јавно предузеће за комуналне услуге „Комуналац” из Кањиже. У посматраном периоду на радовима одржавања јавне хигијене ангажовано је 8 радника са 7120 радних часова, када је прикупљено 1.250 m³ комуналног отпада – који је водио порекло искључиво од миграната.

Након 15. септембра 2015. године, када је смањен прилив миграната, организована је велика акција чишћења уздуж главног правца кретања миграната (Кањижа–Мартонош–Хоргош) и санација граничног прелаза Хоргош I и II у којој је учествовало 23 радника током 10 дана. Том приликом је сакупљено 230 m³ комуналног отпада²⁴⁹.

Према статистичким подацима Републичке Агенције за заштиту животне средине, један становник на територији Републике Србије, генерише укупно 0,94 kg комуналног отпада дневно, док је количина генерисаног отпада из домаћинства без комерцијалног 0,61 kg комуналног отпада дневно.

Анализирајући податке, укупна количина генерисаног отпада по мигранту износи 0,48 kg. комуналног отпада дневно. Упоредно анализирајући количине отпада по становнику Републике Србије и по мигранту, може се закључити да су мигранти генерисали мању количину комуналног отпада.

²⁴⁸ Подаци добијени од Службе за еколошку едукацију и информисање ЈКП „Градска чистоћа”, Београд

²⁴⁹ Подаци добијени од Службе за инспекцијско-надзорне послове привредног друштва „Брантнер отпадна привреда” д.о.о., Нови Бечеј

9. МЕДИЦИНСКИ АСПЕКТ – ИСКУСТВА И ОРГАНИЗАЦИЈА ЗДРАВСТВЕНОГ ЗБРИЊАВАЊА У УСЛОВИМА МАСОВНИХ МИГРАЦИЈА

У протеклом периоду Република Србија је била суочена са бројним миграцијама на својој територији. На свом путу према „бољем животу“ мигранти и тражиоци азила прелазе границе Сирије, Авганистана, границе Малија, Судана, Сомалије, затим границе Грчке, Македоније, Србије, Мађарске, Хрватске итд. Једино што је заједничко свим мигрантима јесте очајничка упорност у пробоју ка бољем животу. С обзиром на дуго путовање ових особа, преживљени стрес, лош социо–економски статус и вишегодишњи рат на подручјима са којих пристижу, међу мигрантима се налази значајан број оних чије је здравље нарушено. Све ове миграције, јако различите по узроцима, последицама, квантитету и квалитету имају поред осталих и заједнички именитељ у виду потребе за *високо специфичном организацијом здравствене службе*. Ове ванредне околности се посебно *карактеришу често ограничено или потпуно неуспешном контролом над драстичним приливом мигрантских група*. Са епидемиолошких и других медицинских аспеката фактор који изузетно отежава услове санитетског збрињавања мигрантских заједница је чињеница да су ове трагичне сеобе народа попримиле међуконтинентални карактер. Са таквим групама је комуникација отежана јер се не ради само о мулти–језичким баријерама него и о мулти–културолошким. То подрива напоре земаља и њихових влада (привремених или сталних домаћина) да се носе колико – толико успешно са овим проблемима. Недостатак финансијских средстава је готово несавладив проблем и за високо развијене земље. Деликатност и сложеност захтева на пољу организације заштите миграната представља још већи проблем. У ширем контексту, реч је о организацији државне управе и њеним капацитетима, јер када је *организациони концепт* добар потребно је мање финансијских средстава за исти или бољи квалитет обављања задатака. Међутим, у великом и наглом мигрантском таласу, сведоци смо конфузије настале у системима здравствене и друге заштите миграната, чак и унутар просперитетних европских држава, где се са највиших места предлажу драконска решења за финансирање сталних „таласа“ миграната у виду насилног одузимања новца и других вредности од самих азиланата или се одвајају висока финансијска средства за подизање ограда дуж државних граница што обично изазива још веће проблеме.

На том путу, осим државних органа и институција земаља кроз које пролазе мигранти, драгоцену помоћ пружају у бројне невладине хуманитарне организације. У збрињавању проблема избеглица многи државни органи делују у синергији јер на том задатку, према речима Владимира Цуцића, комесара за избеглице и миграције Републике Србије, његов Комесаријат остварује „одличну сарадњу са свим државним институцијама укљученим у тај посао, пре свега Министарством здравља, Министарством рада, МУП-ом, Црвеним крстом...Сматрам да је Србија пример како се хумано и оптимално поступа са мигрантима и подсећам да је кроз нашу територију од прошле године прошло готово милион људи. Готово сви ти људи стигли су до својих одређишта, а колико чујем, о помоћи коју су добили на том путу у Србији имају само речи хвале“.²⁵⁰ Надлежни у Министарству рада, запошљавања, борацка и социјална питања Републике Србије са великом пажњом прате актуелна дешавања са мигрантима и кажу да не очекују већи прилив миграната током пролећа 2017. године. „Незахвално је предвиђати у којем ће се правцу мигрантска криза даље развијати, пре свега имајући

²⁵⁰Владимир Цуцић, *Регионални стамбени програм*, Недељник, 23. фебруар 2017. године, страна 51.

у виду чињеницу да Европска унија ни скоро две године од избијања кризе нема јединствен став у вези са њом, као и то да даљи прилив миграната у Европу зависи од имплементације споразума постигнутог између ЕУ и Турске“ – каже за „Политику“ Миленко Никић, саветник у Министарству рада.²⁵¹ Како сазнајемо, Влада Србије нама намеру да повећава број договорених смештајних капацитета за мигранте, а према речима саветника Никића, „наставиће са побољшањем квалитета капацитета и унапређењем одговарајуће заштите – медицинске, правне, психо–социјалне и сваке друге“.²⁵²

Лекари без граница (MSF) афричким и азијским страдалницима на Балкану помажу од 2013. године, у Србији од 2014. године. Та хуманитарна организација иначе превасходно спасава животе у ратовима и епидемијама.²⁵³ Осим ове хуманитарне организације у догађајима око мигрантске кризе активне су и друге цивилне и невладине организације. Значај развоја цивилног друштва²⁵⁴ у минулим годинама је мало или недовољно истакнут, а његов прави значај огледа се у чињеници да оно „промовише људски капитал“.²⁵⁵ Свакако треба имати на уму да организације цивилног друштва активно учествују у процесу посредовања као и у повећавању општег међуљудског поверења.²⁵⁶ Последњих неколико месеци, хуманитарне организације бележе „позитивна кретања“ што се миграција тиче. Међутим, иза тих тврдњи често се крију многи проблеми са којима се суочавају ти очајници. Многи од њих у Грчкој месецима битишу у напуштеним фабрикама, пренатрпаним камповима, понекад и под отвореним небом.

У првом таласу мигранти су долазили у Европу тзв. „балканском рутом“, а када је она средином 2016. године затворена, значајан број миграната покушава да до Европе дође воденим путем преко Италије. Према подацима УНХЦР-а већина миграната која га је до сада користила долазила је из Гамбије, Нигерије и Сенегала.²⁵⁷ Што се тиче даље процене ситуације са мигрантима на јужној обали Средоземног мора, експертима и активистима јасно је да ће већи број економских миграната који из западне Африке крећу ка Европи – из Нигерије, Сенегала, Малија, Гане, Сијера Леонеа, Обале Слоноваче, Гамбије...само наставити да расте (као и из других региона Црног континента), и то све док међународна заједница не изнађе нову глобалну платформу привредног развоја и солидарности.²⁵⁸

Мигрантска криза захватила је Србију у деликатној ситуацији када се већина грађана приближава невидљивој граници која дели сиромаштво од пристојног живота. Тој граници се данас приближава чак четвртина грађана Србије. Професор на Филозофском факултету у Београду објашњава ову ситуацију на следећи начин: „Граница сиромаштва је ситуација у којој је могућност задовољавања основних потреба константно угрожена. Оне се тренутно могу задовољити, али постоји реална могућност да ускоро неће моћи. Ситуација се мења из дана у дан јер се ради о приходима који су мали и нередовни и на које се не може рачунати са извесношћу ни сутра, а камоли у дужем временском периоду.“²⁵⁹ Чињеница је да је српско друштво

²⁵¹ Дејана Ивановић, *У центрима смештено 90 одсто придошлица*, Политика, 26. март 2017. страна 14.

²⁵² Ибид. страна 14.

²⁵³ Марко Ловрић, *Тука без граница*, НИН, 12.03.2015. године, страна 24.

²⁵⁴ О развоју као и о разарању етаблираних државних институција деведесетих писао је професор Силвано Болчић. Говорећи о атмосфери у српском друштву деведесетих он каже да се тада: „у Србији могло уочити и *разарање институција цивилног друштва*, или бар неспособност тих институција да преузму неке од функција основних друштвених институција“. Види: Силвано Болчић, *Разарање и реконструкција друштва – Србија на прелазу у XXI веку*, Службени гласник, Београд, 2013., страна 39.

²⁵⁵ Липсет и Лејкин, *Демократски век*, Александрија прес, Београд, 2006. године, страна 154.

²⁵⁶ Ибид. страна 154.

²⁵⁷ Ивана Јанковић, *На таласу Ердоганове невоље*, НИН, 14.04.2016. године, страна 51.

²⁵⁸ Ненад Радичевић, *Плима миграната тек ће да расте*, Политика, 26. Март 2017. године, страна 12.

²⁵⁹ Катарина Прерадовић, *Србија смрвљена немаштином*, НИН, 16.04.2015. године, страна 30.

сиромашењу и стресном животу изложено већ дуже од две деценије и та чињеница оставља страшне последице. Према мишљењу професора Лазића са Филозофског факултета у Београду прва од последица је „размрвљивање друштва, где свако гледа само свој интерес и безобзирно настоји да га оствари, не марећи за последице по друге“.²⁶⁰ У таквом друштву тешко је артикулисати било коју друштвену акцију, нестаје појам јавног интереса и то не само код елите, која би увек морала да га има пред собом, мада га више нема, него и код већине чланова нашег друштва.

9.1. Организациони концепт етажног здравственог збрињавања у условима миграција

Сваки организациони модел у условима неконтролисаног, непредвидивог и до сада у историји ретко забележеног масовног прилива миграната тешко да може да одговори свим захтевима које намеће ова демографска катаклизма. У једном извештају организације „Лекари без граница“ се каже: “Када смо на терену видимо многе патње тих људи. Месецима чекајући да се реши њихов статус, они се суочавају с тешким здравственим проблемима – менталним поремећајима и депресијом“ – упозорава Деклан Бери из ове организације.²⁶¹ У хуманитарним организацијама као да не схватају да би у Егеју сада била драматична ситуација да пре годину дана нису постављене рампе које су зауставиле масовни талас очајника који су хрлили ка Грчкој. Организацију здравственог збрињавања под овим околностима готово је немогуће да поредимо са мирнодопском или ратном ситуацијом. Ипак „мрежа“ здравствених пунктова и у овој тешкој ситуацији треба да се (уз много модификација и специфичности) подведе под систем „ланца“ етажног збрињавања пацијената јер је то најарационалније из више разлога. Прва етажа здравственог збрињавања је *помоћ и самопомоћ* и мигранти је указују међусобно или сами себи на месту где се затекну. У том смислу треба им помоћи од момента кад ступе на тло земље – домаћина снабдевањем са сетовима за пружање прве помоћи уз организовање курсева из ове помоћи. Ову едукацију могу да обављају обучени волонтери, а такође и мигранти са здравственим образовањем. Следеће етаже односе се на стручну медицинску помоћ. Место где се указује ова помоћ су најчешће стационари, прихватни центри за азиланте, али и свако место на правцу на ком се крећу. Према томе постоје *два квалитативно различита типа* организационих планова здравствене заштите: а) у стационарним б) у мобилним условима. У прихватним стационарима је алгоритам здравственог збрињавања једноставнији. Сви којима прва помоћ није довољна да се врате у свој примарни амбијент транспортују се (долазе сами, доводе се или доносе) до следећих етажа. *На другој етажи или здравственом пункту* пружа се виши ниво помоћи (по први пут од стране медицински едукованог лица) и уједно врши тријажа (разврставање, класификовање или одабирање) по степену хитности и по врсти обољења или озледе. Тријажу на овом нивоу врши искусан техничар или из нужде обучени техничар или у најнеповољнијем случају (код озбиљније кадровске инсуфицијенције) обучени волонтери (са завршне године медицинских студија или апсолвенти медицине или стоматологије). Тријажом се на овом путу пацијенти разврставају у две групе: а) они који се враћају након указане помоћи у своје колективе; б) они који се упућују на вишу здравствену инстанцу. Важно је напоменути да се на овој етажи наставља допуна медицинске документације која је формирана при самој идентификацији миграната. У случају неочекиваног „прилива“ изузетно великог

²⁶⁰Ибид. страна 31.

²⁶¹Војислав Лалић, *Турска прети Европи – избеглицама*, Политика, 26. март 2017. године, страна 12.

броја пацијената (некарактеристично за миграције које смо до сада видели) овај пункт се појачава кадровски због тријаже по реду хитности. Следећу вишу инстанцу карактерише лекарска помоћ (помоћ на нивоу лекара опште праксе) где се такође поред терапијског приступа врши даља тријажа. Тријажом на овом „нивоу“ се разврставају и издвајају оболели и евентуално поврђени на четири основне групе: *Прва* (највећа група) пацијената враћа се у свој колектив јер даља помоћ није потребна. *Друга* група се упућује на допунску дијагностику одакле се враћа на исти пункт и ретријажу. *Трећа* група се одмах упућује на хоспитализацију (интернистичку, инфектолошку, хируршку, ортопедску и сл). *Четврта* група (регуларно бројчано најмања у условима миграција) су хитни пацијенти тј. они којима је неопходна неодложна специјалистичка или субспецијалистичка помоћ (акутна интернистичка – начешће кардиолошка, хируршка, гинеколошка, акушерска, ортопедска, педијатријска и друга обољења). Ови пацијенти се обично упућују, посебно опремљеним санитарским возилима у најближу стационарну специјалистичку установу регионалног здравственог система у којој се хитном реорганизацијом обезбеђују посебни услови за збрињавање у складу са протоколом за ванредна стања тог здравственог система. Уколико број оваквих случајева прерасте капацитете регионалних болница мора се прибећи формирању издвојених „пољских“ болница на угроженом локалитету уз интервенцију резервних владиних капацитета (пожари у сабирним центрима, саобраћајне несреће, епидемије заразних болести и масовна повређивања из других разлога). У таквим случајевима (масовног прилива пацијената) на ударна, примарна тријажна места се постављају најбољи здравствени кадрови који морају да одређују тзв. ред хитности (I, II, III и IV – степен у складу са међународним прописима) да не би дошло до колапса организације пружања здравствене помоћи.

Што се тиче здравственог збрињавања миграната за време *док су у покрету* организација је знатно компликованија. Од значаја је податак да посебну бригу треба посветити деци без пратње и малишанима одвојеним од родитеља у току путовања, којих тренутно у Србији има 800, јер су они посебно угрожени. С тим у вези, саветница за медије УНХЦР-а за Србију, Мирјана Миленковски каже: „Треба радити на укључивању свих њих у национални систем дечије заштите, уз истовремено оснаживање самог система. Оваква ситуација захтева прилагођавање и повећање броја услуга које им пружају. Потребни су им адекватна исхрана, хигијенски услови, образовање, у неким случајевима континуирана здравствена заштита. УНХЦР је спреман да подржи напоре државе у том смислу“ – истиче Миленковска.²⁶²

Све етаже које су поменуте за стационарно збрињавање укључујући и први контакт са лекаром морају да буду мобилне. Место збрињавања су или сопствена транспортна средства или возила којим се превозе мигранти уколико је то могуће. Код железничког транспорта нпр. може се обезбедити један вагон или његов део као здравствени пункт.²⁶³

9.2. Здравствени ризици

У епидемиологији заразних болести позната је чињеница да се нека болест шири брзином кретања извора заразе. А као извор заразе у обзир долазе оболели и клицоноше, било да се ради о људима или животињама, односно, разноврсни вектори инфекције (уши, буве, комарци). У модерно доба, уз доступна брза превозна средства,

²⁶² Дејана Ивановић, *У центрима смештено 90 одсто придошлица*, Политика, 26. март 2017. страна 14.

²⁶³ Бранимир Марјановић, Бранка Марјановић, Мирјана Цветићанин – Марјановић, *Организација здравственог збрињавања у условима масовних миграција*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Том II, Брчко 2016. година, страна 11, 12 и 13.

могућ је врло брз превоз инфекције из једног у друго подручје света. У контексту ове чињенице треба посматрати могућност ширења инфекције из подручја из којих данас у Европу стижу мигранти.

У процени здравственог ризика треба имати у виду две чињенице. Прва се односи на присутност одређених заразних болести у земљама из којих мигранти долазе, односно, у земљама кроз које пролазе и задржавају се краће или дуже време, а друга на брзину кретања миграната на путу од земаља из којих полазе до земаља у које долазе. Они са собом несумњиво носе сву локалну заразну патологију, а задржавајући се у другим земљама на свом путу до одредишта могу накнадно бити заражени. За претпоставити је да акутно оболела особа због здравствених тегоба неће кренути на далек, напоран и сасвим неизвестан пут. Причекаће такво оздрављење и опоравак који ће омогућити долазак на одредиште. Међутим, полазак на пут особе која је у периоду инкубације неке заразне болести сасвим је извесна, јер у тренутку поласка на пут мигрант није свестан чињенице да је заражен и да ће на путу да оболи. Још вероватнија је могућност постојања клицоноша међу мигрантима, јер у већини случајева они немају никаквих здравствених тегоба, али су могућ извор заразе за друге људе на свом путу, као и за локално становништво у земљи у коју долазе.

Други значајан фактор у процени здравственог ризика је брзина кретања миграната. Они се у принципу не крећу авионима. Већи део пута они савлађују крећући се пешице, односно, аутобусима и возовима, уз краће или дуже задржавање у одређеној земљи кроз коју пролазе.

Због релативне спорости у кретању до доласка у Европу већина раније заражених, која је на свом путу кренула у фази инкубације неке заразне болести, вероватно ће на путу да оболи. Све зависи од тога о којој је болести реч и колико је максимално време инкубације за ту болест. А оно је различито, и може трајати од неколико дана до неколико недеља. Што су мигранти дуже на свом путу, вероватноћа да ће оболети у некој од земаља је мања. Са клицоношама је сасвим друга ситуација. Они могу да сеју клице и могу да буду извор заразе и месецима након уласка у ЕУ.

Због наведеног нужно је пратити здравствено стање миграната, проценити здравствене ризике за њих и локално становништво, те на време и континуирано предузимати потребне превентивне и противепидемијске мере. На то морају бити спремне све земље кроз које се креће избеглички талас са југоистока, а још више оне у којима затраже азил.²⁶⁴

Према Приручнику за процену здравственог стања избеглица и миграната у ЕУ²⁶⁵ због лоших животних услова, претрпаних склоништа те центара за задржавање и избегличких кампова, може се повећати ризик од ширења стеница и бува које у ретким случајевима могу преносити болести (повратна грозница, рововска грозница, пегави тифус, те мурини тифус), а и од ширења гриња (свраб). Последњих су година у Холандији, Немачкој, Финској и Белгији пријављени спорадични случајеви повратне грознице међу мигрантима из Еритреје, Сомалије и Судана.²⁶⁶

Појаве менингококних болести повезују се са пренатрпаношћу окружења у којем се налазе избеглице. Фактори који доприносе ширењу болести јесу заједничке спаваонице, низак ниво хигијене и ограничен приступ медицинској помоћи. Доказано је да су појединци у претрпаним просторијама чешће носиоци менингокока, а у већини случајева ради се о асимптоматским клицоношама. Менингококна болест најчешће се јавља међу децом, али је и даље водећи узрок менингитиса и сепсе међу

²⁶⁴Ина Сташевић, *Миграције и здравствени ризици*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и посљедице*, Зборник радова, Том II, Брчко 2016. година, страна 31, 32.

²⁶⁵Приручник за процену здравственог стања избеглица и миграната у ЕУ. Европска комисија, Канцеларија за публикације, 2015. doi:2875/669606.

²⁶⁶Communicable disease threats: Report. Week 4. 2016. European Centre for Disease Prevention and Control, Solna, Sweden.

адолесцентима, младима и одраслих особа, посебно у густо насељеним просторима, као што су избеглички кампови. Надаље, пренатрпаност се повезује са повећаним ширењем оспица, водених козица и грипа.

Према подацима Европског центра за превенцију и контролу болести (ECDC) међу мигрантима су забележени случајеви акутне инфекције респираторног тракта, повратне грознице, кожног облика дифтерије, скабијеса, оспица, менингококног менингитиса, дизентерије, пегавог тифуса, хепатитиса А, туберкулозе и маларије. Ове болести представљају пре свега здравствени ризик за саме мигранте, а мање за становништво земље у којој су смештени. Здравствено стање миграната може бити погоршано у зимским условима због ниске температуре и пренатрпаности склоништа. Међу њима се појављују и мање епидемије оспица и грипа, као што су то били забележени случајеви у Холандији и Француској.²⁶⁷

Процена здравственог ризика од уноса неке заразне болести у Европу обавља се на темељу података о регистрацији одређених заразних болести према земљи из које долазе мигранти. При прегледу новопристиглих миграната са или без здравствених тегоба требало би узети у обзир одређене болести у складу са земљом порекла. Дужи транзит до коначног одредишта кроз већи број земаља и окружења са епидемиологијом болести која се разликује од оне у земљи порекла утицаће на болести које је потребно узети у обзир.

Из приказа болести које се региструју у земљама из којих долази највећи број миграната евидентно је да у свима постоји ризик од пегавог тифуса, у условима појаве стеница, која може да влада у пренатрпаним камповима за избеглице, она може да покаже озбиљан епидемијски потенцијал и може да захвати угрожену групи људи. Међу карантинским болестима налази се колера која је присутна у Авганистану, Ираку и Сомалији. Болест је кратке инкубације па је за претпоставити да је већина заражених оболела на путу до одредишта, а то значи у једној од суседних земаља или земаља тзв. балканске руте, те у Италији и Шпанији. Због тога ова болест може представљати заиста озбиљан здравствени ризик посебно у нехигијенским условима или условима неконтролисаног одлагања фекалија. Цревни паразити као и лишманијаза широко су распрострањени у неведеним земљама. Како се ради о болестима са дужом инкубацијом, а неке од њих су асимптомске уз дуготрајно клицоноштво, то је пренос на друге мигранте и становништво земаља у којима ови пролазе или долазе сасвим реална. Маларија је још једна од болести према међународним стандардима и захтева здравствени надзор, а јавља се у Авганистану, Еритреји и Сомалији. Дечија парализа, која је присутна у већини земаља из којих долазе мигранти и може дугорочно да утиче на процене СЗО (Светске здравствене организација) о ерадикацији ове болести. Наиме, још 2002. године, СЗО прогласила је у Европи ову болест ерадицираном, што значи да нема нових случајева болести те да у природи не круже дивљи сојеви овог вируса.²⁶⁸ Ова чињеница би могла да се промени јер ће се уласком клицоноше у Европу убрзо наћи дивље врсте чијим постојањем престаје статус ерадицираности ове болести. Срећом, у Европи се још увек врши вакцинација деце против дечије парализе, премда се воде озбиљне стручне расправе о укидању такве могућности. Сада би се ставови о томе могли променити у светлу нових чињеница, а обавезна вакцинација би се задржала као једина ефикасна превентивна мера. Премда је беснило присутно у свим земљама оно не представља озбиљну претњу другим људима. Заражена особа ће оболети од болести и умрети у једној од болница свог транзита, као импортовани

²⁶⁷Communicable disease threats: Report Week 4, 2016. European Centre for Disease Prevention and Control, Solna, Sweden.

²⁶⁸World Health Organization. Certification of poliomyelitis eradication. Fifteenth Meeting of European Regional Certification Commission, Copenhagen, 19 – 21 June 2002.

случај, јер у Европи, због спровођења специфичних мера заштите, нема случајева ове болести међу људима.

Занимљиво је да се од 2012. године почело говорити о још једној болести која се нарочито често појављује међу становницима земаља Блиског Истока. Ради се о МЕРС –у (Middle East Respiratory Syndrome), вирусној респираторној болести (Corona virus) која је новооткривена међу људима. Већина људи инфицирана овим вирусом развије тешку акутну респираторну болест, укључујући грозницу, кашаљ и кратки дах. Често завршава смртно (морталитет је од 15 – 43%). Болест може да се пренесе са човека на човека, а главни резервоар вируса у тим земљама су дромедари (камиле). Појединачни случајеви утврђени су у неким земљама Европе, а ради се о увезеним случајевима из земаља где је болест присутна у ендемско – епидемиолошком облику.²⁶⁹

9.3. Сумирање здравственог аспекта

1. Мигрантска криза и долазак стотине хиљада миграната у Европу у кратком временском року изазов је за здравствене власти у свим земљама, па тако и за Републику Србију.
2. Располажући подацима о присутности одређених болести у земљама из којих мигранти долазе, могуће је извршити мере процене здравственог ризика од уноса појединих болести и на нашу територију. Међу њима се истичу дифтерија, оспице, ТБЦ и дечија парализа која због чињенице да је највећи део популације, како код нас, тако и у Европи, вакцинисан, нема реалне могућности да захвати већи број становника, али је у исто време, и реална претња другим мигрантима у нехигијенским условима смештаја. Другу групу чине трансмисивне болести попут пегавца, маларије, лашманијазе, за које је потребан специфичан вектор (стенице, комарци и сл). Мала је вероватноћа њиховог ширења на становништво. Цревне заразне болести, попут колере, неких хепатитиса и цревних паразита, могу да угрозе мигрантску популацију, а део заразе може да се пренесе и на остало становништво, што значи да постоји одређени здравствени ризик.
3. Дужина путовања до земље одредишта може умањити опасност од заразне болести због вероватноће да ће заражени оболети пре самог доласка, уз могућност одређеног ризика за земље кроз које пролазе и у којима се задржавају. Пример за овакве случајеве су колера, беснило и МЕРС.
4. Посебан здравствени ризик постоји за мигранте и друго становништво од акутних респираторних болести, међу којима се својом озбиљношћу истиче МЕРС. Мигранти могу да оболе и да пренесу вирус грипе А (H1 N1), нарочито у условима неадекватног смештаја у зимским месецима.
5. Постоји могућност уноса хеморагијске грознице Ебола ако мигранти долазе из земаља западне/Средишње Африке (посебно из Сијера Леонеа).
6. Ове чињенице мора да узме у обзир свака држава која прихвата мигранте, било у њиховом транзиту, било у решавању њиховог азилантског статуса, те да на време изврши припреме здравствених и других служби на спровођењу бројних и опсежних превентивних мера у односу на мигранте и своје становништво.
7. У том смислу нужно је поопштити мере праћења кретања одређених болести у оквиру европског система раног упозоравања и брзог извештавања на подручју здравствених претњи.

²⁶⁹ Communicable disease threats: Report. Week 4, 2016. European Centre for Disease Prevention and Control, Solna, Sweden.

Крајем прошле године УНХЦР је објавио документ „Боља заштита избеглица у ЕУ и широм света“, у којем су предложени начини бољег управљања миграцијама, увођење усклађених процедура које одговарају на потребе избеглица, већа подршка програмима заштите. „Залажемо се за израду свеобухватних планова за хитно реаговање на националном нивоу и нивоу ЕУ, који би се редовно ажурирали у сарадњи са свим кључним националним и међународним организацијама. Заједно са међународном организацијом за мигранте (ИОМ) средином јануара смо представили Регионални план за реаговање на избегличку и мигрантску кризу у Европи, која се односи на Турску, јужну Европу, западни Балкан и друге земље. Циљ плана је да допуни и ојача напоре влада у обезбеђењу безбедног приступа азилу и заштити избеглица и миграната“ – објаснила је Мирјана Миленковска, саветница за медије УНХЦР-а за Србију.²⁷⁰

Унапређење рада Центра за азил, као и проширење и усавршавање кадровских, смештајних, техничких и административних капацитета главни је циљ Републике Србије у поступку управљања мигрантском кризом.²⁷¹

На почетку 21. века Европа се суочава са једном од највећих криза од завршетка Хладног рата. Нема јединственог става између водећих европских држава по питању политике према мигрантима. Република Србија активно учествује и пружа велики напор да људима који одлазе из својих ратом захваћених земаља пружи што хуманији третман и помоћ. Кризу у Републици Србији треба посматрати из различитих углова и у ширем међународним контексту. Општи закључак је да у медицинском и еколошком смислу мигранти не представљају већу опасност.

10. ЗАКЉУЧАК

Уколико питање безбедности посматрамо кроз призму дефиниције да је безбедност „одсуство угрожавања, односно, одсуство свих облика и носилаца угрожавања“²⁷² са правом можемо да закључимо да решење проблема који се данас намеће мигрантском кризом није ни на помолу. Један од проблема с тим у вези проистиче из чињенице да се облици и носиоци угрожавања разликују од државе до државе, а најновијом кризом обухваћене су веома различите државе које се простиру на неколико континената. Оно што угрожава једну државу не мора да угрози другу. Према мишљењу професора Стајића, пре свега потребно је дефинисати појам угрожавања који он сублимира на следећи начин: „Тиме долазимо до новог приступа, тј. до одређивања садржине безбедности, које полази од тога да је безбедност, у ствари, вредност (државна, национална, политичка, морална, економска, лична итд.), и то ИНСТРУМЕНТАЛНА ВРЕДНОСТ, која се објашњава на начин да се нешто постигне, а не само појава (стање) сама за себе“.²⁷³ Овако дефинисање безбедности доводи нас до разумевања да безбедност није само одсуство угрожавања (конфликата) већ и присуство правде, морала и културе, односно основних постулата на којима би требала да буде изграђена модерно уређена држава.

Нема сумње, модерно уређена држава је са својим, пре свега, политичким иновацијама умногоме задужила човечанство. Ипак, историјско искуство нас болно подсећа да су скицирани модернизацијски процеси имали и своје мрачне стране, које и

²⁷⁰ Дејана Ивановић, *У центрима смештено 90 одсто придошлица*, Политика, 26. март 2017. страна 14.

²⁷¹ Неђо Даниловић, *Принудне миграције – узроци и последице*, Четврти међународни научни скуп *Миграције у XXI вијеку – узроци и последице*, Зборник радова, Брчко 2016. година, страна 55.

²⁷² Љубомир Стајић, *Неке недоумице око схватања безбедности у XXI веку*, Ризик, моћ, заштита – увођење у науку безбедности, приредио Владимир Н. Цветковић, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2010. године, страна 329.

²⁷³ Ибид. страна 342.

данас повремено долазе до изражаја, нарочито када је у питању положај „другачијих“ група. Припадници етничке периферије, попут економски маргинализованих друштвених слојева, као и припадници различитих етнокултурних мањина (међу које свакако спадају и имигрантске) плаћају највећу цену хроничне потребе државе да на својој територији обезбеди функционални ниво уједначености и хомогености.

Имајући све до сада речено у виду, не чуди што се проблем имиграције сврстава у ред највећих изазова са којима се суочавају европске државе. Како репресија и асимилација нису морално браниви концепти у савременим државама, мултикултурне битке, барем када је у питању подручје Западне Европе, преламају се на питању мере опхођења према захтевима муслиманских имигрантских заједница за признавањем њиховог статуса. У оквиру ових питања посебно се свакако апострофирају и питања културног идентитета. Мада тачних одговора нема, „права мера“ најчешће се одређује кроз концепт интеграције схваћене као процес двоструког – међусобног прилагођавања имиграната и ширег друштва. Главни ток савремене политичке теорије дуго је био оптимистичан у погледу интеграцијских потенцијала мултикултурализма. Полазило се од „саморазумљиве“ тезе да имигранти нужно желе да се интегришу у државу домаћина, те би интеграцију ваљало „подмазати“ гарантовањем групно диференцираних права.²⁷⁴ Већина европских држава кренула је тим путем, прихватајући концепт диференцираног грађанства као део своје званичне политике, у односу на идентитетске потребе натурализованих имиграната. Очекивани резултати су изостали. Поставља се питање да ли су такве политике још више удаљиле имигрантске заједнице од главног тока друштва, како тврде критичари мултикултурализма, или је проблем, заправо, у системским и капиларним облицима дискриминације који су наставили да постоје и након усвајања одређених мањинских закона.

Све ово што је наведено још више нас свакодневно приближава ономе што је, већ цитирани Улрих Бек назвао „ризичним друштвом“. Без претензија да да класификацију светских ризика, у својој анализи²⁷⁵ Бек се фокусира на три светска ризика. То су, поред терористичких опасности, још и еколошке кризе и глобални финансијски ризици. Еколошке ризике чине, на једној страни, богатством индукована еколошка уништавања попут рупе у озонском омотачу и ефекта стаклене баште, а на другој, сиромаштвом индуковано еколошко уништавање попут нпр. крчења кишних шума. Глобални економски ризици омогућени су информационом револуцијом и финансијским токовима који одређују ко добија, а ко губи. Пошто не постоји светска влада, глобалне тржишне ризике нико не може да контролише. Док се еколошки и економски ризици могу схватити као споредни ефекти радикализоване модернизације, терористичке активности се морају схватити као интенционалне катастрофе. За разлику од еколошких и економских опасности, код претњи од тероризма случај замењује намера. Осим разлика, еколошки, економски и терористички глобални ризици, према Беку, имају два заједничка кључна обележја. Прво, они промовишу или диктирају политику проактивних контрамера које поништавају основу постојећих форми и савеза међународне политике, изискују одговарајуће редифиниције и позивају у акцију нове политичке филозофије. И друго, ови ризици се не могу свалити на животно окружење као екстерне опасности, већ се морају схватити као последице, чиновни и несигурности које фабрикује цивилизација. Према мишљењу аутора, једини одговор на глобалне финансијске ризике, промене климе и глобални тероризам јесу космополитизам и транснационална сарадња. Бек тврди да су отворене три могућности

²⁷⁴Најпознатију либералну одбрану групно диференцираних права проналазимо у делима канадског политичког филозофа Вила Кимлика (Will Kymlicka): *Либерализам, заједница и култура* (2004) и *Мултикултурно грађанство* (2003).

²⁷⁵Улрих Бек, *Светско ризично друштво: у потрази за изгубљеном сигурношћу*, Академска књига, Нови Сад, 2011. године.

реаговања ако се ризик перципира као свеприсутан: порицање, апатија или трансформација. „Прва је карактеристична за савремену културу, друга се испољава у постмодерном нихилизму, а трећа чини космополитски моменат светског ризичног друштва“.²⁷⁶ Актуелна политика ризичног друштва је нужно космополитска, јер друштвено инсценирање и механика опасности далеко превазилазе националну државу. „Да би то постигле, *de facto*, развлашћене националне државе морају да превазиђу саме себе и фикцију да су аутономне, ако желе да остваре политичку корист од овог збирног суверенитета у опхођењу према националним и глобалним проблемима“.²⁷⁷ Што су политичке структуре и активности космополитскије, то ће успешније да промовишу националне интересе и то ће већа бити тежина националних структура у глобалној ери. Овом мишљењу свакако треба супроставити и другачија, као на пример, Славоја Жижека, који износи прогнозу у којој вели да је „бесмислено се надати да ће криза бити пролазна и да ће европски капитализам и даље моћи да гарантује високи релативно високи стандард све већем броју људи“.²⁷⁸

Различити приступи могућностима које стоје пред савременим концептима уређења државе и друштва доводе и до различитих виђења улоге безбедности у савременом свету. Око најзначајније улоге институција државе и међународних организација данас има мало спорења с тим да се активности које се сматрају „безбедносним“ значајно готово свакодневно проширују. Традиционална схватања безбедности и одбране постала су очигледно преуска, а томе доприноси и измењена стварност међународних односа, у којој је преобликован концепт безбедности у глобалним оквирима последње деценије XX и почетком XXI века.

Иако се у временима свог настанка од Ал Каиде Исламска држава разликовала управо по томе што се оријентисала на контролу територије, а не на класични тероризам, губици које је калифат претрпео ове године нагнали су лидере исламиста да уместо бојишта Ирака и Сирије нове циљеве потражи по свету. Под ударом противника, исламисти своје команде, медијске и финансијске центре пребацују у иностранство, показујући адаптабилност, виталност, велику мобилност и способност тактичке и стратешке мутације. Тако док губи територију на Блиском истоку, Исламска држава истовремено шири своје глобално присуство. Веровање да је кампања самоубилачких акција Исламске државе израз њене слабости, „последње оружје“, значи непознавање хибридне природе ове групе која стално меша елементе конвенционалног и герилског ратовања. Исламисти симултано освајају и губе територије, користе терор и насиље како би остварили политичке циљеве. Ко хоће да их победи, мора да их победи на оба фронта. Према мишљењу угледног новинара „Политике“ овде се ради о „пажљиво планираној стратегији којом се не само шири страх и наносе губици, већ се по свету поткопава поверење људи у способност њихових влада да их заштите. Децентрализована природа организације омогућава исламистима да остану озбиљна претња за догледно време. До тренутка коначног пораза Исламске државе живећемо у опасним временима.“²⁷⁹

Миграциона кретања становништва историјски су феномен и природни израз тежње за бољим и квалитетнијим животом. Избегличке флукутације људи, са друге стране, производ су непосредне опасности по живот и тело и изазване су најчешће ратним сукобима. Отуда међународна заједница предвиђа посебну заштиту за избеглице. Миграције житеља Сирије, Ирака, Авганистана и другим ратом захваћених

²⁷⁶Улрих Бек, *Светско ризично друштво: у потрази за изгубљеном сигурношћу*, Академска књига, Нови Сад, 2011. године, страна 75.

²⁷⁷Ибид. страна 66.

²⁷⁸Славој Жижек, *Перманентно ванредно стање у економији*, Право & друштво – часопис за правну и политичку културу, број 4, 2010. године, страна 82.

²⁷⁹Бошко Јакшић, *Исламисти губе територије, појачавају тероризам*, Политика, 31. јул 2016. године, страна 4.

држава Африке за последицу имају избегличку кризу, која је усмерена ка суседним државама, али и према земљама Европске уније. Будући да се Република Србија налази на тзв. „балканској рути“ овај проблем у директном смислу погађа и њу. Низом законских и опретивних мера власти државе Србије, у сарадњи са међународним организацијама и организацијама цивилног друштва, предузимају потребне мере како би контролисали ову ванредну ситуацију.

Међународни правни поредак, који регулише положај избеглица, истим гарантује међународну заштиту, али и заштиту националног законодавства које је ратификовало међународне конвенције. Државе Европске уније Шенгенским споразумом предвиђају слободу кретања људи као једну од темељних вредности те међународне организације. За Републику Србију од посебног је значаја чињеница да су неке државе из нашег окружења (Мађарска, која је у саставу Вишеградске групе) одбиле покушај решења кризе одређивањем квота избеглица које су требале да приме на своју територију. Извршавајући одлуку владе у Будимпешти о ванредном стању у целој земљи (март 2016. године), због опасности од избеглица, мађарска војска је према Србији и Хрватској распоредила своје снаге. Неколико месеци касније (октобра 2016. године) суседна Мађарска направила је ограду на граници како би спречила избеглице и мигранте да неконтролисано улазе на њихову територију. Уз ограду постављен је и електронски надзор за случај да нови талас избеглица крене ка Западној Европи. Почетком децембра 2016. године тзв. „балканска рута“ је затворена, што је за директну последицу имало појачавање кријумчарске мреже.

Чињеница је да (пре)велики број избеглица, међу којима има много економских миграната, нарушава демографску структуру и угрожава социјални и привредни систем земаља Европске уније. Суочена са великим бројем избеглица и Република Србија трпи негативне последице. Досадашња искуства са интеграцијом ранијих генерација миграната и избеглица показује низ мањкавости њиховог уклапања у културни идентитет традиционалне Европе. То показују и последњи терористички напади у којима учествују многи муслимани који спадају у „староседеоце“, а повезани су са Исламском државом. У Србији је било тек узгредних инцидената међу избеглицама које контролишу кријумчари. Прецизно дефинисање система реаговања, управљања, координације и контроле реаговања у ванредним ситуацијама, што актуелна миграторна криза свакако јесте, по мишљењу многих стручњака, представља кључни фактор успешног превазилажења кризе. Од великог значаја је и информисање и едукација становништва јер је то неопходан предуслов за ефикасно реговање у оваквим и сличним ситуацијама, као и за спречавање негативних ефеката (страха, несигурности, јачања екстремних и националистичких структура и сл.).

Латентна опасност код пријема избеглица је да међу њима не буде потенцијалних терориста или „спавача“ доктринираних радикалним исламом. То представља безбедносни ризик за државе примаоце азиланата које је практично немогуће оперативно покрити. Но, одговорност западних земаља није само у санирању последица избегличке кризе. Наиме, неоколонијална политика Сједињених Држава и њених савезника на Блиском истоку и северу Африке, те наметање „демократије“ оружаним интервенцијама створиле су у Авганистану, Ираку, Либији, Сирији... стање контролисаног хаоса, који је изнедрио Исламску државу, посебну терористичку организацију са атрибутима државности и геополитичким амбицијама креирања нових граница. Решење избегличке кризе треба тражити у доследном поштовању основних принципа међународног права, успостављању мира у ратним подручјима и немешању у унутрашње ствари земаља трећег света, што би најпре редуковало, а са стабилизацијом региона и елиминисало избеглички талас.

Што се тиче пројекције могућих догађаја у вези са актуелном мигрантском кризом веома забрињавајуће делују речи Ханса Фридриха Шодера, шефа представништва Високог комесаријата УН за избеглице који на питање шта Србија може да очекује и да учини даспремена дочека нови избеглички талас одговара: „Ужасавамо се могућности да, уз затворене границе и кријумчаре, будемо сведоци већег броја смртних случајева избеглица услед смрзавања, болести, глади него што је то било прошле године, а посебно у брдима и шумама Србије на граници са Бугарском. Заједничке патроле војске и полиције у том подручју могу да помогну напорима храбре Горске службе спасавања да спречи да се тако нешто догоди. Развој ситуације идуће године зависиће од много фактора, укључујући догађаје у главним земљама порекла избеглица. Жене, деца и мушкарци биће принуђени да спасавају голи живот бежећи док год имамо беспопштедне покоље, прогоне и сукобе у Сирији, Ираку, Авганистану.“ УНХЦР се већ дуго залаже за повећање броја легалних путева да би обезбедио да Сиријци и друге избеглице могу да дођу до сигурности на достојанствен, предвидљив и безбедан начин, а не да се препуштају на милост и немилост кријумчара. Србија би имала велику корист од таквог, позитивног развоја ситуације јер би се даље смањивао број нерегуларних долазака, док би државни органи и цивилно друштво, уз снажну помоћ УН и других, могли да се концентришу на налажење решења за мали број преосталих избеглица. Иако смо израдили планове за ванредне ситуације, не очекујемо било какав нови талас избеглица у Србији у блиској будућности.²⁸⁰

Криза Европе изазвана великим миграционим таласом становника Леванта и северне Африке остаће и надаље предмет геополитичких анализа и теоријских уопштавања.

У међувремену, боравак избеглица и миграната у колективним центрима изискује даље напоре у којима је, осим осигурања минималних услова за живот, потребно још много радити на условима социјализације на нове услове живота, на норме понашања државе – пријема. Савремени друштвени развој битно је проширио појам безбедности, пошто су се појавиле нове безбедносне претње, за које савремени системи безбедности морају пронаћи адекватне одговоре. Економске кризе, масовне миграције становништва, савремени облици тероризма, међународни организовани криминал, глобално загађење животне средине и други облици савремених безбедносних претњи чине нужним укључивање већег броја друштвених и државних субјеката у систем безбедности, што значајно проширује и сâм појам безбедности, али и концепт система националне безбедности.

Несумњиво је да избегличка криза представља највећи безбедносни изазов како за Европу, тако и за државу Србију, на почетку 21. века и по свему судећи имаће дугорочне последице за регионалну, а можда и за глобалну безбедност. Адекватно одређење савременог појма националне безбедности мора да узме у обзир динамичност овог појма и предвидети развој безбедносних претњи под чијим се утицајем систем мења и развија. Стратегија националне безбедности и стратегија одбране и друге важне државне стратегије представљају документе различитог нивоа општости, од чије ефикасности реализовања често зависи судбина народа и државе. Кроз едукативни процес и оспособљавање различитих профила у друштву потребно је усвајати знања о стратегији националне безбедности и стратегији одбране и другим документима планирања развоја система националне безбедности и система одбране.

Од највећег значаја је у наредном периоду, на јединственој програмској основи државе, учинити све потребне активности како би се развили компатибилни системи чије функционисање обезбеђује ефикасну одбрану националних интереса и циљева.

²⁸⁰ Зорица Марковић и Ана Митић, Интервју Ханс Фридрих Шодер – *Срамота је што Европа још нема решење за милион избеглица*, Недељник, 5. јануар 2017. године, страна 83.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамовић, Ненад и Младонов Маријана. „Избегличка криза и безбедносни изазови”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и посљедице : зборник радова*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
2. Anderson, Bridget and Scott Blinder. *Who Counts as a Migrant? Definition and their Consequences*. Migration Observatory Briefing, 2015.
3. Б. М. „Рака је главно упориште ИД у Сирији, а Моленбек у Европи”. *Политика*, 26. март 2016.
4. Babović, Budimir. *Policija u svjetskom poretku*. Beograd: NEA, 1997.
5. Бајагић, Младен. „Обавештајно–безбедносни систем Републике Србије”. у *Ризик, моћ, заштита*. Београд: Службени гласник и Факултет безбедности, 2010.
6. Balibar, Etjen. *Mi, građani Evrope*. Beograd: Časopis Beogradski krug, 2003.
7. Бановић, Божидар. „Организовани криминал”. у *Ризик, моћ, заштита*. Београд: Службени гласник и Факултет безбедности, 2010.
8. Bek, Ulrich. *Svetsko rizično društvo*. Novi Sad: Akademska knjiga, 2011.
9. Beker, Joahim i Andrea Komlozi, прир. *Granice u savremenom svetu*. Beograd: „Filip Višnjić”, 2005.
10. Бељинац, Никола. „Мултикултурализам и (дез)интеграција – осврт на европске расправе о диметима мултукултурног грађанства”. *Политички живот*, децембар 2011.
11. Биби, Алан и Бренан, Ен-Марија, прир. *Основи екологије : еколошки принципи и проблеми заштите животне средине*. Београд: Clio, 2008.
12. Боин, Арјен. „Кризни менаџмент”. у *Ризик, моћ, заштита*. Београд: Службени гласник и Факултет безбедности, 2010.
13. Boin, Arjen, Hart Pol't, Erik Štern, Ben Sandeljus. *Politika upravljanja krizama : javno rukovođenje pod pritiskom*. Beograd: Fakultet bezbednosti, Službeni glasnik, 2010.
14. Bolčić, Silvano. *Razarenje i rekonstitucija društva : Srbija na prelazu u XXI vek*. Beograd: Službeni glasnik, 2013.
15. Brinkmen, Džon. *Kulturne kontradikcije demokratije : politička misao posle 11. septembra*. Beograd: „Filip Višnjić”, 2008.

16. Бркић, Кемал. „Имиграције и немогућност конформизма имиграната као модел врбовања терориста”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и посљедице : зборник радова*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
17. Бурма, Ијан. „Неделотворно утеривање страха”. *НИН*, 21.08.2014.
18. Варгас Љоса, Марио. „Орвелов кошмар прети да постане стварност”. *НИН*, 10.07.2014.
19. World Health Organization. Certification of poliomyelitis eradication. Fifteenth Meeting of European Regional Certification Commission, Copenhagen, 19 – 21 June 2002. Communicable disease threats: Report. Week 4. 2016. European Centre for Disease Prevention and Control, Solna, Sweden.
20. Вујић, Љиљана. „Улога брегзита у стварању шкотске независности”. *Политика*, 30. март 2017.
21. Вујић, Тања. „Плима миграната тек ће да расте”. *Политика*, 26. март 2017.
22. Галовић, Милан. „Ангажовање ВС и МУП-а кошта 50.000 евра дневно”. *Политика*, 26. март 2017.
23. Гашић, Братислав. „Јачање сарадње без уласка у НАТО”. *НИН*, 11.09.2014.
24. Ранко Гашић, поговор у *Историје Југославије у 20. веку*, Мари-Жанин Чалић. Београд: Слио, 2013.
25. Gibbs, David. *First do no harm : humanitarian intervention and the destruction of Yugoslavia*. Nashville : Vanderbilt University press, 2009.
26. Давенпорт, Мајкл. „ЕУ је главни партнер у решавању проблема избеглица”. *Недељник*, 25. фебруар 2017.
27. Даниловић, Неђо. „Принудне миграције : узроци и последице”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и посљедице : зборник радова*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
28. Dinan, Desmon. *Menjanje Evrope : istorija Evropske unije*. Beograd: Službeni glasnik, 2010.
29. Драгишић, Зоран, Ивица Ђорђевић. „Систем националне безбедности”. у *Ризик, моћ, заштита*. Београд: Службени гласник и Факултет безбедности, 2010.
30. Dušanić, B. J. „Економска криза и криза економске науке”. у *Velika recesija i kriza neoliberalne ekonomije*. Sremska Kamenica: Univerzitet Edukons, Naučno istraživački centar, 2014.
31. Đorđević, Ivica. *Bezbednosna arhitektura u uslovima globalizacije*. Beograd: Fakultet bezbednosti i Službeni glasnik, 2007.

32. Ejodus, Filip. *Međunarodna bezbednost*. Beograd: Službeni glasnik, 2012.
33. Ераковић, Раде и Дражен Еркић. „Миграције као претња безбедности”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и посљедице : зборник радова*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
34. Жижек, Славој. „Перманентно ванредно стање у економији”. *Право & друштво*, бр. 4, 2010.
35. Закон о заштити животне средине. *Службени гласник РС*, бр. 135/2004.
36. Закон о заштити животне средине. *Службени гласник РС*, бр. 36/2009.
37. Закон о здравственој заштити. *Службени гласник РС*, бр.107/2005.
38. Закон о здравственој заштити. *Службени гласник РС*, бр. 72/2009.
39. Ивановић, Дејана. „У центрима смештено 90 одсто придошлица”. *Политика*, 26. март 2017.
40. Иконић, Слободан. „Између медведа и анаконде”. *НИН*, 7. август 2014.
41. Илић, Милан. „Ружно лице Европе”. *НИН*, 14. август 2014.
42. Илић, Милош. *Културеме*. Београд: „Вук Караџић”, 1974.
43. International Rescue Comitee. Europe's Refugee Crisis, Policy Brief, London, IRC, 2015.
44. Јакшић, Бошко. „Исламисти губе територије, појачавају тероризам”. *Политика*, 31. јул 2016.
45. Јанковић, Ивана. „На таласу Ердоганове невоље”. *НИН*, 14. април 2016.
46. Јефтић, Зоран и Станислав Стојановић. „Различити третмани безбедности : (претпоставке за дефинисање појма безбедности)”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и посљедице : зборник радова*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
47. Кер-Линдзи, Џејмс. *Косово : пут ка оспореној државности на Балкану*. Београд: Завод за уџбенике, 2011.
48. Клајн, Иван, Милан Шипка. *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј, 2006.
49. Колев, Драган. „Европска миграциона криза : теорије и „теорије завере” о њеним узроцима”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и посљедице : зборник радова*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
50. Колендић, Дубравко. „Багдад чека нови џихад”. *НИН*, 19. јун 2014.

51. Конвенција бр. 97. МОР-а миграцији у циљу запошљавања. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 5/68.
52. Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/81.
53. Конвенција о миграцијама у условима злоупотребе и унапређењу једнаких могућности и третмана радника миграната. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 12/80.
54. Конвенција о правима детета. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/90.
55. Конвенција о правном положају лица без држављанства. *Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 9/59.
56. Конвенција о статусу избеглица са завршним актом Конференције опуномоћеника Уједињених нација о статусу избеглица. *Службени лист ФНРЈ – Међународни уговор и други споразуми*, бр. 7/60.
57. Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака 1. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 9/91.
58. Kopicl, Vladimir, Gojko Božović, prir. *Evropa : stalne i nestalne granice*. Novi Sad: Zavod za kulturu Vojvodine, Beograd: Srpski PEN centar, 2014.
59. Костић, Владимир. *Паралелни светови*. *НИН*, 31. децембар 2015.
60. Kriesi, Hanspeter i Danijel Bohsler. „Vrste demokratija”. u *Demokratija u eri globalizacije i medijatzacije*. Beograd: Albatros plus, 2013.
61. Kuper, Robert. *Raspad nacija*. Beograd: „Filip Višnjić”, Klub Plus, 2007.
62. Laveneks, Sandra. „Globalizacija i horizontalno unapredenje demokratije”. u *Demokratija u eri globalizacije i medijatzacije*. Beograd: Albatros plus, 2013.
63. Лалић, Војислав. „Турска прети Европи – избеглицама”. *Политика*, 26. март 2017.
64. Lipset, Sejmur Martin i Džejson M. Lejkin. *Demokratski vek*. Beograd: Alexandria press, 2006.
65. Ловрић, Марко. „Људи које нико не жели”. *НИН*, 28. мај 2015.
66. Ловрић, Марко. „Ратници из пакла”. *НИН*, 21. август 2014.
67. Ловрић, Марко. „Туга без граница”. *НИН*, 12. март 2015.
68. Манцу, Ферхад. „Мигрантима је Whatsapp насушна потреба”. *The New York Times*, бр. 16, јануар 2017.

69. Madžar, Ljubomir. *Politički uzroci siromaštva*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2000.
70. Марјановић, Бранимир, Бранка Марјановић, Мирјана Цветићанин – Марјановић. „Организација здравственог збрињавања у условима масовних миграција”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и посљедице : зборник радова. Том 2*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
71. Марјановић, Владан. „Рат у тамном вилајету”. *НИН*, 2. октобар 2014.
72. Марјановић, Владан. „Тероризам”. *НИН*, 19. фебруар 2015.
73. Марјановић, Владан, Драгана Пејовић. „Отварање западног фронта”. *НИН*, 24. март 2016.
74. Marković, Danilo Ž., Bogdan B. Ilić, Žarko L. Ristić. *Ekološka ekonomija*. Beograd: Etnostil, 2010.
75. Марковић, Зорица и Ана Митић. „Срамота је што Европа још нема решење за милион избеглица : интервју Ханс Фридрих Шодер”. *Недељник*, 5. јануар 2017.
76. Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације. *Службени лист СФРЈ*, бр. 31/67.
77. Међународни пакт о грађанским и политичким правима. *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.
78. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима. *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.
79. Милетић, Слободан. *Полицијско право. Књ. 1*. Београд: Полицијска академија, 1997.
80. Милошевић, Зоран. „Ко је испланирао пресељење избеглица са Блиског истока у Европску унију”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и посљедице : зборник радова*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
81. Митриновић, Б. „Мигранте у Мађарској смештају у контејнере”. *Политика*, 29. март 2017.
82. Митриновић, Б. „Џихадисти у европским гетима”. *Политика*, 25. март 2016.
83. Мишевић, Тања. „Слобода и безбедност појединца”. *НИН*, 28. јул 2016.
84. Mole, N. and C. Meredith. „Assylum and European Convention of Human Rihts and Fundamental Freedoms”, Human Rights Files 9, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2010.
85. Džozef S. Naj. *Kako razumevati međunarodne odnose*. Beograd: Stubovi kulture, 2006.
86. Николић Ђаковић, Тања. „Заглављени у нади”. *НИН*, 19. јануар 2017.

87. Николић Ђаковић, Тања. „Ничији људи на ничијој земљи”. *НИН*, 28. јул 2016
88. Николић Ђаковић, Тања. „Пут страха и наде”. *НИН*, 05. јануар 2017.
89. Николић Ђаковић, Тања. „Тајни канали веџабија и миграната”. *НИН*, 14. јул 2016.
90. Note from the Presidency to the Delegations: Draft internal security strategy for the European Union ‘Towards a European Security Model’ (2010) 5842/2/10 REV2 JAI90,
91. Оташевић, Ана. „Оловка јача од смрти”. *НИН*, 15. јануар 2015.
92. Пантелић, Жељко. „Евројезгро : одговор Европе на политику САД и Русије”. *Недељник*, 15. фебруар 2017.
93. Пантић Н. „Природа и човек”. у *Човек и природа*. Београд: САНУ, 1984.
94. Parekh, Bhikhu. *Nova politika identiteta*. Zagreb: Politička kultura, 2008.
95. Пауновић, М., Б. Кривокапић, И. Кристић. *Међународна људска права*. Београд: Правни факултет, 2010.
96. Пејовић, Драгана. „Динамика успоравања”. *НИН*, 28. август 2014.
97. Прерадовић, Зоран. „Метак луталица”. *НИН*, 7. мај 2015.
98. Прерадовић, Зоран. „Позадина отвореног сукоба Турске и Европе : цена затворених врата”. *НИН*, 23. март 2017.
99. Прерадовић, Катарина. „Србија смрвљена немаштином”. *НИН*, 16. април 2015.
100. Приручник за процену здравственог стања избеглица и миграната у ЕУ. Европска комисија, Канцеларија за публикације, 2015.
101. Приручник о Европском праву у подручју азила, заштите граница и имиграције. Луксенбург: Канцеларија Европске уније, 2014.
102. Протокол о статусу избеглица. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 15/67.
103. Радичевић, Ненад. „Плима миграната тек ће да расте”. *Политика*, 26. март 2017.
104. Радичевић, Ненад. „У ЕУ не дају хуманитарне визе”. *Политика*, 26. март 2017.
105. Радишић, Драган. „Безбедносни аспект миграција”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и посљедице : зборник радова*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
106. Рачић, Обрад и Војин Димитријевић. *Међународне организације*. Београд: Савремена администрација, 1980.

107. Савић, Миле. „Безбедност и опстанак у модерном огледалу”. у *Ризик, моћ, заштита*. Београд: Службени гласник и Факултет безбедности, 2010.
108. Селин, Торстен. „Сукоб култура и злочин”. у *Криминолошко наслеђе*. Београд: Службени гласник, 2006.
109. Сербхорват, Ђерђ. „Похвала граници”. у *Европа: сталне и несталне границе*. Нови Сад: Завод за културу Војводине, Београд: Српски Пен центар, 2014.
110. Симић, Д. *Наука о безбедности*. Београд: Службени гласник СРЈ и ФПН, 2002.
99. Славковић, Стефан. „Заврши факс и пали”. *НИН*, 21. мај 2015.
111. Совел, Томас. *Конфликт визија*. Београд: „Филип Вишњић”, 2007.
112. Социолошки лексикон. Београд: Савремена администрација, 1982.
113. Стајић, Љубомир. „Неке недоумице око схватања безбедности у XXI веку”. у *Ризик, моћ, заштита*. Београд: Службени гласник и Факултет безбедности, 2010.
114. Стајић, Љубомир. *Основи безбедности*. Београд: ФЦО, 2005.
115. Сташевић, Ина. „Миграције и здравствени ризици”. у *Миграције у XXI вијеку : узроци и последице : зборник радова. Том 2*. Брчко: Европски универзитет Брчко дистрикт, 2016.
116. Стевановић, Јелена. „Удар на престоницу Европе”. *Политика*, 23. март 2016.
117. Стојановић Р. *Теорија привредног развоја у трећој технолошкој револуцији*. Београд: Савремена адмиснистрација, 1987.
118. Стојановић Гајић, Соња, Дражен Маравић. *Водичи кроз ЕУ политике : слобода, безбедност, правда*. Европски покрет у Србији, 2015.
119. Стојиљковић, Зоран. *Србија у лавиринту транзиције : огледи из политичке социологије савременог друштва*. Београд: Службени гласник, 2011.
120. Стратегија националне безбедности Републике Србије. Београд: Министарство одбране Републике Србије, Сектор за политику одбране, Управа за стратегијско планирање, 2009.
121. Стратегија одбране Републике Србије. Београд: Министарство одбране Републике Србије, Сектор за политику одбране, Управа за стратегијско планирање, 2009.
122. Т. В. „Митинг десничара и неонациста у Бриселу”. *Политика*, 28. март 2016.
123. Тодорова, Марија. *Имагинарни Балкан*. Београд: Библиотека XX век, 2006.
124. Тофлер, Алвин и Хајди. „Рат и антират”. Београд: Паидеиа, 1998.

125. Трифковић, Срђа. *Сенка Цихада*. Београд: Српска књижевна задруга, 2007.
126. Ђурин, Томислав: „Безбедносне и обавештајне службе државе : запажања о савременим тенденцијама и ризицима”. у *Ризик, моћ, заштита*. Београд: Службени гласник и Факултет безбедности, 2010.
127. Фајн, Џонотан. „Опажање непријатеља у исламу : некад и сад”. у *Ризик, моћ, заштита*. Београд: Службени гласник и Факултет безбедности, 2010.
128. Фратшер, Марсел. „Успон немачког изолационизма”. *НИН*, 28. април 2016.
129. Фридман, Томас Л. „Свет је раван”. у *Кратка историја XXI века*. Београд: Дан граф, 2007.
130. Фукујама, Францис. *Грађење државе*. Београд: „Филип Вишњић”, 2007.
131. Фукујама, Францис. *Крај човјека?* Загреб: Извори, 2003.
132. Хрњаз, Милош. „Резолуција 1244 : у чему је проблем?” *Политички живот*, децембар 2011.
133. Huntington, Samuel P. “The Clash of Civilizations?” *Foreign Affairs*, Vol. 72, No.3, Summer 1993.
134. Huntington, Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996.
135. Цветковић, Владимир Н. „Обликовање и смисао наука безбедности”. у *Ризик, моћ, заштита*. Београд: Службени гласник и Факултет безбедности, 2010.
136. Цуцић, Владимир. „Ко уђе у ЕУ више нема избеглица”. *НИН*, 03. јул 2014.
137. Цуцић, Владимир. „Регионални стамбени програм”. *Недељник*, 23. фебруар 2017.
138. Чомски, Ноам. *Неуспеле државе*. Нови Сад: Рубикон, 2010.
139. Чомски, Ноам. „Судбина Балкана зависи од сукоба Русије и Запада”. *НИН*, 22. јануар 2015.
140. Шилер, Роберт. „Разум и безосећајност”. *НИН*, 4. фебруар 2016.
141. <http://www.cfr.org/migration/europes-migration-crisis/p32874>
142. <http://www.kirs.gov.rs/articles/onama.php?lang=SER>
143. <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=3&lang=SER&id=2863&date=0>.
144. <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?typel=3&lang=SER&id=id=2325&date=0>
145. <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?typel=3&lang=SER&id=2325&date=0>

146. [http:// legal-dictionary.thefreedictionary.com/status](http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/status)
147. www.sepa.gov.rs.
148. <http://www.slobodnaevropa.mobi/a/26613209.html>
149. <https://sh.wikipedia.org/wiki/NATO>
150. <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/index.shtml>.
151. <http://unhcr.org.rs>
152. www.unhcr.org/5683d0b56.html.
153. <http://www.unhcr.org/media/1951RefugeeConventionSer.pdf>